

מחברים

גליון רס"ח
פר' מקץ -
חנוכה תשפ"א

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

חדש בהיכל <<<

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות
נפלאות על פרשת השבוע

מילתא חדתא חנוכה - ט"ו בשבט

שיחות קודש ודברי חיזוק על עניני חנוכה וט"ו בשבט, מתאימים במיוחד בהתמודדות ובאתגרים של דורנו. דברים נעלים שנאמרו במשך השנים מפ"ק כבוד קדושת מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א, ונכתבו ונערכו בלשון בהירה ונגישה לכל נפש, מתוך מטרה לחזק, לעורר ולרומם את הלבבות באור התורה, האמונה והמועדים.

מתיבתא ירושלמי פנינים שבת א (פרקים א-ג)

פרויקט אדיר של התלמוד ירושלמי, בו עמלו שנים רבות מאות תלמידי חכמים לבאר כל תג ותיבה בדברי התלמוד ירושלמי בביאור משולב ע"פ גדולי רבותינו המפרשים עם ציונים וביאורים, ובתוספת המדורים המורחבים ביאורי הירושלמי והוא ילקוט ביאורים נרחב מכל המפרשים אשר נשאו ונתנו בדברי הירושלמי, תמן אמרין השוואות לסוגיות ומפרשי הבבלי, שינון התלמוד סיכום הסוגיות בשפה קצרה וברורה.

מתיבתא שינון כחול מנחות א (ב-לח)

מהדורה חדשה וייחודית של הגמרא 'מתיבתא', עם מדור ביאורי הגמרא והמדור הייחודי 'שינון התלמוד' המסכם בצורה ייחודית ומעניינת את הדף, ומועילה לסיכום הנלמד. הסדרה עתידה לכלול בע"ה 70-כרכים.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: → השבוע בגליון: ← אקטואלי:

מה העיד
ה'פרי חדש'
איפה נהגו
להאכיל
חתולים
בפטריות?
| עמ' ל"א |

האור החיים הק':
חינוך המנורה
בכל יום
| עמ' ב' |

שמן
שנטף
מהחנוכה
על בגד
שכנו הגר
מתחתיו
| עמ' ח' |

פניני אביר יעקב
| עמ' ה' |

היוונים ביקשו מהיהודים שיכתבו על דין של קרן השור שדינם שוה לישראל

איתא במדרש (ב"ר ב. ד.): 'וחושד' - זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. וכבר עמדו רבים לבאר מה ענין הכתיבה על "קרן השור" בדוקא, וגם מהו המכוון "שאין לכם חלק באלהי ישראל". וכמה פירושים וביאורים נאמרו בזה, הרה"ק בעל הבני יששכר זי"ע כתב לבאר בזה דבר נפלא על דרך הדרש, וז"ל:

אמרו רבותינו ז"ל שהיתה מלכות יון אומרת לישראל כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל וכו', הדבר מופלא ומכוסה ויתבאר א"ה הנלע"ד.

ועל פי פשוטו נראה, דהנה נזקי השור בשן ורגל לא נשתנה דין הגוי מדין ישראל, אבל נזקי קרן נשתנה דינו, דבין תם בין מועד משלם נזק שלם, ודרשו לה (ב"ק לח, א) מן שור יצאה וכו' (שמות כא, לה) ודרשו חז"ל על זה (שם) 'רָאָה וַיִּתֵּר גֹּזִים' (חבוקק ג, י) התיר ממונן לישראל על שלא רצו לקבל את התורה.

והנה מלכות יון רצו לבטל את התורה מישראל, אמרו כתבו לכם על אותו הדין ד"קרן השור" שאין לכם חלק, ואז לא ישתנה דינכם מדיננו, ועל זה הדין דוקא היתה קנאתם, כנודע מדברי רז"ל (שם) מהגך סרדיוטין וכו' [כה איתא שם בגמ': "תנו רבנן וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות (שירים) אצל חכמי ישראל: למדונו תורתכם! קראו ושנו ושלשו, בשעת פטירתן אמרו להם: דקדקנו בכל תורתכם ואמת הוא, חוץ מדבר זה שאתם אומרים "שור של ישראל שנגח שור של כנעני - פטור, של כנעני שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד - משלם נזק שלם", ממה נפשך, אי 'רעהו' דוקא - אפילו דכנעני כי נגח דישאל ליפטור, ואי 'רעהו' לאו דוקא - אפילו דישאל כי נגח דכנעני לחייב (והם לא גילו להם טעמו של דבר שיהא ממונו של כנעני בחזקת הפקר מפני הסכנה. רש"י) ודבר זה אין אנו מודיעים למלכות].

ומסיים ה"בני יששכר": אחר כך מצאתי כעין זה ב"מגלה עמוקות" פרשת מקץ, ומשנה לא זוה ממקומה עכ"ל.

(בני יששכר - מאמרי כסלו, מאמר ג אות כו)

הנס היה - ששכחו את קושיית התוס'

בדרך צחות כתבו המפרשים לתרץ את קושיית הבית יוסף הידוע: על פי דברי התוס' בסוגיא דחנוכה (שבת כא, ב) דמקשין כיצד הדליקו בשמן שמצאו בפך החתום בחותמו

ראייתו הרחוקה של הרה"ק מאפטא מניין יהיה פרנסה לעם ישראל לאחר חנוכה...

בספר "ארץ החיים" מאת החסיד רבי חיים ליבערזאהן ז"ל מבארדיטשוב מביא סיפור ממקור נאמן על הרה"ק רבי אברהם יהושע העשיל מאפטא זי"ע בעל ה"אוהב ישראל", כי באחד מלילות החנוכה, לאחר הדלקת הנרות, יצא מחוץ לביתו, עמד שם זמן מה, וחזר לביתו בעצב רב. לאחר זמן קצר, יצא שוב החיצה, עמד שם זמן מה, וחזר לביתו בשמחה רבה.

וכה אמר: כשיצאתי בפעם הראשונה החוצה, הבטתי והשקפתי על מצב הפרנסה בעירנו מעז'בו', וכאילו ראיתי בחוש שכבר אכלו בני העיר את כל הפרנסה שנגזרה עליהם. משמים בראש השנה... לכן הייתי בעצבות... אך שוב עלה בדעתי לצאת החוצה ולהביט בשמים, שמה לא ראיתי היטב... הבטתי וראיתי כי האמת עמי... אכן כילו בני העיר את הנקצב עליהם...

אולם גם בשנה שעברה היה כך - ומכל מקום לא עזבנו השי"ת אב הרחמים, ונתן לנו את פרנסתנו מידו הרחבה במידת החסד... שמחתי ואמרתי לעצמי: אם כך, גם בשנה זו יפרנסנו השי"ת ברחמי ובחסדיו המרובים... [ויש לציין לדברים נפלאים שכתב בספה"ק ערוגת הבושם בפר' ויגש: י"ל על דרך הרמז עפ"י מה שכתבנו דגרות חנוכה מסוגלים לפרנסה טובה, ורמז ע"י דר"ת של עמך ישראל צריכין פרנסה הוא בגימטרי' נ"ה. וי"ל דזה מרומז בפסוק (בראשית מה, ה) כִּי לְמַחֲיָה שְׁלַחְנִי ר"ת להדליק נר חנוכה שמונה ימים עכ"ד].

(ארץ החיים עמ' כה)

יוסף שמר את השבת במצרים - ללמד את בני אמונת בריאת העולם

וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת־אֲתָם אֶת־בְּנֵימִין וַיֹּאמֶר לְאֶשֶׁר עַל בֵּיתוֹ הֵבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַיֵּהוּדָה וְטִבַּח טִבַּח וְהָכֵן כִּי אֲנִי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בְּצִהְרֵם (מג, טז). איתא במדרש (ב"ר פ' צב, ד) 'והכן' - ואין הכן אלא שבת. הדא אמרה ששמר יוסף את השבת קודם שלא נתנת.

כתב הרמב"ן [לאחר שמאריך שהאבות הק' שמרו את התורה כולה כמי שאינו מצווה ועושה, ושמירתו אותה היה בארץ ישראל בלבד ולא בחו"ל יעו"ש], וביוסף דרשו (ב"ר צב ד) שהיה משמר את השבת אפילו במצרים, מפני שהיא שקולה כנגד כל המצוות, לפי שהיא עדות על חדוש העולם, והיה עושה כן ללמד את בני אמונת בריאת העולם להוציא מלבם כונת עבודה זרה ודעות המצרים, וזאת כונתם.

(רמב"ן - פר' תולדות - כו, ה)

דבר האמונה:

חיים רגועים בצל האמונה

כשהאמונה חזקה אצל האדם הוא אכן זוכה לחיים אחרים בבחינת 'עם ה' אלוך', וכמו שמוכח ב"דברי ישראל" (בשלח ד"ה וירא): כשאדם מאמין שאין מקרה בעולם רק הכל בהשגחה פרטית מן השמיים, וכל ההווה ומיתרגש בעולם אפילו תנועה קלה ואפילו צעדי רגליו ספורים בהשגחה וכו', כמו שאנו מברכים בכל יום בשם ומלכות ברכת 'המְכַיֵּן מְצַדֵּי גְבֻרָה', וצריכים להאמין בזה מאוד שלא תהיה חלילה ברכה לבטלה. אזי על ידי אמונה זו ניצול זמרה שחורה ועוגמת נפש אם אינו מיתנהג בענייניו כרצונו ודעתו, כי על ידי שמאמין ששום דבר בעולם אינו נעשה על ידי רצונו של אדם רק הכל בהשגחה מן השמיים ממילא לא יכעס ולא יתקצף ולא ייהרהר. עד כאן לשון קודשו המראה דרך חיים של דבקות וקירבה נישגה עם ה' אלוך, עד שמגיע למצב שהאדם חי את חייו בצל הקודש וניזון ממזון העליון הרוחני השמימי.

כל דבר הנעשה בעולם בהשגחה פרטית מדויקת

וצריך לדעת שכל הקורה והעובר על האדם בכל ימי חייו, וכן כל פעולה ופעולה שעושה אינו כי אם כגורן ביד החוצב, ואין דבר שנעשה סתם אלא הכל בהשגחה פרטית ומדויקת משמיים שכן וכך צריך להיעשות באותה דרך ועל ידי אדם זה דווקא, ומשכך אין לו להתרעם על מה שנעשה לו או נגרם לו על ידי משהו, שכן הכל מושגח והוכרח מן השמיים, וכמו שמבאר במקום נוסף (ויקרא ד"ה ויקרא באל"ף) וזה לשונו לשון זה בהירה: כל המקרים שבעולם הכל הוא בהשגחה פרטית מן השמיים, כנודע בשם צדיקים שאפילו קש שהרוח מפור אותו ממקום למקום, הרוח סערה עושה דברו והוא בהשגחה מן השמיים שמקודם היה צריך להיות במקום זה ועכשיו במקום זה וכו'. וכך גם עור הבהמה התלוי על היתד אצל מעבד עורות, הוא בהשגחה מן השמיים אשר העור של החיה זו יתלה על יתד קיר זו אצל האדם הזה, ומכל שכן מצעדי גבר הנוסע מעיר לעיר, ומכל שכן עכשיו בחבלי משיח, אלה מסעי בני ישראל, שאנו רואים כל העולם רק נוסעים לכאן ולכאן ואין נוחים בביתם, נוסעים וחוזרים ונוסעים לבקש ולחפש פרנסה, אין זאת מקרה חלילה, רק בהשגחה פרטית מן השמיים בזה לקרב את הגאולה.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

של כהן גדול, הלא גזרו על העכו"ם להיות כזבים לכל דבריהם, וזב מטמא בהיסט, ואם כן אף שהיה הפך חתום - הלא היה להם לחשוש שנטמא בהיסט. ויש לומר דהא גופא היה הנס מה שנעלם אז מחכמי התורה לפי שעה דין זה, ולא עלה על לב אחד מהם להקשות קושיית התוס', והדליקו את השמן שבפך בלא עוררין...

הוסיף על כך הרה"ק רבי בן ציון במבאבב זי"ע בספר "קדושת ציון": לפי זה יש לבאר מהות ההודאה "וודים ביד עוסקי תורתך", דהנה אמרו חכמינו ז"ל (אבות פ"ד משנה יג): הוי זהיר בתלמוד ששגת תלמוד עולה זדון, והיינו שהתנא מזהיר שלא לשכוח את התורה כי דבר זה נחשב ל"זדון".

ומעתה יש לפרש "וודים ביד עוסקי תורתך" - היינו שאנו מודים להשי"ת ש"בידי עוסקי תורתך" היה באותה שעה "וודים", כלומר: שכחה שעולה זדון, ששכחו את קושיית התוס'...

"והכן" - סוד השבת במשנת יוסף הצדיק

וְטַבְחָ טַבַּח וְהָכֵן (מג, טז).

מפסוק זה למדו חז"ל (במדבר רבה יד, ב) ששימר יוסף הצדיק את השבת עד שלא ניתנה כי אין 'הכן' אלא לשבת, שנאמר (שמות טז, ה) "וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהָכֵינוּ אֶת אֲשֶׁר יֵבִיאנוּ". ואמרו כי כשכר על זה זכה יוסף שיהיה בן בנו נשיא שבט אפרים מקריב ביום השביעי שחל בשבת, מה שאין יחיד מקריב, ויקבל ה' ברצונו.

ויש להבין היכן כאן המידה כנגד מידה, ומדוע קיבל יוסף דווקא שכר זה.

אך הנה, שתי בחינות ישנן בשמירת השבת: שבת בראשית ושבת יציאת מצרים. שבת בראשית קביעה וקיימא לדורות, ועיקרה בשביתה ממלאכה. ושבת מצרים - זכר ליציאת מצרים מעבודת לחירות, ועיקרה בהתחדשות הנפש אחר הצער והקושי. שבת בראשית היא שבת הכלל, ושבת מצרים - כנגד כל אחד מישראל.

והנה, הרי עבודת הקרבנות ודאי אינה מנוחה לבני אדם, ועמל וטורח גדולים כרוכים בה. אלא שעבודת הקרבנות בשבת מורה על מנוחה פנימית, כי אף שכלפי חוץ נראה הדבר כמלאכה, ומחוץ לבית המקדש אכן אסור הדבר - מכל מקום באופן פרטי דווקא בזה יוצאת לפועל מנוחת השבת.

ואכן, אצל יוסף הצדיק נתחדש הקשר האמיתי בין בני ישראל ליום השבת, שאין מנוחתם נקבעת לפי רצון איש ואיש, אשר זה ירצה בנסיעה בשבת וזה מתענג בעמל הגוף, אלא הכל כפי הרצון העליון וכפי שנמסר בתורה הקדושה. יוסף הצדיק עבודתו בפנימיות והסתור, על כן הוא שחידש את החלק הפנימי של יום השבת, שהיא שבת יציאת מצרים שיש בה חלק לכל אחד ואחד מישראל באופן פרטי, ולא רק שבת כללית כשבת בראשית. ולזה זכו צאצאי יוסף, לקחת חלק בעבודה זו בשבת.

(עיניים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ווארט מהאור החיים הק'

חינוך המנורה בכל יום

ידוע קושיית העולם מפני מה, צריך היה לנס חנוכה והלא טומאה הותרה בציבור, ומותרין היו להשתמש בשמן אף שאינו טהור.

ותירצו רבים, [ראה הגהות חכמת שלמה (שו"ע סי' ע"ד) מהגאון רבי שלמה קלוגר, וכן מיתאמרא מהרה"ק מקאצק זצ"ל] שבחינוך לא נאמר האי כללא דטומאה הותרה בציבור, ולכך הוצרכו לנס פך השמן הטהור.

והקשו האחרונים על תירוצ זה, ששייך לומר דין חינוך רק על לילה הראשון של חנוכה שהיו צריכים לקדש המנורה, אבל לשאר הלילות שכבר נתקדשה המנורה לא היו צריכים יותר לנס, והדרא קושיא לדוכתא דטומאה הותרה בציבור.

ויש שכתבו ליישב עפ"י דברי רבינו האור החיים הק' בפרשת בהעלותך, שס"ל שמנורה דין אחרת היתה לו, שהיו צריכים לחנך אותה בכל יום ויום, ולא כשאר כלי הקודש ומקדש שהספיק בתחילת עבודתו לחנך, וא"כ נפלא הדבר, שהרי אף בשאר הלילות היה דין חינוך וא"כ, לא אמרינן הותרה ודו"ק, ודפח"ה.

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:			ירושלים			בני ברק			מי יורק			לונדון		
מסכת השבת	איאת השבת	רבע חם	מסכת השבת	איאת השבת	רבע חם	מסכת השבת	איאת השבת	רבע חם	מסכת השבת	איאת השבת	רבע חם	מסכת השבת	איאת השבת	רבע חם
16:03	17:19	17:57	16:17	17:20	17:52	16:12	17:21	17:43	15:37	18:51	17:04	15:37	18:51	17:04

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיפוי
"ספרי אור החיים"

ידיעות: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצבים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד"י יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 • ביתר עילית: הר"ן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרב"ם 1 • נתניה: 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

מחברים

את היזום! מחתילים

הגוף היחיד מנבית עוז והדר - אור לישרים

שירות למילי האשי להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה

02-803-9999

א במייל: rav@abiryaakov.com

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

להודות ולהלל:

**כיצד הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך
זצ"ל הציל ראש כולל מלחץ עצום
ומסגירת המוסד, באמצעות עצה
פשוטה: פתיחת "פנקס ההודאות"
שנועד להטמיע ביטחון ואמונה.**

אל הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל נכנס יהודי נשוא פנים, וביקש להסיח את אשר ליבו. 'כבוד הרב', פתח ואמר, 'אני מחזיק כולל חשוב, בו לומדים עשרות אברכים המתעלים בתורה. אך העול הכלכלי הרובץ על כתפיי מאיים להכריעני, כל חודש אני מוצא עצמי בלחץ נוראי מהיכן יבוא הכסף, עד שאני לא מצליח לישון רגוע בלילות...'.

האיש השתהה קלות, והמשיך: 'נועצתי במומחה גדול, והלה אומר שאין מנוס מלסגור את הכולל, להרגיע את הלחץ הנפשי הכבד עליי. האם עליי לנהוג כך? האם לקבל את דבריו?'.

רבי שלמה זלמן הרהר קלות, והשיב: 'אכן כן, עליך לצאת מהלחץ בו אתה נתון, כבד עליך הדבר מאוד. אך האם דווקא זה הפיתרון? הבה ואציע לך פתרון חילופי...'.

האיש עשה אוזנו כאפרכסת, ורבי שלמה זלמן פרש את הצעתו המפתיעה: 'עשה לך מנהג טוב. טול פנקס קטן אותו תוכל להחזיק בכיסך בכל עת, ותן לו כותרת 'פנקס ההודאות'. בכל יום, בכל פעם שתרגיש שהלך לך טוב, בכל פעם שתחוש כי השם הצליח דרכך - תרשום את הפרט הזה בפנקסך...'.

'לפני כל תפילה, הוצא את הפנקס החוצה והתבונן בו לכמה רגעים, למען תדע על מה לכוון ב'מומים'...' כי ככל שתתרגל להודות לו - תוטמע בך ההבנה כי הוא הנותן לך כח להצליח בכל מעשיך ופעליך, וכפי שהוא עוזר לך בכל הדברים האמורים בפנקס - הוא בוודאי יעזור לך גם בדרכך למלגות האברכים...'.

האיש הודה לרב, ומיד בצאתו רכש פנקס קטן, בו נכתבו שורות צפופות: 'בדיוק כשהגעתי למכולת הגיעה משאית ובה חלב טרי', 'כשבחנתי את בני גיליתי שהבחור עושה חיל בלימודו', 'בתי חזרה הביתה עם תעודה מצטיינת', 'מישהו שלח לי פתאום 2000 שקל לכולל', וגם - 'מצאתי את המוצץ הנעלם של הקטן!'.

תוצאות הפנקס הקטן, חוללו פלאים. האיש שב לחיי רוגע ושלווה, והמשיך במלאכתו מתוך בטחון ואמונה. וגם בכולל היתה הרווחה, מלאכת גיוס הכספים היתה קלה בהרבה...

זה כוחה ועוצמתה של הודאה. היא מחברת לבורא עולם, פותחת את השערים, מעניקה בטחון ונוטעת תקווה. בימי החנוכה, הבה נפתח את הפנקס שלנו, נרשום בו את נקודות האור הרבות כל כך, ונודה עליהן מעומק הלב!

(פניני פרשת השבוע)

שיהיה זרעי וזרע זרעי תלמידי חכמים:

סיפור מופלא על ילד בן שלוש עשרה, שהתגבר על געגועיו למשפחתו ועל הפיתוי לחגיגת בר מצווה, ובזכות אהבת התורה הטהורה של הוריו, הפך לרבה של צפת.

לתורה. אם יתנו - טוב מאד. אם לא - גם כן אין הדבר נורא כל כך... אולם חלילה לך, שמחה'לי מחמדי, חלילה לך מלבטל תורה ולבוא הביתה לשם כך, חלילה. שב ולמד והיה תלמיד חכם.

אביך ואמך האוהבים אותך מאד.

באותו רגע, סיפר לימים לעת זקנותו, כל החלומות נגזזו באחת!

ביום שמחת בר המצווה, ישב הנער ולמד בהתמדה גדולה, כשלנוכח עיניו ניצבות וגם עומדות דמויותיהם האהובות של אביו ושל אמו, אשר אהבו אותו בכל לב, ורצו עבורו את הטוב ביותר. חלילה, שמחה'לי, חלילה מלבטל תורה! - - - זו היתה 'חגיגת' בר המצווה שלו.

מפליא לגלות אלו מסרים מופלאים השכילו דורות העבר להנחיל

לילדיהם. האב ידע

כי עליו לפייס את

ילדו, ולדבר על

ליבו לבל יצטער

על שנאלץ לוותר

על מסיבת בר

המצווה. לא מתנה

הבטיח לו לשם

כך - האב ידע בכל

ליבו, כי אם יכתוב

לבנו: "שמחה'לי

מחמדי, חלילה

לך מלבטל תורה

ולבוא הביתה לשם

כך חלילה. שב

ולמד והיה תלמיד

חכם", די בכך כדי

לגרם אושר לילדו

ולשמחו. שכן, ידוע

ידע הבן, כי אביו

דובר אמת חצובה

בסלע, ושמח בשמחתם, שמחתו.

הילד הזה הפך לימים לרבה של העיר צפת, הגאון

רבי שמחה קפלן זצ"ל (נפ' כז טבת תשמ"ט).

עובדה זו מופיעה בקיצור תולדות חייו של הגאון, בספר "שמחת תורה" שיצא לזכרו על ידי בני משפחתו.

הקורא שהפנה אותנו למכתב מרגש זה, ציין כי הדבר השפיע עליו הלכה למעשה: הסיפור הנ"ל עשה עלי רושם אדיר. גם אני רואה בעיני רוחי את האב הצדיק שהבין בתומו את גודל מעלת לימוד התורה והפסד ביטולה, וכה היה איתן באמונתו ובמעשיו, עד שבמכתב קצר עלה בידו להפיס את רגשותיו של ילדו הרך, ולטעת בו אהבת תורה ויראת שמים.

אני משתתף בשיעור קבוע ללימוד הדף היומי מידי ערב. עד היום, בעונת החתונות והשמחות, לא חששתי להחסיר שיעור או מחצה ממנו. מאז שהתוודעתי לסיפור הנ"ל, נעשה עלי הדבר קשה בתכלית. אם לחתן הבר מצווה אסור לבטל תורה, למסובים לא כל שכן!...

(גליון מאורות דף היומי)

חבוש בכובע הקסקט שלו סובב העגלון בביישנות בין ספסלי הישיבה, ובלע בעיניו החומות את כל מי שנקרה בדרכו, עד שלבסוף איתר את הנער שחיפש, תקע לידיו שקית נייר קמוטה והסתלק כלעומת שבא.

באותו רגע הונחה אבן יסוד בבניין נפשו של מי שעתידי לצמוח ברכות הימים לתלמיד חכם ורב בישראל, ויותר מכך, בחבילה זו היתה טמונה מסירות נפש של יהודים מדור העבר, שאמונתם בבורא והשתוקקותם לקיום התורה ולמצוותיה כה עזים היו, עד כדי קלות הנפש, שלא חשו כלל כי מעשה גבורה עושים המה, או כי אורח חייהם ראוי להיחרת בלב הדורות הבאים. אך הוא ראוי גם ראוי.

קורא יקר, הפנה את תשומת ליבנו לסיפור מאלף ביותר, שיש בו כדי לחשוף מעט ממסירותם המופלאה לתורה של אבותינו ואמהותינו, לא לפני דורות רבים כל כך.

מספר שנים לפני שהחבילה שאנו עוסקים בה נשלחה מעיירה שכוחה בפולין, ויטקה, פסע ילד בן תשע מבית מט-ליפול באותה עיירה, בדרכו ללמוד תורה. אביו, רבי נתנאל דוד, איש תמים וצדיק, ואמו יראת האלוקים, שלחוהו לישיבת ר' מייסלס שבויילנא העיר, ילד בן תשע.

שם, בישיבת ר' מייסלס, שקד הילד על התורה ועל העבודה לשביעות רצונם המלאה של הוריו. לא פעם ולא פעמיים תקפוחו געגועים עזים למשפחתו ולביתו, אך היה עליו להרוות את צימאונו בביקורים החד-שנתיים, ואולי הדו-שנתיים שערך בבית הוריו לקראת החגים. בימים עברו לא היו ברירות הרבה.

חלפה עברה לה שנה, שגררה אחריה שנה נוספת ועוד אחת, וכבר לא היה מיודענו בן תשע, אלא על סיפה של שנתו השלש עשרה. בר מצווה.

בימינו יש לנער בר מצווה למה לצפות. מסיבת מצווה, ולו הצנועה ביותר, היתה נחשבת פעם כחתונה מכובדת. נקל לשער כי באותם ימים הרהר הילד בשולחן הגדול שבבית הוריו, זה שהועבר אליהם בירושה מבית סבא, עמוס במגדנות. אפשר שאף ירכשו דג גדול, כפי שעשו בסעודת גישואין שהשתתף בה פעם, ותקופה ארוכה היה מהפך במחשבתו את רגעי הפגישה עם הוריו, כיצד אביו יטפח על שכמו, אמו תזיל דמעו, עד שכבר ידע בבירור כיצד יתנהלו העניינים.

בלילות היה מפליג על כנפי הדמיון וחווה בתפילין הנוצצות שהמתינו עבורו, במבטי הקנאה שיופנו לעברו על ידי רעיו מינקות, שעדיין לא בילו די שנים בעולמו כדי להתחייב במצוות, ולעיתים, רחוקות ממש, נזכר גם בצביטה שלה יזכה מרב העיירה.

אולם, הוא לא נסע הביתה.

עתה, היה עומד בישיבה, החבילה החומה תפוסה בזרועותיו, ובידיו המכתב הבא:

שמחה'לי מחמד לבבנו!

בקיץ זה ימלא לך בסייעתא דשמיא, י"ג שנים. רצוף בזה זוג תפילין שעליך להניח עובר לגיל בר המצווה בשבת בר המצווה, הכנס נא לאחד מבתי הכנסת שבויילנא מבורכת בהם, ואמור לגבאים כי מלאו לך שלש עשרה שנים ועליך לקבל עליה

ועל הנפלאות:

סיפורי המדהים של 'קלמן דער פריילעכער', שניצל באושוויץ בזכות שירה עזה של פרקי תהלים, שהתפרצה בדיוק כשהשירה הגיעה לשערי תאי הגזים.

גבוהה מעט את הרשע הגדול 'ד'ר מנגלה' יימח שמו, עומד על רגליו ומקל קטן בידו, ובמחי ידו הרשעה חותך מי לחיים ומי למוות! כשעמד קלמן לפני אותו קומדיאנט אכזרי, השתדל מאוד 'למתוח' את רגליו, ולעמוד כך על קצה בהונותיו, כדי שייראה גבוה וחסון...

אך כל זאת לא היה מספיק עדיין לפי קומתו הנמוכה, ועדיין נראה נמוך וקטן. מנגלה בחן אותו בקפידה דקה ארוכה מכף רגל ועד ראש, ולפתע באחת הרים את מקלו הקטן והחווה לו לקלמן 'שמאלה', אל צד שמאל! שם המתינו להם הקרמטוריום ותאי הגזים... ובכך חרף את דינו של קלמן למיתה משונה, רחמנא ליצלן. מיד בהינתן הפקודה תפסוהו השוטרים חמורי הסבר והשליכוהו שמאלה, בין כל המובלים היישר אל המשרפות. באותה עת כבר ידעו היהודים היטב להיכן הם מובלים... והאנשים התהלכו מיואשים וקודרים. - אך לא בחור כקלמן ייתן לעצבות ולייאוש לחדור אל ליבו. וכדרכו

מימים ימימה החל גם כאן באושוויץ הארורה לעודד ולחזק את לב ישראל, והזכיר לפניו מ"ש רז"ל (ברכות י" ע"א): "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים".

והנה בעודם מהלכים יחדיו לעבר המרחץ החל קלמן לשורר בקול גדול פרקי תהלים. "רבותי!" הכריז קלמן, "הבה נא נשפוך תפילה ותחנונים לפני קל ח', הוא יתברך כל יוכל! גם כאן ברגע שאחרי אחרון עדיין יכול להושיענו, רבותי, שירו נא עמדי משירי נעים זמירות ישראל ע"ה." פצח לו קלמן בקול גדול במנגינה שובת לב, 'שיר המעלות ממעמקים קראתיו ה', 'שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו', 'אל ה' בצרתה לי' וכו'. וכך על פי זכרוננו היה משורר בעל פה פרקי שיר המעלות בקול נעים גילת ורנן. השירה כולה מתקדמת שלב אחד שלב ופסיעה אחר פסיעה אל תאי הגזים, אך פיו של קלמן אינו פוסק מלומר שירה, הם בשלהם והוא בשלו... תוך כדי ציות לכל הפקודות הצרחניות המשיך פיו למלמל ולשורר את פרקי התהלים בעוז ובהתלהבות עצומה.

ברם משנפתחה הדלת של 'אולם הרחצה', שלא היה אלא בית מטבחיים לרצוח בגז אכזרי את כל הנכנסים בו, וכבר היו אמורים חבורתו של קלמן ביחד עימו להיכנס פנימה. יצאו לפתע כנגדם מפקדים גרמניים חמורי סבר, הם נראו עצבנים וכועסים מאוד, ופיהם מלא שאגות וצעקות, כשהם פוקדים על חייליהם פקודות שונות בגרמנית. - התברר שבדיוק בטרנספורט זה תמו ונגמרו כל צקלוני הגז שבאושוויץ... המשלוח החדש של הגז הקטלני טרם הגיע מגרמניה, וכל התוכניות הזדוניות השתבשו לרגע, המפקד הענק של אושוויץ נעצר 'לשבתה' הכרחית. מיד הגיעו 'משאיות שחורות' והובילו את כל השבויים למחנה עבודה [לאגרן] הרחק הרחק מאושוויץ וסביבותיה, וכך ברגע אחרון ממש ניצלו קלמן וחבורתו מן התופת, וניתנו להם חיים לשלל. תקופה קצרה בלבד הסתובב לו קלמן באותו מחנה ועסק בעבודת כפייה, עד שיום אחד נראה הצבא האדום בשערי המחנה, ובבת אחת יצאו כולם לחירות, ועלו לארץ הקודש! כל ימי חייו של קלמן, שבבואו לארץ ישראל הקים את ביתו לתפארת והעמיד שרשרת של דורות ישרים מבורכים, היה מספר סיפור זה. כשהוא מדגיש תדיר את טיב לקח הלימוד מוסר שבמעשה זה, שאף בזמנים קשים ביותר אין להרפות משירת התהלים, שבזכותה ניצלו ממוות לחיים! וכפי שמרגלא בפומיה דקלמן, בזכות אותו 'שיר המעלות ממעמקים' - ניצלתו ברגע אחרון מן המעמקים.

(גל' טיב הקהילה)

מנהג ישראל קודש, לצאת בשירה ובזמרה במצוות הדלקת נר חנוכה, הן בשיר שלפני המצווה והן בשירים וזמירות שנתקנו לאחר קיום המצווה, איש איש כמנהגו לבית אבותיו, נהרא נהרא ופשטיה. וצורת פניהם של ישראל ענתה בם ששמחים ומתענגים בשירים המקודשים הללו, והלב מרגיש וחש חשיבות זה המנהג שנעשה ומתקיים ברצון הלב ובתמימות, ובוודאי יש בו שורש נעלה וברור בתורתנו הקדושה.

כמו שדרשו בגמרא (ערכין י"א, א): "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב - איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב, הוי אומר זה שירה". השירה והשמחה בעבודת ה' הלא הם הברית התיכון של העבודה, ובפרט על פי תורת החסידות החודרת תמיד בכל דבר לפנימיות עבודת הלב והנפש, כי בהעדר השמחה חסר הרצון הפנימי שבעבודה. שכן מכוח השירה ניתן להגיע לדבקות עליון, בבחינת 'וְהָיָה כְּנֶגֶד הַמִּנְגָּן וְתָהִי עֲלֵיו יָד ה'" (מלכים ב' ג' ט"ו). וכבר העיד מרן האר"י הקדוש על עצמו, שזכה לכל מדרגותיו בזכות 'שמחה של מצוה', כמו שכתב המשנה ברורה בהלכות שמחת תורה (אורח חיים סימן תרס"ט ס"ק י"א). ואילו כל עיקרה של התוכחה באה "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה". וכן כתב בשער רוח הקודש (ח' ב'): "הנה צריך האדם בעת קיומו כל מצוה ומצוה, או בהתעסקו בתורה, או כשמתפלל התפלה, להיותו שמח וטוב לב, יותר מכאשר מרוויח או מוצא אלף אלפים דינרי זהב וכו'". "וזהו פירוש הפסוק 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל', פירוש תשמיח יותר מכאשר תרויח רוב כל ממון שבעולם, וזה 'מרוב כל', פירוש יותר מכאשר הוא רב כל" ע"כ. ובהו יוטעם היטב טעם המנהג המקודש, לשורר שירים וזמירות בעת מצוות הדלקת נר חנוכה. כי בכך חודרת קדושת המצווה ללב ונפש פנימה, ומתקיימת ב"רְעוּתָא דְלִפְאָ", מתוך פתיחת הלב בשירה ובזמרה, לקרב לב ישראל לאביהם שבשמים.

לפנינו עובדה נוראה של איש ישראל שניצל ממוות לחיים בזכות השירה שבעבודת השם יתברך.

'קלמן דער פריילעכער!' [קלמן השמח] - כך נקרא בפיו כל שמו של הבחור הנחמד העליו והתוסס... קלמן היה בחור נמוך קומה שכולו מלא מרץ ושמחת חיים, לא היה איש בעיירה שלא הכיר את 'קלמן דער פריילעכער'. והיה אם פגש קלמן באדם עצוב ומדוכדך, היתה הבדיחה השנונה תיכף על לשונו, ולא זו ממנו אותו קלמן עד שהעלה את החיוך על שפתיו!

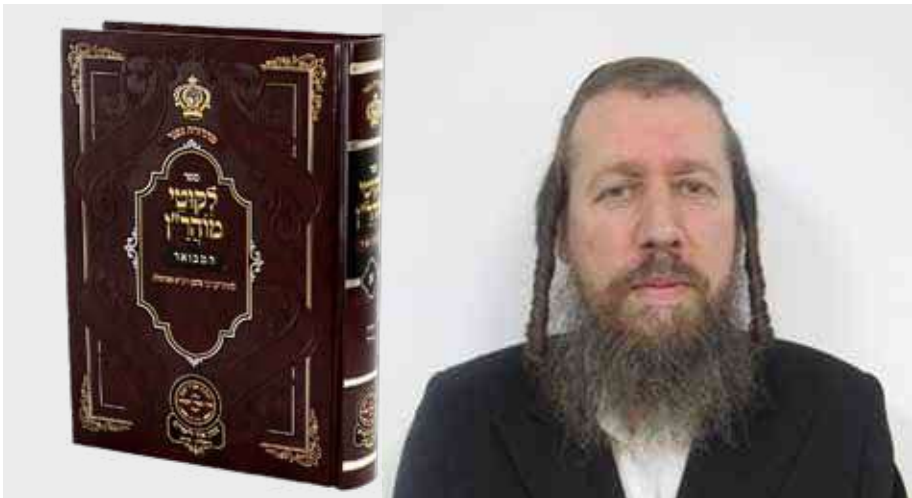
גם בימי צר ומצוק, כאשר פרצה בסערה מלחמת העולם השנייה, והשוואה האיומה הכניסה את העולם כולו לפחד ובהלה, לא נס ליחו ולא פג ריחו של קלמן השמח, הוא עודד וחזק את כולם שלא יפלו ברוחם, רק להרבות בתפילה ותחנונים לפני השי"ת ולהתחזק בתקווה וביטחון איתן.

והנה הגיע היום המר והנמהר, כשקלגסי הנאצים ימ"ש העלו בחמת זעם את כל יושבי הגיטו אל רכבות המוות, בדרכם האחרונה אל כבשני אושוויץ-בירקנאו. הרכבת הדחוסה נעצרה בבת אחת בפתחו של גיהנום, הדלתות נפתחו לרווחה, ואל הקרונות פרצו ז'נדרמים מפחידים בקול רעש גדול, ארויס! ארויס! שְׁנַעְלֶע־! יחד עם החיילים הנאצים עלו אל הקרונות גם עוזריהם עובדי כפייה יהודים, אשר דברו אל אחיהם הדוויים ביידיש, ותרגמו בפניהם את פקודות הגרמנים. בתוך צעקותיהם כביכול... הוסיפו ושילבו גם הרבה המלצות וטיפים שונים לאוזני היהודים, ללא שהאדונים הנאציים יבינו כלום, כדי שידעו את אשר לפניהם. בין צעקותיהם הרמות נשמעו הוראותיהם הברורות: האנשים הנמוכים ישתדלו לנעול נעליים גבוהות, ולהתרומם על עקביהם, כדי שייראו גבוהים... כל אחד 'אמץ' לעצמו איזו אומנות ומלאכה שהוא בקי בה... התאומים עדיף להתחלק ולא לגלות את הקשר שביניהם... ועוד מטעמים כהנה וכהנה, לפי חמלתם ורחמנותם של היהודים המקומיים על אחיהם שהגיעו בטרנספורט החדש.

כשמע קלמן דגן שכאמור היה נמוך קומה את ההמלצה שרמזו היהודים לאנשיהם הנמוכים, החל תיכף תוחב אל תוככי נעליו בדים רבים, כדי שייראה גבוה יותר... לאחר שהורדו כולם אל הרציף הענק שבכניסה אל אושוויץ [אומשלג-פלאץ], העמידו אותם החיילים באימה ובבהלה גדולה שורות שורות, ובעזרת כלבים אימתניים הריצו את כל אלפי היהודים כל אחד למקומו. בעודו עומד בין שורות רבבות עמך בית ישראל, שמע קלמן כי כאן במחנה זה לוקחים לעבודה רק בחורים חסונים מגיל שמונה עשרה ומעלה, אך קלמן היה באותה עת בן שש עשרה בלבד... תיכף על אתר החליט להוסיף לעצמו שנתיים ימים על גילו, וכך יוכל לומר שהוא כבר בן שמונה עשרה! התור התקדם לאיטו, ולפתע מצא את עצמו קלמן בשורות הקדמיות, והנה רואה הוא שם בכניסה אל המחנה, קרוב לשערי מוות, על 'רמפה'

פני היצירה

להיכנס אל היכלי המלך: ליקוטי מוהר"ן כפי שלא נראה מעולם

הרב מרדכי ליברמנש

הרחבה. בשולי הדף, במדור "מקורות וצינונים", נפתח אוצר בלום למעיינים. שם מובאים המקורות לדברים שהתבארו בביאור המשולב, וכן התייחסות לשאלות והערות העולות להתעורר במהלך הלימוד. המדור כולל הפניות להרחבות מתוך דברי רבינו במקומות אחרים, ספרי 'ליקוטי הלכות', זוהר וספרי חסידות.

העורך. "כחסידי ברסלב, ציפיתי בכל עת מתי תבוא לידי ההזדמנות לפאר את ספרי רבינו", משתף הרב מרדכי ליברמנש, עורך ותיק בעוז והדר' זה כ-20 שנה, שהיה שותף בפרויקטים כמו 'מתיבתא' ו'משנה ברורה המבואר'. עבורו, העבודה לא הייתה רק משימה מקצועית אלא זכייה לנשמה: "השקיעה בלימוד בעיון וחיפוש אחר מסתורי דבריו, מעלה את האדם טפח מעל קרקע העולם הזה ומקרבו להש"ת". ברוח דברי רבי אברהם ב"ר נחמן (הקדמה לביאור הליקוטים), שדברי רבינו ז"ל שהוא "נהר המטהר מכל הכתמים" סובב בעיקר על לימוד תורתו בעיון. לצדו פעל צוות מסור של תלמידי חכמים ואנשי מעשה, שנטלו על שכמם את המלאכה הכבירה להגדיל תורה ולהאדירה.

הבית. מאחורי היצירה עומדת ממלכת התורה 'אור לישרים' - 'עוז והדר', שהביאה לעולם את מהפכת 'מתיבתא'. כפי ששם נערכו דברי המפרשים והותאמו ללומד בן זמננו, כך גם כאן: השאיפה היא להגיש את ליקוטי מוהר"ן כספר שווה לכל נפש, ברמת הגימור, הבהירות וההנגשה המאפיינת את ספרי 'אור לישרים'.

המעשה. מעבר לעומק ולסודות הנסתרים, הדגיש רבינו כי "העיקר הוא המוסר וההנהגות טובות ועצות טובות היוצא מהם מכל מאמר ומאמר". המהדורה החדשה מסייעת ללומד לא רק להבין את הפשט והסוד, אלא גם לדלות את העצות המעשיות לחיים, כפי שביקש רבינו שכל אחד ישער בליבו.

הארמון. רבינו המשיל את תורותיו למי שנכנס ל"פלטרי" (ארמון) עצום המלא בהיכלות, חדרים, אכסדראות ועליות (חיי מוהר"ן, תקצד). כל תורה היא חדר נפלא, שמיד כשנכנסים אליו ומתפללים מיופיו, נפתח פתח לחדר אחר ולעליות נוספות. החדרים כולם פתוחים זה לזה ומשולבים בחוכמה עמוקה ובתכלית היופי.

העומק. ידוע אצל כל הנכנסים בשערי לימוד העיון בספרו הקדוש, שכל מילה ומשפט טומנים בחובם משמעות עמוקה. במהלך העריכה, עקרון זה הפך למוחשי מתמיד. "פעמים רבות", משתפים במערכת, "מילה או משל שנראו בתחילה כפרט שולי, התגלו לאחר עיון כמפתח להבנת המאמר כולו, דבר שחייב אותנו לכתוב את הביאור מחדש לאור הדיוק הטמון בהם".

המורשת. לאורך הדורות נכתבו ספרי ביאור רבים על סדר ליקוטי מוהר"ן, כמו 'פרפראות לחכמה' ו'ביאור הליקוטים', לצד הביאורים הגנוזים בתוך ספרי 'ליקוטי הלכות' של רבי נתן. המהדורה החדשה מכנסת את כלל הביאורים הללו, יחד עם חידושים של חסידים מופלגים ותלמידי חכמים בני דורנו, לפונדק אחד.

הזרימה. גוף הספר מוגש במדור "ביאור משולב". כאן נעשתה מלאכת מחשבת לשלב את הביאור בתוך מילותיו הקדושות של רבינו באופן הקרוב ביותר לפשט. המטרה היא לבאר כל עניין מוקשה, בין אם מחמת עומק המושג ובין אם מחמת קוצר הלשון המדוקדק של רבינו, כך שהלומד יוכל לרוץ עם הטקסט ולהבין תוך כדי קריאה.

המפתח. במקומות שבהם רבינו משתמש במושגים מקבלה, זוהר וכתבי האר"י - דבר המקשה על מי שטרם נכנס ל"פרדס" - הוכנו הקדמות מיוחדות. הקדמות אלו מבארות את העניין הקבלי בשפה ברורה, ומעניקות ללומד את המפתח הנדרש כדי להיכנס בשערי התורה ולהבין את עומק כוונת הדברים.

מהדורת הפאר 'ליקוטי מוהר"ן המבואר' מבית 'עוז והדר' פותחת שערים חדשים אל תורת רבינו, ומגישה את העומק והסוד בבהירות של 'מתיבתא' השווה לכל נפש

המהפכה. הבשורה הגדולה של 'ליקוטי מוהר"ן המבואר' מבית 'עוז והדר' היא בשינוי התפיסה: הספר ערוך במתכונת המפורסמת של חיבור 'מתיבתא' על הש"ס. מטרת העל הייתה לערוך את דברי המפרשים ולהגישם כ"שולחן ערוך" מסודר ומוכן עבור הלומד. המהדורה החדשה הופכת את הספר ל"שווה לכל נפש", ומאפשרת לכל יהודי להבין ולהשכיל בדברי הספר הקדוש.

דיוק. "אמר, בהתורה שלי יש עמקות... ומה שנכתב בלשונו צריכין לדקדק בו כמו במקרא" - כך מעיד רבינו בשיחותיו (חיי מוהר"ן, שמח), ומדגיש כי גם חזרות שנראות כשפת יתר, נכתבו בכוונה גדולה. הלימוד בספר יכול להיות פשוט, אך לאחר התבוננות מעמיקה מתגלה רובד נוסף, ועוד אחד, עד אין סוף (שם, שסב). כל מילה היא עולם ומלואו.

האריגה. מבנה התורות של רבינו מתואר כ"בניין ואריגה ממש" (חיי מוהר"ן, שפט). בתחילה נראים הדברים נפרדים - עניין ראשון מתחבר לשני, ושני לשלישי - אך בסופו של דבר הכל נקשר בחזרה להתחלה. באמצעות פסוקים ומאמרי חז"ל, רבינו קושר את הקצוות בקשר הדק היטב, עד שכל חלקי המאמר הופכים למקשה אחת של פלאי פלאות.

פנינים על הפרשה:

בתשובה צריך לקדש עצמו אפילו במהרה לו, דהיינו בשעת חשמיש קדש עצמו ובשעת אכילה קדש עצמו, לא יהיה מכוון להנאתו רק לרצון הבורא והבדל, וזהו מעט צרי, לרמוז על שעת התשמיש, וכל התשמיש מצד יצר הרע הוא, וצרי אותיות 'יצר', ולהורות בא דבשעת הוויג שהוא שעת היצר צריך למעט הנאותו, וזהו מעט צרי, ומעט דבש היא שעת האכילה, צריך למעט בהנאותו, נכאח, דרשו רבותינו זכרונם לברכה (ר"י) כל כנוסי בשמים קרוי נכאח, ובא לרמוז מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (יידר כא ה) עשה חבילות של עברות יעשה כנגדן חבילות של מצות, וזהו נכאח, כנוסי מצות הרבה, ולט אותיות 'טול', כלומר, המצות והמעשים טובים לא יהיה מתעצל בהם כלל, רק תכף ומיד יעשה אותה ולא יחמיצנה (מכילתא בא מסכתא דפסחא ט), כמו שאמרו (עירובין נד) חטף ואכל, בטנים ושקדים, בא לרמוז דהכנסת שלו שהיה מקדים לאכילה ושתייה שלא כדין, עכשו יהיה שוקד על בתי כנסיות ובתי מדרשות, כמו שנאמר (משלי ח ד) 'אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום'.

בעל תשובה יכפול מצוותיו

זאת ועוד, וכסף משנה קחו בידכם, בא לרמוז על בעל התשובה, אם הוא בעל תורה צריך להיות שונה פעמים בכל יום על מה שהיה רגיל ללמוד (יידר כא א), ואם היה בעל עסק צריך לתן פעמים על מה שהיה רגיל לתן, וזהו וכסף משנה קחו בידכם, התפרש על הכסף כמשמעו ועל התורה:

המצוות של הרשע הולכות לסטרא אחרא עד שישוב ומה שאמר ואת הכסף המושב בפי אמתחתיכם תשיבו בידכם, בא לרמוז למה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ספרי הליקוטין תהלים ג טו), דהרשע כל עוד שהוא ברשעו, כל תורה ותפלות וצדקות שהוא עושה הכל נדחה ואינו מתקבל, ולוקחתם הסטרא אחרא, וכששבת בתשובה כראוי מוציא הכל מיד הסטרא אחרא וחוזר לקדשה, וזהו ואת הכסף המושב בפי אמתחתיכם, דהיינו התורה והמצות שהייתם עושים בעודכם רשעים ולא היו מתקבלים, ושבים על פניכם, ולקחתם הסטרא אחרא, עכשו כשתשובו בתשובה שלמה, הכל תשיבו בידכם לסטרא דקדשה, ולא ידח ממנו נדח:

יוסיף להתחזק בתשובה כדי שיחזור הכל לקדושה ומה שאמר אוילי משגה הוא, בא לרמוז דבעל תשובה צריך תשובה אחר תשובה, והאחרונות יהיו יותר מצלות מן הראשונות, משום דתשובה היא מדרגות מדרגות, יש ששב בתשובה וזדונות נעשות לו כשגגות, ויש מצלה מזה שהכל נמחל לו, והמבחר שבכלם הוא שזדונות נעשות לו כזכיות, וזהו שאמר כאן תשיבו בידכם, דתבת בידכם יתרה היא, אלא לרמוז בא על בעל תשובה, דלהוציא ניצוצותיו שנטמנו ביד הסטרא אחרא צריך תשובה אחר תשובה בכל מאמצי כחו כדי להוציא מתוך הקלפה מה שכלצה, דאי לא טרח כל כך עד שיוציא מה שכלצה הסטרא אחרא, דיו בתשובתו לחזר לו זדונות כשגגות, וזהו שאמר ואת הכסף המושב בפי אמתחתיכם, כמו שכתבנו למעלה, דהיינו התורה והתפלות והזכיות שנטלה הסטרא אחרא, עכשו עשו תשובה בכל כחכם כדי שתשיבו הניצוצות של הקדשה למקומם, וזה צריך תשובה גדולה בכת גדול, וזהו בידכם, שפרשו בכחכם, ונותן טעם, שאם לא תעשו תשובה גדולה כל כך, שמא אותה תשובה שתעשו דיה להחזיר הזדונות כשגגות, וזהו אוילי משגה הוא, דהיינו, התשובה שתעשו, אם אינה גדולה כל כך, שמא דיה להחזיר דוקא זדונות כשגגות, לפיכך עשו תשובה בידכם, דהיינו בכחכם, וכזה תוכלו להוציא הניצוצות מתוך הסטרא אחרא וישוב הכל לאיתנו הראשון, ושב ורפא לו:

(פיתוחי חותם פרשת מקץ)

הדרך אין לשוב בתשובה

כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים, ויאמר אלהים ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו וגו' (בראשית מג יא).

אפשר לפרש הפסוקים האלה בדרך רמז, בהקדים מה שכתבו חכמי המוסר זכרונם לברכה, דיצר הרע כלו מלא מרמות ותחבולות, ומביא עצות מרחוק, ומדחה אדם מדחי אל דחי, בתחלה אומר לאדם, כל מה שיעשה עד עשרים שנה אין עליו שום ענש, משום שבית דין של מעלה אין מענישים רק מעשרים שנה ולמעלה (שבת פט, ו"ח עב), וכשיגיע לעשרים שנה אומר לו, ידוע לך מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות דה) מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, וכיון שמעלת תשובה גדולה ממעלת צדיקים גמורים, אם כן טוב לך שתעשה עברה חמורה ותטעם טעם העברה ותפרש ותחזור בתשובה, ותהיה מעלתך גדולה יותר ממעלת הצדיקים, והוא מתהפך בתחבולותיו, ורוצה להטמיעו מעברה לעברה עד שישתקע ולא יוכל לעלות, והנה בעונותינו הרבים כמה וכמה ארע להם זה הדבר, באמת יש שמתחרטים ומתנחמים ועושים תשובה אחר חמשים שנה, ותשובתם מקבלת אבל אינה כל כך כמו הראשונה (ע"ז טו), והגרועה היא בסוף ימיו, אף על פי שהיא מקבלת (רות רבה ד ט), אינה דומה לראשונה, באמת התשובות חלוקות, ומי שעושה תשובה כראוי מאהבה אפילו בסוף ימיו, ודאי דמקבלת ורצויה כמי שלא חטא:

כשהגיעו ימי הזקנה מתחרט שלא שב קודם

וזהו באור הכתובים, כי לולא התמהמהנו, בא לרמוז על מי שהגיע לחמשים שנה ומתחרט על מה שעבר עליו, ומתנחמים הגוף והנפש ואומרים כי לולא, ראשי תבות גימטריא חמשים, כלומר, התשובה שלנו גרועה שנתעכבנו עד עכשו, כי עתה שבנו, מלשון זקנה ושיבה, דהיינו, עכשו בא עת הזקנה והשיבה ואין התשובה רצויה כל כך, זה פעמים, דהיינו, זה שתי פעמים פתנו יצר הרע והדיחנו קדם הגיענו לכלל עשרים פתנו בטענת שבית דין של מעלה אין מענישים רק מעשרים שנה, ובהגיענו לעשרים שנה פתנו בטענת במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, וצריך לעבר עברה גדולה דלחזור בתשובה כדי שתקרא בעל תשובה גמורה, וכזה דחה אותנו מדחי אל דחי, עברה גוררת עברה, עד שהטמיע אותנו עד עכשו ימי זקנה ושיבה:

גם בימי הזקנה אפשר לעשות תשובה שלימה

וכיון שהתחרטו, משיב להם יצר הטוב עצה טובה ונכונה, וזהו ויאמר אלהים ישראל אביהם, הוא יצר הטוב, ד'ישראל' אותיות 'ישר אל', הוא יצר הטוב שבא ישר מאת האל, שאינו מורה לאדם כי אם דרך ישרה ונכונה, ומה אומר להם, אם כן אפוא זאת עשו, כלומר, אף על פי שעכשו הזקנתם יש לכם תקון, וזהו התקון, זאת עשו, התשובה נקראת זאת (פרדס רימונים שער ג פכ"ג), לפי שהיא שיקא בכל עת לכן ראוי להקרא זאת, והתשובה היא קחו מזמרת הארץ בכליכם, הארץ האמורה כאן היא לרמוז על ארץ העליונה, היא השכינה, דהיינו שתקחו דבר שמשמח ארץ העליונה היא השכינה, ודבר המשמח השכינה הם מצות ומעשים טובים, והמעשים טובים שתעשו הם ירשמו וייראו בכליכם שהם הרוח והנשמה, לפי שהרוח הולך לגן עדן התחתון והנשמה עולה לגן עדן העליון, וכל עלייתם היא על ידי מעשים טובים, וזהו והורידו לאיש, הוא הקדוש ברוך הוא שנקרא 'ה' איש מלחמה' (שמות טו א), ותליכו בכליכם מנחה:

החזור בתשובה צריך לקדש את עצמו ולהרבות מצוות והמנחה היא מעט צרי ומעט דבש, בא לרמוז דהחזור

עצות וסגולות:

ענייני תפילה (ד')

בעת התפילה לא יחשוב בענייני לימודו

אף על גב דבבב בתורה הרבה ואינו פורש הימנה, מכל מקום בעת התפילה אינו מחשב בדברי תורה, רק דעתי עם התפלה, דומן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד (שבת י), וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות לא), אין עומדים להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה, שאם אינה הלכה פסוקה יהיה לבו טרוד בעיון אותה הלכה, ולא יהיה לבו שלם בתפלה, ועקר התפלה בלב, כמו שכתוב (דברים יא יג) 'ולעבדו בכל לבבכם', וזהו שאמר 'ראה כי פקודיך אהבתי', דהיינו, אף על גב דאני דבק בתורתך כל כך, מכל מקום 'פקודיך' שהם תפלותיך, 'אהבתי', בעת התפלה אני מפנה דעתי מדברי תורה ואיני נותן דעתי כי אם בתפלה, דומן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד.

(אלף בינה, אות ר"ש ד"ה ראה כי)

צריכים אנחנו לשמר עצמנו בכל תפלות מלהרהר בהם שום מחשבה אפילו של מצוה, כידוע כל זה מרבותינו ז"ל,

(שכל טוב למדן 'עטרת ראשני', חלק שני)

אם התפילה מתונה

ובמחשבה נקיה - לא תידחה

וצריך שתשמר עצמך בשעת התפלה מכל מחשבות המטרידות אותך.

והדברים של תפלה שאותה מוציא בפיך אל תוציאם במרוצה, רק לאט, ואל תעשה תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום, וכשתהיה תפלתך באופן זה בלב ובשפתים טהורים, אז ראוייה להביאה מנחה לה' ולא תדחה.

(פיתוחי חותם פרשת ויקרא, ד"ה ואם מנחה)

הצלחה ברוחניות היא על ידי תפילה

והשגת החכמה ויראת שמים וקבלת תשובתו, הן הנה תחלת הכל בתפלה, כמו שאומרים 'אתה חונן' וכו' ו'חננו מאתך חכמה בינה ודעת, וסמוך לזה 'השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך', הרי דתחלת בקשתנו בתפלה היא על החכמה ועל היראה ועל התשובה.

(אלף בינה, אות אלף ד)

עיקר התפילה הוא לתיקון השכינה

עקר התפלה הוא לעלוי השכינה, אף על גב דנסח התפלה היא לצרף האדם, הכל לתקון השכינה, וכיון שהיא מתעלית ומתברכת, מתברכים ממנה כנייה שהם בני ישראל.

(אלף בינה אות למ"ד ו)

הגאון רבי חזקיהו קרלינשטיין שליט"א: אל ה"חפץ חיים" צ"ל הגיע יהודי ואמר לו: 'כבוד הרב, אשתי שלחה אותי שאבקש מהרב ברכה עבור ענין מסוים'... אמר לו ה"חפץ חיים" במתק לשונו: "וכי סבור אתה שמן הראוי הוא שעני אחד יבקש מעני שני שיבקש מעני שלישי שיפנה אל הגביר? האם אין זה יותר פשוט, שהעני הראשון יפנה בעצמו אל הגביר ויבקש ממנו את בקשתו? אשתך ענייה, ואתה עני וגם אני עני, ואם כן אשתך הענייה מבקשת מבעלה העני, שיבקש ממני העני, שאני אבקש מ'הגביר' מבורא עולם. וכי לא יותר פשוט שהעני הראשון יפנה ישירות אל ה'גביר' ויבקש ממנו?"

מבורא עולם. וכי לא יותר פשוט שהעני הראשון יפנה ישירות אל ה'גביר' ויבקש ממנו? הקב"ה ממתין לנו. לבקשות שלנו. רצונו שנפנה אליו ישירות ונתפלל.

יש לנצל את ימי החנוכה

זה הזמן של חנוכה, לבקש על הנסים. לבקוע את השמים, צריכים לנצל את הימים הגדולים הללו לבקש כל אשר נרצה מהש"ת. מספרים בדרך הלצה על יהודי עני מרוד, שהיו לו בבית שלש בנות מבוגרות, וזאת כיון שלא היתה לו פרוטה לפרוטה להשיאן.

במר לבו, התיישב היהודי וכתב מכתב לבורא עולם, ובו ביקש ממנו שישלח לו את הכסף שהוא זקוק להשיא את בנותיו, ולפי חשבוננו מדובר במיליון דולר. הוא שם את המכתב בתיבת הדואר, והמכתב ובו הנמען הוא לא פחות מבורא עולם, הגיע לידי של השר הממונה על הדואר. הלה פתח את המכתב המעניין, והנה הוא רואה את מכתבו של היהודי התמים, ובו בקשה מריבונו של עולם שישלח לו מיליון דולר. אותו שר, היה עשיר גדול ובעל לב רחום, והוא החליט לחסו על היהודי ולשלוח לו מכתב ובו המחאה על סך חצי מיליון דולר.

והנה לא חולף חודש ימים ושוב מגיע לשולחנו של השר מכתב הממוען לבורא עולם. השר כבר הכיר את כתב ידו של אותו יהודי ותמה על מה ולמה הוא שולח מכתב, והרי הוא קיבל סכום כסף מכובד. הוא פתח את המכתב והנה כך כותב אותו יהודי: "ריבונו של עולם, אני מודה לך על חצי מיליון הדולר שקיבלתי, וזה בהחלט עזר לי מאוד. אבל בקשתי לפניך, אל תשלח לי יותר את הכסף דרך הדואר, כי מן הסתם שלחת לי מיליון דולר כמו שביקשתי, אבל דע לך כי הדואר לוקח חמישים אחוז מהכסף..."

כאמור, הקב"ה מבקש שנפנה אליו ישירות. מי לנו גדול ממשה רבנו, שהתפלל חמש מאות וחמש עשרה תפילות כמנין 'ואתחנן' כדי לזכות להיכנס אל הארץ המובטחת. אין תפילה שהוא לא התפלל, עד שהודיעו שמים וארץ. כתוב בספרים הקדושים כי באותה שעה אמר הש"ת למלאכי השרת לנעול שערי רקיע, אבל קול התפילה גבר על כך. תפילתו של משה רבנו, דומה היתה לאחר הוחתכות ואין מעכב בעדה. כאמור הוא התפלל חמש מאות וחמש עשרה תפילות, עד שאמר לו הקב"ה (דברים ג, כו): "רַב לָךְ אֶל תּוֹסֵף דְּבַר אֵלַי עוֹד בְּדֶבֶר הַזֶּה". כתוב במפרשים ("פני יהושע" ברכות לב ע"ב ועוד) שאם היה משה רבינו מתפלל עוד תפילה אחת, היתה תפילתו מתקבלת. ואף שהקב"ה נשבע בשמו הגדול שמשה רבינו לא יכנס לארץ, עם זאת התפילה יכולה לבקוע רקיעים, ולכן אמר הקב"ה למשה רבינו לבל יוסיף להתפלל, כדי שלא יצטרך להפיר את שבועתו.

הרי לנו כוחה האדיר של התפילה. פלאים פלאים.

(הגאון רבי חזקיהו קרלינשטיין שליט"א - דורש טוב חנוכה)

וחתכו את מטתו.

למדנו מדברי רבותינו, שאסור לאדם לבקש מהש"ת שיעשה עמו נס. אסור להטריח, כביכול, את הקב"ה, עד שרובא כמעט ונהרג עקב כך.

מתנה שואל בשו"ת "שואל ומשיב" שאלה עצומה: בברכת המזון בחנוכה אנו מוסיפים בברכה השנייה את תפילת "על הנסים". ומה הדין מי ששכח לומר? נפסק להלכה, שיאמר בסוף ברכת המזון, בעת שהוא מוסיף את ברכות ה"הרחמן". כך מביא הרמ"א (אורח חיים סימן תרפ"ט ס"א) בשם ה"כל בו": "יש אומרים, כששכח 'על הנסים' בברכות המזון, כשמגיע להרחמן יאמר: 'הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו'..." נמצא כי בתפילה זו הוא מבקש מהש"ת שיעשה לנו נסים ונפלאות, והרי זה עתה למדנו מדברי חז"ל, שאסור לבקש נסים? בנוסח הרגיל של "על הנסים", אנו מודים על הנסים שעשה הקב"ה עם כלל ישראל בתקופת החשמונאים, אך בנוסח ה"הרחמן" - כפי שמביא הרמ"א - מבקשים אנו שיעשה עמנו נסים, ולכאורה יש בבקשה זו סכנת נפשות, כפי שראינו במעשה שהיה אצל רבא?

יש המתרצים, כי אמנם יחיד אסור לו לבקש נסים, אך כאשר רבים מבקשים, אין כל מניעה בכך. אמנם ה"שואל ומשיב" אומר תירוצ נפלא. אכן בכל ימות השנה, אסור לאדם לבקש שיעשה עמו נסים, אבל חנוכה שונה. בחנוכה מותר לבקש נסים! חידוש עצום! לכל אחד יש את הפעקלע' שלו. כל אחד ועגמת הנפש שלו. זה בפרנסה, זה בבריאות, זה בשלום בית. לפעמים צריך להבקיע קירות, כדי לשנות את המצב. והנה חנוכה זו ההזדמנות. לפי דברי ה"שואל ומשיב", יכול האדם בחנוכה לבקש ישירות מהש"ת שיעשה עמו נס.

הקב"ה ממתין לתפילותינו

בימי החנוכה איננו צריכים 'מתווכים'. יכולים אנו לבכות ולבקש ישירות מהש"ת.

כיום יש את המושג ללכת לצדיקי הדור, כדי לבקש שיתפללו עלינו. כשיש לאדם איזו צרה או בעיה, הוא הולך אל הצדיק לבקש ברכה ממנו. אכן זו מעלה גדולה, "כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים" (בבא בתרא קט"ז ע"א). אבל השלב הראשון צריך להיות - "וְאֶשְׁפֹּף אֶת נַפְשִׁי לְפָנֶי ה'" (שמואל א, טו). הקב"ה מחכה לנו. ללב שלנו. לבקשות שלנו. לדמעות שלנו. רק לאחר מכן, בשלב שני, אפשר ללכת גם לצדיקים.

אל ה"חפץ חיים" צ"ל הגיע יהודי ואמר לו: 'כבוד הרב, אשתי שלחה אותי שאבקש מהרב ברכה עבור ענין מסוים'...

אמר לו ה"חפץ חיים" במתק לשונו: "וכי סבור אתה שמן הראוי הוא שעני אחד יבקש מעני שני שיבקש מעני שלישי שיפנה אל הגביר? האם אין זה יותר פשוט, שהעני הראשון יפנה בעצמו אל הגביר ויבקש ממנו את בקשתו? אשתך ענייה, ואתה עני וגם אני עני, ואם כן אשתך הענייה מבקשת מבעלה העני, שיבקש ממני העני, שאני אבקש מ'הגביר' "

האור הגדול של ימי החנוכה

אור גדול מאיר לעולם בימי החנוכה. חסידים אומרים, כי בימים אלו יש לאדם הרגשה מתוקה. הנה, כאשר רוצים להעיר ילד משנתו, ישנן שתי אפשרויות: אפשר להפעיל שעון מעורר שיצלצל בקול גדול, ואפשר להדליק בחדר אור חזק מעל ראשו, שיעיר אותו משנתו.

בימי הסליחות והרחמים, בחודש אלול ותשרי, מעירים אותנו עם 'שעון מעורר'. תוקעים בשופר כדי שנתעורר. אבל בחנוכה מעוררים אותנו בלי קולות ורעשים, אלא עם אור גדול, אור החנוכה. האור הגדול של ימי החנוכה, יכול לעורר אותנו ולעיתים עוד יותר מהשופר.

הבה ונתבונן מעט במעלת ימי החנוכה.

בחנוכה מותר לבקש נסים!

הגמרא (תענית כד ע"ב) מספרת מעשה מופלא:

רבא הזדמן להגרונאי. היתה כנראה שנת בצורת ולא ירדו גשמים, ורבא גזר תענית, אך לא ירדו גשמים. אמר רבא לתושבי העיר, ללכת לישון כאשר הם מתענים. למחרת בבוקר, הוא שאל את אנשי העיר, מי מהם חלם חלום. השיב לו רבי אלעזר מהגרונאי: אני חלמתי חלום, ובו קראו לפני שהש"ת מטיב לעמו. אמר רבא: אם כך, זו היא עת רצון, ואם נבקש רחמים ירדו גשמים, ואכן התפללו וביקשו רחמים, וירדו גשמים.

לאחר זמן, הביאו לפני בית דינו של רבא יהודי שחטא בחטא חמור, ורבא הורה להלקותו, אלא שמחמת המלקות הללו מת אותו חוטא.

כאשר נודע הדבר למלך שבור, הוא רצה להעניש את רבא על כך. אמרה לו איפרא הורמיז, אמו של המלך שבור, שלא יפגע ביהודים, כיון שכל מה שהם מבקשים מאביהם שבשמים, הוא נותן להם.

שאל אותה בנה: היכן זה בא לידי ביטוי? והיא השיבה לו: הנה, למשל, כל אימת שהם מתפללים על גשמים, יורדים גשמים.

אמר לה שבור: מן הסתם הם מבקשים גשמים בעונת הגשמים, ואם כן אין זו ראייה שהגשמים באים מחמת תפילותיהם. הבה ונראה האם הם יכולים להוריד גשמים בתקופת תמוז.

שלחה איפרא הורמיז לרבא, שיבקש רחמים וירד גשם. ביקש רבא רחמים, אך לא ירדו גשמים, נשא רבא תפילה ואמר: "ריבונו של עולם, אלקים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם בימי קדם [שהיית מפליא להם נסים - רש"י שם], ואנו בעינינו לא ראינו". סיים רבא את תפילתו, והחלו לרדת גשמים עזים, עד שזרמו מים מהמרוזבים של ציפורי לעבר נהר החידקל.

באותו יום התגלה לרבא אביו בחלום ואמר לו: הלילה אל תישן על מיטתך, זה מסוכן, יפגעו בך, וזאת מכיוון שהטריח כביכול את הש"ת לעשות לך נס. ואכן באותו לילה לא ישן רבא על מיטתו, וכאשר הגיע בבוקר ראה כי המיטה חתוכה בסכינים, וכלשון רש"י שם: "שרצו שדים להורגו, "

השבוע במדור:

שמן שנטף מהחנוכיה על בגד שכנו הגר מתחתיו ויצא מכלל שימוש | שלח שליח להדליק עבורו נר חנוכה, והדליק בעת שישי, האם קיים המצוה | שמן זית בצמצום או שמן אחר ברווח | התנכלות על רקע לאומני | נר חנוכה המפיץ ריח טוב | איסור מלאכה - גדר האיסור | עשיית מלאכה בשעה שהנרות דולקים | הדליק נר נוסף | 'חזקה' במקום ההדלקה | ריח רע במקום ההדלקה

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק

תשובה: נאמר בסנהדרין

דף מז ע"א שהאוכל חלב והפריש קרבן ונשתטה, וחזר ונשתפה, הואיל ונדחה ידחה, ולא אמרין שדינו כישן בינתיים, שלא נדחה קרבנו. וכתבו התוס' שהגמרא לא רצתה לדמות שוטה לישן לגמרי, דישן חזי אפילו בשעה שהוא ישן, כדתנן בגיטין (דף כח ע"א) השולח חטאתו ממדינת הים מקריבין אותו בחזקת שהוא

ארכיון 'עוז והדר'

קיים ולא חיישין שמה ישן בשעת הקרבה.

אולם בחידושי רבינו יונה כתב שיתכן שהשולח חטאתו שמקריבין, מיירי בשעה שאין דרך בני אדם לישון. ובד"ר רמ"ה כתב בפירוש שאימא כישן, היינו כמו ישן שאין ראוי להקריב לו קרבן עד שיעור, דלרצונו כתיב, ואפילו הכי כי מיתער מיהא לא מידחי.

ולכאורה נחלקו בזה האחרונים, דהנה כתב השו"ע (סימן נה ס"ו) שהישן מצטרף לעשרה. והביא המשנ"ב (ס"ק לג) שהט"ז חולק וס"ל דאין מצטרף, והסכים עמו הפר"ח, דישן חשיב כשוטה, עיין שם.

אלא שאי אפשר לומר שישן חשיב כשוטה, דהא אמרין בגיטין (דף ע"ב) אמר כתבו גט לאשתי ואחזו קורדיקוס, וחזר ואמר אל תכתבו אין דבריו האחרונים כלום. אר"ש בן לקיש כותבין ונותנין גט לאלתר, ור' יוחנן אמר אין כותבין אלא לכשישתפה, במאי קמיפלגי, ר"ל מדמי ליה לישן, ור' יוחנן מדמי ליה לשוטה. הרי שלכו"ע אין ישן חשיב כשוטה. וכן כתב הבית שמואל (סימן קכא סק"ב) שאם צוה לכתוב גט לאשתו ונשתכר, שכותבין בעת שכרותו שדמי לישן, שאין זה מבטל השליחות. הרי מבואר בגמרא שהעושה שליח והלך לישון השליחות אינה מתבטלת.

וכתב בכתבי קהילות יעקב (שבת סימן לד) לתרץ למה בקרבן אי אפשר להקריב כשהוא ישן, שבקרבן יש דין מיוחד שצריך להיות לרצונו, ונחלקו התוס' והיד רמה האם צריך שיהיה לרצונו גם בשעת הקרבת הקרבן וזהו דעת רבינו יונה והיד רמ"ה, אולם דעת התוס' שדי במה שרצה מקודם, ולכן אפשר להקריב כשהוא ישן, עכ"ל.

ומה שכתב המשנ"ב שישן חשיב כשוטה, יש לדחות דהיינו דוקא לענין צירופו למנין, שצריך עכשיו דעתו שישמע התפילה, אבל לענין שליחות כשגילה דעתו קודם שהוא עושה שליח ורוצה המצוה, אין צריך שיהיה ער בשעת עשיית

אינם הולכים ע"י איזה כוח, אלא מעצמן הן יורדין ונוזלים ממקום גבוה למקום נמוך, ושם הם עומדים - אין בהם המעלה של אש כלל, ולא שייך לומר שדרכן לילך ולהזיק כמו באש, ומשו"ה לא חשיבי מים בכח שני, אש, ויתכן דה"ה בעניינינו השמן שהכתים את הבגד נחשב לגרמא כמו כוח שני.

ויעויין גם במסכת ב"מ (דף ק"ז)

דפסקי מיא והדר נפלי, ופירש רש"י 'לא היתה מקום רחיצת ידיים של עליון על מקום נזקי תחתון אלא במקום אחר, ומשם הן נמשכים עד שנופלין במקום שמוזקים', עכ"ל. ולכאורה העליון פטור על נזקין אלו של המים.

לסיכום: א. אם החנוכיה היתה מליאה שמן וברגע שהניחוה על אדן החלון החל מיד השמן לטפטף, הרי זה אדם המזיק וצריך לשלם מדין אדם המזיק. ב. אם הרוח הוליקה טיפות שמן על הבגד, חייב לשלם מדין אש כמו אבנו סכיננו ומשאו שהניחן על ראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו. ג. אם השמן נטף מהחנוכיה וחל לאיטו מהמגש ולאחר זמן נטף על השמלה, אולי הוי גרמא בנזיקין, ובדיני שמים ודאי חייב. ואם ישלם תהיה מצוותו יקרה, והוי מהדרין מן המהדרין שבמהדרין, כי שילם גם על נזקין, ואם לא ישלם - מצוותו חלשה מאוד, וגם יתחייב בדיני שמים על נזקין.

אמנם שנינו במסכת שבת דף כא ע"ב דרבי יהודה פוטר בנר חנוכה, אך אין זה להלכה, וכמבואר בשו"ע (ח"מ סימן תיח סעיף יב), ונראה שאם הבגד היה כבר קודם לפני הניחו את החנוכיה, יתכן שגם לר' יהודה חייב.

שלח שליח להדליק עבורו נר חנוכה, והדליק בעת שישי, האם קיים המצוה

שאלה: ראובן נסע לשבת חנוכה להוריו

הדרים בעיר אחרת, ודעת מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שעיקר חיוב ההדלקה הוא בביתו שהוא דר שם, ולא בבית שהוא מתאכסן שם, ולכן מינה שליח כדי שידליק עבורו בביתו, והשליח עשה שליחותו, לאחר ההדלקה התקשר השליח ורצה לבשר שעשה שליחותו והדליק עבורו נרות חנוכה, ואז התברר לו שבעת ההדלקה המשלח ישן, ועתה נסתפק האם המשלח יצא ידי חובתו, או שמה צריך להעיר אותו, ולכבות את הנרות ולהדליקם שוב?

שמן שנטף מהחנוכיה על בגד שכנו הגר מתחתיו ויצא מכלל שימוש

שאלה: דייר המתגורר בקומה שניה הניח

חנוכיה על אדן החלון והשמן נטף על בגד של שכן בקומה הראשונה. הכתם אינו יורד בכביסה, והבגד יצא מכלל שימוש. האם הדייר בקומה השניה צריך לשלם על הנזק שנעשה?

תשובה: יש לדון מה דינו של השמן שנטף,

האם בעליו מוגדרים כאדם המזיק, או שמה נחשב השמן כאש המזיק, או שמה נחשב בעל החנוכיה כגרמא בנזיקין הפטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים. והנה אם החנוכיה היתה מליאה שמן, וברגע שהניחה על אדן החלון החל מיד השמן לטפטף, נחשב מניח החנוכיה כאדם המזיק, וצריך לשלם את מחיר הבגד.

ואם החנוכיה הונחה על מגש, והיא טיפטפה עליו שמן, ובאה הרוח והפילה אותו על הבגד, נחשב ל'אש', ודומה לאבנו סכיננו ומשאו שהניחן בראש גגו ובאה רוח מצויה והפילו והזיק, דחייב מדין אש, וכמבואר במסכת בבא קמא דף ו ע"א, כך גם השמן דומה לזה, וחייב.

ואם טיפטף שמן על המגש וחל לאיטו, עד שהגיע לקצתו, ומשם נפל לאחר זמן על הבגד, אולי פטור בעל החנוכיה, וזאת על סמך הנאמר בתוס' (ב"ק דף ד ע"ב ד"ה ואימא) שכתבו וא"ת והני מים היכי דמי אי דמשקל עליה בידקא דמיא, ובכוח ראשון, כוחו הוא, ואי בכוח שני גרמא בעלמא הוא? וכתב על כך ה"דרכי דוד", ויש להעיר דאמאי לא נחשוב המים שהזיקו בדרך הליכתו ע"י כח שני, כאש שהולך ומזיק, ומ"ש מאבנו סכיננו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו בהדי דאזלי, דחשיבי אש, וכדלקמן דף ו ע"א משום דהוי ליה לאסוקי אדעתיה שיפלו ברוח מצויה, הכי נמי הכי בכח שני יחשב אש?

ודוחק לחלק דהתם הניחם בידים בראש גגו ואף על פי שהזיקו אחר זמן חייב, אבל הכא דלא נגע בגוף המים משו"ה פטור, דמ"מ מ"ש מכח ראשון החייב, אעפ"י שלא נגע בגוף המים, משום דהוי כמו חץ, הכי נמי בכח שני יחשב אש שהולך ומזיק ע"י סיבת האדם דאשקיל בדקא דמיא.

ולכן מבאר הדרכי דוד ז"ל: דענין של אש הוא משום דע"י כח אחר המעורב בו, מטבעו לילך ולהזיק למרחוק, כמו בע"ח שהולכין ומזיקין, ע"י טבע רוח החיים שבהם, וזהו אש המזיק דמקרי דרכו לילך ולהזיק, וכן אבנו סכיננו ומשאו שהניחן בראש גגו, שמתבעו לילך ולהזיק ע"י רוח מצויה המתערב בהם, חשיב נמי אש. אבל מים בכח שני,

<<<

קוף עביד, ומ"מ צ"ע איך השליח מברך את הברכות, וצ"ע, עכ"ד.
וא"כ יתכן שאף נאמר שישן אינו יכול לעשות שליח, מ"מ בנר חנוכה שהנרות הם ממונו, יצא בהדלקת נרות.

נרות, לא תדליק, אלא תאמר לאחר להדליק. והקשה הפמ"ג שהא קי"ל שכל דאיהו לא מצי עשה לא מצי משויא שליח, ואיך תאמר לאחר להדליק בשבילה. וי"ל דבנר חנוכה לא צריך ממש שליח, כיון שממונו הוא, ואחר מעשה

המצוה, וגם בענינו יצא ידי חובת ההדלקה. ובלאו הכי יתכן שיצא הישן בנר חנוכה, שהנה כתב המג"א (סימן תרעט סק"א) שאשה שהדליקה נרות שבת, ועדיין לא הדליקה נרות חנוכה, לפי מנהגנו שהאשה מקבלת שבת בהדלקת

הגאון רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א ראש בית הוראה הכללי ירושלים גאב"ד מרכז פתח תקוה

כצורתה, וכשהוסיף לאחר מכן קלקל את מנין הנרות, ובהסרת הקלקול חזרה ההדלקה הכשרה, משא"כ "תעשה ולא מן העשוי" הוא כשמתחילה לא נעשה כלל כצורתה (כפי שייסד בשו"ת ארבעה טורי אבן המובא בפתחי תשובה יו"ד רפו, יג).

חזקה במקום ההדלקה

שאלה: שכן שהדליק בשמאל פתח חדר המדרגות, האם יש לו חזקה על המקום לשנים הבאות מול שכן חדש, או שיערכו גורל ביניהם מי ידליק בימין ומי בשמאל.

תשובה: יש לוותיק זכות להדליק שם אף בשנים הבאות. ואף לקטן יש חזקה בזה, מאחר והחזקה הזו אינה כקניין אלא 'זכות' למקום ההדלקה.

ואמנם אם אין מקום אף בימין לשכן החדש, מחמת ששכניו מהדרים להדליק הם ובני ביתם, צריכים לוותר לו על מקום אחד בכדי שיוכל לקיים את עיקר הדין שחייב בו. כעין שנפסק (משנ"ב תרע"א, ח) לגבי מי שיש לו שמן בצמצום ולחברו אין כלום, שידליק בכל יום רק נר אחד וייתן לחברו לקיים את עיקר הדין.

ריח רע במקום ההדלקה

שאלה: סמוך למקום ההדלקה מוצב פח אשפה ציבורי שנודף ממנו ריח רע, האם ניתן להדליק.

תשובה: למרות שאסור לברך בו, ידליק את הנרות, וכעין דברי המשנ"ב (תרל"ד) בעניין "העושה סוכה אצל האשפה וריח רע מגיע אליו, יצא ידי חובתו, אבל לא יברך שם ברכת המזון". ואין פתרון במה שיברך במקום נקי ושלוחו השומע ממנו הברכה ידליק, שהרי השליח יוצא בברכה מדין 'שומע כעונה' ואף זה אסור לקיים במקום הטינופת. אלא יברך במקום נקי ומיד ילך למקום ההדלקה וידליק.

ואינו דומה לטרוניה שמעלה המ"ב (פד, ז) כנגד השותים בבית המרחץ ומברכים מחוצה לו "פשיטא דלברך מבחוץ ולשתות בפנים ודאי שאסור" משום שבבית המרחץ אינו מחויב לשתות, וכשיברך מבחוץ אין זה כהוגן. אך בהדלקת נר חנוכה הוא חייב, ובכדי שלא ידליק בלא ברכה, הפתרון שיברך בפנים וידליק מיד בחוץ. ודברי הבה"ל (תקפ"ב) בעניין תקיעת שופר במקום הטינופת "שאינו לעשות עבודת ה' דרך בזיון" אמורים במקום שמים שותתין ולא כלפי מקום עם ריח רע. זאת ועוד שהרי מטו משמיה דהגר"ח מבריסק שדין תקיעת שופר כדן תפילה, ומכאן החומרא כלפי התקיעה שהרי במקום ריח רע אסור להתפלל (פניני חנוכה לג).

ההנאה מנר חנוכה שלא נאסרה כשמשמש כדרכו בלא פעולה מסוימת.

איסור מלאכה - גדר האיסור

שאלה: מה גדר המלאכות האסורות בעשייתן בחצי שעה שלאחר הדלקת הנרות.

תשובה: נהגו לאסור כל מלאכה המסיחה את הדעת ואף כיבוס, אפיה ובישול וכדו', למרות שמותרות בחוה"מ, כיון שהן לא נלמדות מאיסור מלאכה בחוה"מ אלא ממנהג שלא להסיח דעת. ואמנם הכנת קפה וכדו' שהיא מלאכה קלה, מותר.

עשיית מלאכה בשעה שהנרות דולקים

שאלה: כמה זמן נהגו איסור בעשיית מלאכה לאחר הדלקת הנרות.

תשובה: במשך חצי שעה בלבד, למרות שהנרות ממשיכים לדלוך אף לאחר מכן. ואסורה כל מלאכה שיש בה היסח הדעת. נהגו איסור רק במלאכות שיש בהן היסח הדעת, ולכן הכנת כוס תה או קפה שהיא מלאכה קלה מותרת, אך שאר ענייני אפיה ובישול אסורים.

ושמעתי מרבינו לא ניתן להתירם בלימוד קל וחומר מחול המועד בו מותר לבשל, וכל שכן שבזמן שהנרות דולקים יותרו המלאכות הללו, מאחר ואין זה 'איסור' אלא רק 'מנהג' לא שייך לדונו בקל וחומר. ואכן המנהג לאסור כל מלאכה המסיחה את הדעת.

הדליק נר נוסף

שאלה: טעה והדליק ששה נרות בלילה החמישי, מה עליו לעשות.

תשובה: יכבה נר אחד. וכיון שבתחילה הדליק חמשה, קיים בזה את המצוה למהדרין, ומה שאחר כך הדליק נר נוסף הוא כעין "כבתה אין זקוק לה" במזיד דכתב השע"צ (תרע"ג, לב) שצריך לחזור ולהדליק, ואע"פ שלכאורה מכיון שהוסיף את הנר החמישי כאילו כיבה, מ"מ ביאר רבינו הגר"ש אלישיב זצ"ל שזה דווקא כשמכבה במזיד, בשביל להיפטר מנר חנוכה בכמה דקות, משא"כ כשמכוון לקיים בזה מצוה, הרי זה כאילו כבה הנר מאילו.

ואין בזה חסרון של "תעשה ולא מן העשוי", כיון שמתחילה הדליק חמשה, קיים כבר את ההדלקה

ארכיון 'עוז והדר'

שמן זית בצמצום או שמן אחר ברוח

שאלה: בידו שמן זית בצמצום שידלוק רק כשעה או שמן אחר בכמות שתספיק עד שעה מאוחרת, במה עדיף להדליק את נרות החנוכה.

תשובה: אם כמות

השמן זית תספיק לשעה, עדיף להדליק בו. ואם ידלוק פחות משעה עדיף להדליק בשמן אחר.

ומה שמבואר (שבת כג, א) שרבה הדליק בשמן שומשמי' כיון שדולק זמן רב יותר (ורק מפני שמן זית צליל נהויה חזר בו והדליק בשמן זית), מוכרח להיות שהיה בשמן כדי שיעור "עד שתכלה רגל מן השוק" ויצא בו ידי חובתו, ובכל זאת הידר להדליק בשמן הדולק זמן רב יותר למרות שבימיהם לא היה בזה פרסומי ניסא כלל, כמבואר בשלחן ערוך (תרע"ב, ב) "יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן", וזאת משום שאף בימיהם היה הידור בהמשך ההדלקה עבור יחידים העוברים ושבים בשוק גם בשעה מאוחרת ויש פרסום הנס כלפיהם.

ומה שכתב הריטב"א (שבת כא, ב) שעד שתכלה רגל מן השוק משתנה בכל זמן ומקום "כפי מה שהוא" ובימינו עד שעה מאוחרת עוד ישנם עוברים ושבים, הוא הידור שראוי לנהוג כן, אך אין ראוי מחמתו לאבד מעלת שמן זית (פניני חנוכה קמב).

התנכלות על רקע לאומני

שאלה: תושב לוד חפץ לקיים המצוה כהלכתה ולהדליק בפתח הבית, אך באזור בו מתגורר סובלים מהתנהגות לאומנית של בני מיעוטים ולעתים אף מכבים הנרות וגורמים נזק לתוכניות. האם נחשב שעת הסכנה ויכול להדליק בחלון ביתו, כמו בחו"ל.

תשובה: ידליק בפתח וישאר לעמוד בסמוך לתוכנית חצי שעה, ולאחר מכן יעלה את הנרות לביתו. אמנם בחו"ל עדיין נחשב "מקום סכנה" ויכול מלכתחילה להדליק בתוך הבית.

נר חנוכה המפיץ ריח טוב

שאלה: האם מותר ליהנות מנר חנוכה מיוחד שכשמדליקים אותו נודף ממנו ריח נעים.

תשובה: מותר ליהנות מהריח הנעים הנודף מהנר, כיון שקול, מראה וריח אין בהן מעילה (פסחים כו, א). ואף שמדברנו יש בהן מעילה, שונה

מולין יקדין ויהושים נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מילתא חדתא

חדתא דאורייתא יסוד חדש ונפלא על הפרשה

דרך הצדיקים להשפיע שפע פרנסה לישראל

שאמרו חז"ל (ב"ק צב.) בטר עניא אזלא עניותא, שבפשוטו היינו שהעניות הולכת ונדבכת אחרי העני. אך בדרך רמז פירש, שהאותיות שאחר אותיות 'עני' בסדר האלפא ביתא הם אותיות 'כסף', שלאחר האות 'ע' נמצאת האות 'פ', לאחר נ' היא האות 'ס', ולאחר האות 'י' נמצאת האות 'כ', הרי לך אותיות כסף, וזה 'בטר עניא אזלא עניותא' שע"י האותיות שאחר העני' שהם כסף, 'אזלא עניותא' הולכת ומסתלקת העניות, וכדברינו, שע"י שיש להם שפע לישראל מסתלקת מהם עניות במצוות שיכולים ע"י כך לקיים תורה ומצוות בהידור. כעין זה יש לפרש גם דרשת חז"ל (ב"ק פג.) על הפסוק (שמות כא כד) 'עין תחת עין' שיתן לו ממון דמי העין, כי אותיות 'כסף' הם תחת אותיות 'עין', והחובל בעין חבירו יתן לו 'כסף' שהוא 'תחת עין'. ואם אמנם בגלות נתקיים בנו 'ויצא מבת ציון כל הדרה' (איכה א ו) מן הדין שגם את ההדר הזה של 'אה עניותא לישראל' יצא מבת ציון ויהיה לכל ישראל שפע רב וכל טוב סלה.

השמח בחלקו זוכה לעשירות

עצה לעשירות ניתן ללמוד מדברי הגמרא אלו 'בטר עניא אזלא עניותא', שלפי זה נראה שגם העשיר הולכת אחרי העשירות והוא מוסיף להתעשר. אך צריך להבין הכיצד באה אליו העשירות הראשונה, ובמה הוא שונה מן העני שכבר מתחילתו הלכה אחרי העניות. אלא תחילת העשירות היא כשהאדם שמח בחלקו, ועל ידי שמסתפק בחלקו ושמח בו הרי הוא עשיר, וכיון שהוא עשיר השמח בחלקו זוכה שתלך אחרי העשירות גם במובן הפשוט ויהיה מתעשר והולך.

בזכות היראה זוכים לתורה

וכדרך שפירשו בענין החכמה, שהרי הקב"ה נותן את החכמה לחכמים, כמו שכתוב (דניאל ב כא) 'הב חכמתא לחכמיך', והקשו מהיכן באה לאדם החכמה הראשונה שעל ידה זכה לקבל עוד חכמה, אלא החכמה הראשונה היא יראת שמים, כמו שכתוב (תהלים קיא י) 'ראשית חכמה יראת ה', וכן כתוב (איוב כח כח) 'הן יראת ה' היא חכמה', ועל ידי שמעורר בעצמו יראת שמים זוכה שיתנו לו מן השמים חכמה.

אדומה לסוס לבן, וקשה שהרי אמרו חז"ל שדקדוקי עניות מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו. אלא, שמדרך העולם בעת שמוליכין הסוס למכרו, נותנים רסן בחיכו ומקשטים את הסוס ליפותו כדי שיקפצו עליו קונים, אך כאשר מחזירים אותו לבית, מסירים ממנו את הרסן וקושרים אותו באבוס ונותנים לו תבן ומספוא לאכול.

וזה הדבר שבאו חז"ל ללמדנו בכך שדימו את העניות לישראל כסוס, דהיינו, שבעיני כל האומות נהיה נראים כעניים כדי שלא יקטרגו עלינו, אבל בבתינו יהיה לנו כל טוב, כדמיון הסוס שאמנם בהיותו בשוק חוסמים את פיו ברסן ונראה כעני שאינו יכול לאכול, אך בבואו לביתו פותחים לו את הרסן ומאכילים אותו כל טוב. וכדכתיב (תהלים קיב ג) 'הון ועושר בביתו'.

השפע מסלק העניות במצוות

וכך פירש מהר"י מבבלזא ע"ה על מה

וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂכָר בְּמִצְרַיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְּרֹאוּ (מב א). כתב רש"י: 'למה תתראו' - למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים.

דהנה, מדרך הצדיקים להמשיך שפע פרנסה והרחבה על בני ישראל, ואף שיעקב אבינו ע"ה אמר למה תראו עצמכם כאילו אתם שבעים. כל זה בפני האומות, אבל בתוך הבית פנימה מן הראוי שיהיה לכל יהודי כל צרכו בהרחבה שיוכל לקיים מצוות ה', כמו כבוד שבת ולגדל את בניו לתלמוד תורה וכן שאר המצוות, לפיכך היו הצדיקים פועלים בכל עת להמשיך על ישראל שפע רב בהרווחה.

בהקשר לזה מובא מאמרו של הרה"ק החוזה מלובלין ע"ה והובא באור לשמים (בראשית ד"ה ויאמר), שביאר מה שאמרו חז"ל (חגיגה טו:) 'אה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיוורא', יפה היא העניות לישראל כמו רצועה

מילתא דפליאה

גודל חרדת אחי יוסף

מה זאת עשה אלקים לנו (מב כח). אחי יוסף הזדעזעו ונחרדו בשעה שנודע שהכסף נמצא באמתחותיהם, באמרם 'ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו'. ויש להבין למה אמרו 'מה זאת עשה אלקים לנו', ולא פשפשו במעשיהם לחפש במה עליהם להיטיב דרכיהם.

ונראה כי חרדה היא דבר המזעזע את כל הגוף, כמו שאמרו במתן תורה (שמות יט טז) 'ויחרד כל העם אשר במחנה', כי מחמת גודל המעמד הנשגב שירד ה' על הר סיני בקולות וברקים וענן כבד, על ידי כן נחרדו כל ישראל. וכמו שנאמר גם ביצחק 'ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד' (לעיל כז לג), שהזדעזע כולו ולא מצא עצה בנפשו. כמו שרואים כשבא חלילה כאב וצער פתאומי על האדם, הרי הוא מאבד הוא את החושים ודעתו מתבלבלת ואינו יכול להגיב כלל, ורק לאחר זמן דעתו שבה עליו והוא מנסה למצוא עצה בנפשו, ולכן בתחילה נבהלו האחים ומרוב חרדתם לא נתנו דעת לפשפש במעשיהם שמא באשמתם באה עליהם הצרה הזאת, אמנם לאחר זמן כשהתיישרה דעתם עליהם, יכלו לחשוב בשוב הדעת ולהתבונן אם לא מעשיהם גרמו להם.

ברזא דאח"ד רמזים נפלאים על סדר הפרשה

יש צדיקים שהשם יתברך עושה בשבילם ניסים בלי לנכות מזכויותיהם

ברוך הוא מזכויות שלו, שיעשה עמו נסים בחנם מדה כנגד מדה.

מרשב"י נלמד עצה כיצד לחיות עם ניסים ושיישאר הזכויות בשלימותם

וממנו הלימוד לכל אדם שהרי כולנו חשופים לכל פגעים חלילה, אם כן נחוץ לנו ניסים לחיות בעולם הזה בבחינת על ניסין שבכל יום עמנו, ואפילו אין בידינו זכויות, ולכן גם אם היינו חפצים שינכו חלילה מזכויותינו לא היה באפשרותנו שהרי מה אנו ומה חיינו, אם כן מה נעשה ונחיה, מי יעמוד לנו בפרץ. תשובה לדבר למדנו בפעולות שנקט הרשב"י הקדוש, שכאשר עושה אדם טובה למישהו אחר ואין בידו הנאה מזה וכל חפצו בדבר הוא להיטיב לאחר, זוכה שמן השמים מתעוררת מידת הרחמים להשפיע עליו מתנת חנם בחסד וברחמים ישועה ושמירה מכל רע, ואם יש בידו זכויות יישארו הם בשלימותם מבלי שינכו לו מהם.

יעקב אבינו יעץ לבניו שיתנהגו בחסד חנם ביניהם ובכך יתעוררו עליהם רחמים מן השמים

בכך נשוב לדברי יעקב אבינו ע"ה 'ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש', שהמשמעות היא שלבני יעקב יהיה רחמים, וכי מה זה יסייע אם ליוסף לא יהיה רחמים עליהם. מבאר רבי שלמה קלוגר ע"ה כדברינו, שיעקב אבינו ע"ה ראה שזקוקים כאן לרחמים גדולים מן השמים, הרי שמעון איננו, ויוסף איננו, ועכשיו הם לוקחים גם את בנימין הצעיר, מה יעשה וכיצד יעורר רחמים על בניו.

לכן יעץ להם יעקב אבינו עצה טובה, הלוא הקדוש ברוך הוא מתנהג עמנו במידה כנגד מידה, כמאמרם ז"ל (שבת קנא:) כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, אנא התנהגו ברחמים לפני האיש, כלומר, עשו מעשים טובים גם אם לא תרוויחו מכך כלום, ותרחמו אחד על השני 'לפני האיש', כלומר קודם שתגיעו אל האיש, ומיד שתרחמו על אחרים ממילא ינהגו עמכם מן השמים מידה כנגד מידה, או אז תבוא בלב האיש רחמים גדולים, כי יסייעוכם מן השמים במתנת חנם להצילכם ולהטיבכם, עד כאן דבריו. ואולי אפשר לבאר כוונתו על בנימין, שירחמו עליו וישמרו עליו ובזכות זה יזכו לרחמים.

כשהתחבא במערה במשך י"ב שנים ונבראו בשבילו החרוב ומעין המים, וכן ניצול שם מרודפיו, ולאחר הי"ב שנים בטלה הגזירה, לפיכך טיהר את עיר טבריה מטומאתה כשסימן מקום הקברים, וכך יוכלו הכהנים לעבור בעיר זו, ואף שרשב"י עצמו לא היתה לו טובה מכך שהרי לא היה כהן, ובכלל לא דר בעיר זו, כך שלא הייתה לו מזה שום הנאה, אכן בפעולותיו הברוכים פעל שיתנהגו עימו משמי שמיא מידה כנגד מידה וכך זכה לנס בחסד ורחמים מבלי שינכו לו מאומה.

והוסיף נפלאות לבאר וליישב בזה את המשך דברי הגמרא, מדוע הוצרך להביא האי דרשה דשלם בגופו וכו' דלא שייכה לענין, ודי להביא דרשה של 'ויחן את פני העיר', ולפי האמור מובן היטב, שהביא דרשה דשלם בגופו להוכיח שלא היה יעקב אבינו ע"ה צריך לתיקונים אלו של מטבע ושוקים וכיוצא, ולא עשה זאת אלא בשביל אנשי העיר, והיינו כי היה שלם בגופו שהיה בריא אולם ואין לו שום מיחוש ולא היה צריך למרחץ כלל. ולמאן דאמר מטבע תיקן להם, מפורש בשם הגאון בעל **נודע ביהודה** ז"ל דודאי היה להם מטבע ורק חידש להם שיעשו את המטבע עגול ולא מרובע, כדי שבזה יזכור בעל הממון שגלגל הוא שחוזר בעולם ולא יתגאה בממונו, על דרך שאמרו למה נקראו זוזים שזוזים והולכים מזה לזה, ועל כן היה אפשר לומר שבזה התיקון כיון לטובת עצמו, לעשות לעצמו מזכרת על ידי צורת המטבע בעיגול כדי שלא יתגאה ח"ו בממון שלו, ואז פרח יפרח מידו, לזה אמר שלם בממונו, רצונו לומר שלם הוא מצד ממונו, שלא היה ממנו יוכל להיות לו סיבה להביאו לידי גאווה ח"ו, ואם כן לא היה צריך לעצמו בתיקון ומזכרת זה שעשה להם במטבע. ולמאן דאמר שווקים תיקן להם, גם כן היה אפשר שיאמר אדם כיון לטובתו כדי שישבו בחניות בניו ובני ביתו ויסחרו את הארץ ויריחו, ולזה אמר שלם בתורתו, שהיתה תורתו אמנותו לקבוע ישיבה בעסק התורה ללמוד וללמד, ומאחר שהיו בני ביתו מחובשי בית המדרש אין להם עסק בחניות שבשווקים, ולזה אמר שלם בתורתו ובשלימות היא ללמוד וללמד לבניו ולבני ביתו, ואין להם צורך בשווקים כי אין להם פנאי לכך, ונמצא כל מה שתיקן הוא לטובת אחרים, והיינו כדי שעל ידי כן לא ינכה לו הקדוש

ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני פאשר שכלתי שכלתי (מג יד). פירש רש"י: מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפילה, הריני מתפלל עליכם. 'ואל שדי', שדי בנתינת רחמים, וכדי היכולת בידו ליתן, יתן לכם רחמים, זהו פשוטו. ומדרשו, מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי, שלא שקטתי מנעורי, צרת לבן, צרת עשו, צרת רחל, צרת דינה, צרת יוסף, צרת שמעון, צרת בנימין.

ויש לדקדק שהיה לו לומר 'יתן עליכם רחמים לפני האיש' או יאמר 'יתן רחמים להאיש', שהרי רצונו שירחם עליהם יוסף ולא שהם ירחמו על יוסף.

כהקדמה לתירוצו הנפלא של רבי שלמה קלוגר ע"ה (חכמת התורה כת"י תקפ"ו, תקצ"א) המלמד אותנו לקח בעבודת ה' ובענין המידות טובות, נביא את הסיפור המובא בגמרא (שבת לג:) על רבי שמעון בר יוחאי, שכאשר יצא מהמערה אמר הואיל ואיתרחיש ניסא ניזול ואתקין מילתא, ומבאר רבינו הבן איש חי ע"ה (בן יהודע שם), על פי מה שאמרו חז"ל (שם לג.) אם עושין לו נס מנכין לו מזכויותיו, אך ישנם צדיקים שנעשה להם כמה וכמה ניסים ואין מנכין להם מזכויותיהם, וזאת שהקדוש ברוך הוא עושה להם ניסים ונפלאות בתורת צדקה ובשל כך אינו מנכה מהזכויות, כי הניסים לא ניתנו תמורת הזכויות, וזהו כוונת הפסוק (תהלים כד ה) 'ישא ברכה מאת ה', וצדקה מאלהי ישעו'.

העצה לעשות חסד חנם עם הבריות ובכך זוכים לניסים בתורת צדקה

במה תלוי הדבר, הכיצד יזכה אדם לניסים בתורת צדקה ולא ינכו לו מזכויותיו. מבאר הבן איש חי ע"ה כי הדבר תלוי בדבר אחד - האם אוהב לעשות חסד חנם עם הבריות, ואם עושה להם הצדיק טובה אף אם לא יהיה לו עצמו שום טובה והנאה מכך, נוהגים עמו מידה כנגד מידה ממנו ויעשה לו הקדוש ברוך הוא ניסים ונפלאות בתורת צדקה ומתנת חנם כפי שעושה הצדיק הזה טובות לאחרים חנם, ולא ינכה לו ה' מזכויותיו.

רשב"י עשה חסד חנם ותיקן דבר בלי הנאה כלשהו לעצמו

הוא הדבר שחפץ התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי ע"ה שלא ינכו לו מזכויותיו מאומה, לאחר שנעשה לו נס

מילין יקירין

פרקי הדרכה ועבודה ה'

לדגל ימי חנוכה, מביאים אנו דברים נפלאים בענין עסק התורה השייך לכל אחד ואחד

גם מי שלא זכה לחכמה יכול להצליח בתורה

אומר עני הייתי וטרוד במזונותי, אומרים לו כלום עני הייתי יותר מהלל. והגמרא מספרת כי היה נותן בכל יום חצי מהרווח שלו לשומר בית המדרש כדי שיוכל לעסוק בתורה מפי התנאים הקדושים שמעיה ואבטליון. יום סגרירי אחד לא הצליח להרוויח מאומה, ולא הניחו השומר להיכנס. עלה לגג בית המדרש וישב על פי הארובה, ובעודו שקוע בשמיעת דברי התורה, לא שם ליבו לכך שהתחיל לרדת שלג עד שכיסה אותו בגובה שלש אמות. למחרת בבוקר אמר שמעיה לאבטליון אחיו מדוע בית המדרש חשוך, מיד בדקו וראו דמות אדם שוכבת על הארובה. מיד עלו לגג והורידו אותו מעולף, חיממו אותו והניחוהו ליד המדורה כדי שיתחמם מעט מהקור הנורא שכיסה אותו עד עתה.

רבי אלעזר בן חרסום ויוסף הצדיק מחייבים את העשירים והרשעים

והיה אם יבוא אדם ויגיד שהוא עסוק בעושרו ובעסקיו ואין בידו לעסוק בתורה, אומרים לו היה לך ללמוד מרבי אלעזר בן חרסום שהיו לו בירושה שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ועם כל זה בכל יום ויום היה נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה, ויושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. כיוצא בזה הוא מי שאומר טרוד הייתי ביצרי ותאוותיו ובשל כך לא עסקתי בתורה, יאמרו לו 'כלום היית נאה יותר מיוסף' שעם כל הניסיון הקשה שהיה בו עם אשת פוטיפר שניסתה בכל הדרכים לפתותו לעבירה, ועמד בגבורה בניסיון. מסכמת הגמרא 'נמצא, הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף הצדיק מחייב את הרשעים.

מטעם זה פסק הרמב"ם (תלמוד תורה פ"א ה"ח) כי כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול שתשש כוחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר (יהושע א ח) 'והגית בו יומם ולילה'.

בה (דברים ל יד) 'כי קרוב אליך הדבר מאד', לא ניתנו בך בינה ודעה.

הקשה הרה"ק רבי מנחם מנדל מקוצק ע"ה, מה שייכות יש מדעת בעל מלאכה לדעת התורה, וכי מי שיודע לארוג רשתות יודע גם ללמוד. אלא הביאור הוא כך, הרי מחמת איזה סיבה לומד האדם מלאכה, מסתבר שזה כאשר מתיישב בדעתו ומהרהר מהיכן תבוא פרנסתו, זה מה שמביא אותו ללמוד ולהתייגע עד שילמד את רזי המלאכה. ולכאורה מדוע אינו נרתע מדבר שאין לו שמץ של ידיעה, מנין לו שיצליח להבין את מהות המלאכה, אך הדבר ברור כי הדאגה סביב מחייתו ופרנסתו היא זאת שנותנת לו את האומץ לב ללמוד ולהשקיע בלימודי המקצוע.

ממשיך הרה"ק מקוצק, הוא הדבר שאמר אליהו הנביא לאותו דייג, כי אם היה לו אמונה תקועה בלבו שצריך כל אדם מישראל להאמין כי התורה היא האפשרות היחידה שיכול להתקיים ולחיות בעולם, כנאמר (דברים כ ט) 'כי הוא חייך ואורך ימך', ואין לו שום חיות מלבד מה שמקבל מהתורה שלומד, ממילא הייתה דאגתו לחיות ולהתקיים נותנת לו אומץ להשקיע בתורה מבלי להסס שמא לא יצליח, כי ברגע שאדם מבין שזה החיים שלו הוא כבר מצליח להתייגע ולהשיג את מבוקשו. ואת זה רצה אליהו הנביא ללמדו, כפי שהינך מבין בהכנת מצודות מהסיבה שבלעדיהם לא תוכל לחיות, כך גם יש לך לעסוק בתורה, ואפילו שאין בך בינה אתה כבר תמצא לנכון כיצד ובאיזה דרך תוכל לקנות את התורה, ולא תחסוך בשום מאמץ לשם כך.

הלל מחייב את העניים

הדבר מעודד כל אדם כשיודע כי בכוחו ללמוד תורה, אך לא פחות מכך זה גם מחייב, כמו שמוצאים אנו בגמרא (יומא לה): 'תנו רבנן, עני ועשיר ורשע באין לדין, לעני אומרים לו, מפני מה לא עסקת בתורה, אם

והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך (אבות פ"ב, מ"ב). התעוררות רבה יש לנו לקחת מדברי הרה"ק רבי אברהם אזולאי ע"ה, שכתבם עלי ספרו אהבה בתענוגים (אבות), כי המשנה מדברת באדם שמטבעו אינו חכם להבין בתורה, שהרי בשעת יצירת הולד גוזרים בשמים אם יהיה חכם או לא, אבל גם אם אינו חכם מעצם בריאתו אל לו להתייאש מלימוד התורה, כי בעניני קדושה ועבודת הבורא אין לך דבר העומד בפני הרצון, ואם ישקיע הרבה כח ואומץ יכול להשיג ולהתעלות בחכמת התורה. ועל כך אומרת המשנה 'התקן עצמך', בכל מצב ובכל רמת הבנה, ללמוד תורה אפילו כהינך מרגיש כי התורה 'אינה ירושה לך', שלא ניתנה לך החכמה מטבע בריאתך כירושה שאין צריך לחזר אחריה.

ועל זו הדרך ביאר את דברי המשנה (להלן פ"ד מ"א) 'איזהו חכם הלומד מכל אדם', שלא יחשוב האדם שהחכמה תלויה בטבע האדם כפי מה שנגזר עליו בשעת יצירתו אם יהיה חכם או טיפש, כי בחכמת התורה אין הדבר תלוי בטבע לידתו, אלא הלומד מכל אדם ואינו בוש לבקש אחרי התורה הוא הקרוי חכם, ועל ידי שיתאמץ ויבקש אחרי חכמת התורה יזכה להחכים בתורה יותר ממה שנגזר עליו.

אם ידע שבלעדי התורה אין לו חיים יעשה כל טעדי שבעולם להשיגה

ככל שיהיה בו רצון חזק ללמוד ולהבין את התורה כך אכן יזכה ויצליח. ולאור המסופר בתנא דבי אליהו (זוטא יד) נראה אור יקרות, וכך הם דבריו: פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום ומצאני אדם אחד והיה מלציץ ומלעיג דברים ובא כנגדי, ואמרתי לו, בני, מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום המשפט, אמר לי, רבי, יש לי דברים שאני משיב לאבי שבשמים ליום המשפט - אומר אני לו, בינה ודעה לא נתנו לי מן השמים. אמרתי לו, בני, מה מלאכתך, אמר לי, צייד אני, אמרתי לו, בני, מי אמר לך שתביא פשתן ותאגדינו מצודות ותשליכנו לים ותעלה דגים מן הים, אמר לי, רבי, בזה בינה ודעה נתנו בי מן השמים. אמרתי לו, בני, ומה להשליך מצודות ולהעלות דגים מן הים ניתנו בך בינה ודעה, דברי תורה שכתוב

יצא לאור ע"י מכון אור לישראל
© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או להפיץ ללא אישור
מפורש בכתב ממכון אור לישראל

ובחרת בחיים

גיליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק ראשון: תחייתו של יהדות מרוקו צרות פורטוגל

למרות שרבים מהגולים ברחו לפורטוגל, הרי שלא היה זה ברוב טובם של השלטונות הפורטוגזים ששנאו יהודים לא פחות משכניהם ואחיהם הספרדים. הכניסה הותנתה בתשלום ומה שגרוע מכך: לוותה בהונאה חמורה ואכזרית.

"כאשר מלכי קסטיליה גירשו את היהודים מספרד, נתן להם המלך ז'ואאו מפורטוגל מקלט בארצו למשך תקופה מסוימת תמורת שמונה אסקודו לנפש, בתנאי שעם סיומה של תקופה זו יעזבו את פורטוגל, והבטיח להעמיד לרשותם ספינות כדי להעבירם לאפריקה. כשהגיע אותו יום, הכריז כי מי שלא יציית יישאר כעבד בפורטוגל. מספר ספינות הועמדו לרשות היהודים, ואלה שעלו עליהן התקבלו בגסות על ידי המלחים נוסף לעלבונות אחרים. הם הוחזקו בים, הולכים ושבים עד שאלו מזונם, ואז היו חייבים לקנות מהמלחים מזון במחירים מופקעים במשך זמן רב והוחזרו לחוף כשכותנתם לעורם בלבד. כאשר יחס לא אנושי זה נודע לנשארם בפורטוגל, החליטו רובם להפוך לעבדים, ואחרים המירו את דתם והתנצרו."

היו גם מקרים של גירוש מפורטוגל כבר אז, בשנת רנ"ג. בעוד הגולים שבמרוקו מתגוללים ביסורי הרעב, המחלות והרדיפות שעשו בהם שמות והפילו בהם חללים למכביר, הובלו גולי פורטוגל אלו למרוקו, היישר אל תוך חיי האסון. ביניהם היה הגה"ק רבי יהודה בן יעקב חייט זי"ע, הנודע בפירושו "מנחת יהודה" על ספר "מערכת האלקות", אחד מספרי הקבלה הנודעים ביותר, המיוחס לרבנו פרץ מקורביל.

וכך מספר הוא בהקדמת פירושו:

"נסענו [בסוף ש' רנ"ג] אל הברבריה של מלכות פיס בארץ ישמעאל אנשים רעים וחטאים לה' מאד, מה שהותיר הברד אכל הארבה. וגם שם לא שלותי ולא שקטתי, וישמעאל אחד שהיה מספרד דר במקומי ונודמן שם כי גם להם נעשה גירוש, העיד עלי, כי בהיותו בספרד בזמן שקהילות הקדש עשו שמחות על כבישת העיר גראנדה צויתי ליהודים שבמקומי שהייתי מרביץ תורה ביניהם שיעשו צורת נביאם... והאמינו בו, אז הכוני פצעוני והשליכוני בבור תחתיות במקום נחשים ועקרבים ותיכף דגוני לסקילה והיו מבטחים אותי שאם אמיר דתי ישימוני עליהם לשר ולקצין מלבד מוהר ומתן. ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן. והאל אשר שמתי בו מבטחי בלבד עצתם עם היות שעמדתי שם קרוב למ' יום בחשך ואפלה בלחם צר ומים לחץ ודבקה לארץ בשני בורעב ובצמא ובחוסר כל, והעיר ה' רוח היהודים אשר בשושן הם יבאו שם לפדותני ונתתי להם שכר הפדיון, קרוב למאתים ספרים שהיו לי. ואחר שיצאתי משם הלכתי לפיס עיר גדולה והרעב בעיר עד שהיינו אוכלים עשב השדה ובכל יום ויום הייתי טוחן בבית הישמעאלים בשני זרועותי עבור פרוסת לחם קטנה ודקה שאפילו לכלבים לא היתה ראויה, ובלילות דבקה לארץ בטני, כרסי כרי, ומפני הקור הגדול שבסתיו [של שנת רנ"ד] כי אין כסות לקרה, וגם כי לא היו לנו בתים ללון בהם, היינו עושים חפירות באשפות שבתוך העיר והיינו נכנסים לשם, ואז נתקיים האמונים עלי תולע חבקו אשפתות. ואחרי כן יכתי לבוא למלכות נאפוליס..."

פניני אור החיים

בכל צרתם לו צר

'ויהי מקץ שנתיים ימים'.
ידוע כי 'ויהי' הוא לשון צער, לעומת 'והיה' שהוא לשון שמחה.
כאן פותחת הפרשה במילה 'ויהי'.
מבאר האור החיים הקדוש כך:
כאן החלה פרשת הרעב הגדול שהיה בארץ מצרים ובכל הארצות.
ה' הוא זן ומפרנס לכל, ומיטיב לכל. הטוב ומיטיב לרעים ולטובים. הוא רוצה שיהיה טוב לכולם, וכשקשה לאנשים בעולם, כביכול הקב"ה מצטער עמהם.
כשהפסוק מספר כאן על תחילת שנות הרעב, הוא מקדים ואומר 'ויהי', לומר לנו שהקב"ה צר לו בצרת עולמו.
דרך הטוב להיטיב!

וחטאתי נגדי תמיד

'ידבר שר המשקים את פרעה לאמור, את חטאי אני מזכיר היום'.
האור החיים הקדוש מלמד אותנו מהפסוק, איך מדברים אל המלך.
שר המשקים מגיע מבית הסוהר. ממרום מעמדו של 'שר המשקים' הוא נפל לביא עמיקתא של בית הסוהר.
כעת יש לו הזדמנות לדבר אל המלך. ומה הוא אומר. הוא לא אומר, אי, כמה קשה לי. הוא לא אומר העונש שהמלך השית עלי הוא גורא ואיום.
הוא אומר: 'את חטאי אני מזכיר היום'!
זה מה שעובר לי בראש. לא התנהגתי בסדר! חטאתי לפניך המלך!
הוא מוסיף ואומר, את חטאי אני מזכיר היום'. כלומר, אם לא שיש כעת צורך בגלל חלום המלך, לא הייתי מעז בכלל להזכיר זאת.
האור החיים מפרש זאת לגבי שר המשקים. וזה מלמד אותנו משהו עבור עצמנו!

האדם אחראי על מעשיו

'ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים, רדו שמה ושברו לנו משם, ונחיה ולא נמות'.
כשאדם חי, ודאי שאינו מת. ומדוע כופל יעקב אבינו את דבריו 'ונחיה, ולא נמות'.
אומר האור החיים הקדוש: לאדם אין רשות להזיק לעצמו.
יעקב אבינו אומר לבניו, יש רעב בעולם, אם לא נעשה את ההשתדלות הרצויה, זה לא רק לא לחיות בעולם הזה, זה גם לעמוד בדיון בעולם הבא.
הוא אומר להם: הבה נשתדל לעשות מה שאפשר. ונחיה - כאן בעולם הזה. ולא נמות - בעולם הבא. וחי בהם!

הלבבות מרגישים

'ויכר יוסף את אחיו, והם לא הכירוהו'.
חז"ל מבארים שיוסף הצדיק הכיר את אחיו, כיוון שהם היו נראים כמו בעת שעזב אותם. ומנגד, הם לא הכירו אותו, כי הוא עזב אותם ללא חתימת זקן, וכשפגשו אותו במצרים הוא היה עם חתימת זקן ומראהו השתנה.
אומר האור החיים הקדוש, יש כאן משהו עמוק.

באופן טבעי הם היו צריכים להכיר אותו. ומדוע? כי הוא הכיר אותם.
הוא רואה את אחים שלו! הלב שלו מתרגש לעומתם. מתעוררת לו אהבה בלב לאחים שלו. וזה גורם שגם הלב שלהם ירגיש!!
וכלשון האור החיים הקדוש: 'כי הלבבות יגידו סודות נעלמים'!
הלבבות מרגישים זה את זה, וכנאמר במשלי 'כמים הפנים לפנים - כן לב האדם לאדם'.
הם היו צריכים לפחות לחשוף שמא זה יוסף, ולבדוק היטב בתויו פניו עד שיכירוהו.
זה אומרת לנו התורה 'והם לא הכירוהו', שכאן הם לא הכירו אותו, למרות שהוא הכיר אותם.
כי המציאות הייתה נראית להם כל כך רחוקה. אח שלהם יוסף הוא המשנה למלך מצרים. איך זה יתכן. ולכן לא הכירוהו!

מידה כנגד מידה

'ויאמרו איש אל אחיו, אבל אשמים אנחנו על אחינו, אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, על כן באה אלינו הצרה הזאת'.
השבטים הקדושים, גדולי עולם היו, ומה שעשו הבינו שכך עליהם לעשות.
ומדוע כאן התעוררו לחשוב על מכירת יוסף.
מבאר האור החיים הקדוש:
כי כאן הם התבוננו, וראו שיש כאן משהו שדומה למכירת יוסף. 'אחיהם אחד ייאסר', לוקחים אחד מתוכם ואוסרים אותו.
'העונן יוליד בדמותו כצלמו' אומר האור החיים הקדוש. וכמו שנאמר בספר תהילים 'כי אתה תשלם לאיש כמעשהו'.
אם זה היה בדרך אחרת, הם לא היו תולים זאת במכירת יוסף, אבל הם פקחו עינים וראו שיש כאן מדי דמיון למכירת יוסף. פתחו ואמרו: 'אבל אשמים אנחנו על אחינו'.
הקב"ה משלם מידה כנגד מידה. והשבטים הקדושים התבוננו בלבם וראו את יד ה'.
הם חשבו מה עליהם לעשות כעת.
שבטי ק-ה לישראל עדות.

הזהירות בדיבור

'ויאמר ראובן אל אביו לאמור, את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך'.
ראובן מוכן כאן למסירות עצומה. אי אפשר להבין זאת. ראובן אומר שימית את שני בניו אם לא יביא את בנימין?
אומר האור החיים הקדוש, יש כאן מילה אחת לא מובנת. 'ויאמר ראובן אל אביו לאמור'.
מה זה 'לאמור'. למי לומר.
מכאן מדייק האור החיים הקדוש ואמר: ראובן לא אמר את המילים האלו במפורש.
למרות המסירות הגדולה וכו', הוא לא הוציא את המילים מפיו, וכפי שחז"ל אומרים שקללת חכם אפילו בחינם היא באה ח"ו.
אדם צריך לשמור את פיו, ולכן הוא לא אמר זאת בפירוש. זה הכוונה 'לאמור', הוא אמר דברים שמתוכם הובן, אך לא הזכיר בפירוש מיתת בניו. חיים ביד הלשון.

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

הישועה בבוא הבטחון בה'

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרַעַה חָלָם (מא א).

מדקדקים חז"ל (מדרש הגדול), לכאורה היה ראוי לומר 'ויחלום פרעה', ולא 'ופרעה חולם'. כך גם תמה רבינו האור החיים הקדוש זיע"א בפירושו, כי לכאורה לצד שהיא תחלת ההודעה, שהרי כאן רק מתחיל להודיע המעשה שהיה עם פרעה שחלם חלום, היה צריך לומר 'חולם פרעה', או 'ויחלום פרעה', ולא לומר 'ופרעה חולם' שנשמע כהמשך לסיפור שכבר החל בו. [בדרך צחות יש לומר, פרעה היה תמיד חולם, זה לא מקרה, פרעה היה איש חולם... אבל המפרשים שואלים כפי הפשט].

עוד יש לשאול, מהיכן ידע פרעה כי יש ממש בחלומו.

רבינו האור החיים הקדוש מפרש את לשון הכתוב 'ופרעה חולם' בדרכים אחרות, כאשר בסיום דבריו הוא מעניק לנו את ההסבר המתבקש מה גרם לפרעה לחשוב כי יש ממש בחלומו, הלא כל אדם חולם בשנתו, כפי שאמרו חז"ל במסכת ברכות (יד): אמר רבי יונה אמר רבי זירא כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע. וזאת משום שמדרך הישן לחלום חלומות, אם כן ממה נתפעל פרעה עד שנתפעמה רוחו, ואיך הבין כי יש דברים בגו. אלא כותב רבינו, כי פרעה בחלומו הרגיש שינוי מהחלומות הרגילים אצל בני אדם.

מחדש רבינו האור החיים הקדוש יותר, שחלום פרעה נמשך כך במשך שנתיים: עוד אפשר שיכוין לומר, כי 'שנתים ימים ופרעה חולם' בתמידות חלום זה, ולכן אמר הכתוב 'ופרעה חולם', כי הוא המשיך עם הנאמר קודם, 'ויהי מקץ שנתים ימים', שהגיע מקץ של שנתים ימים שפרעה חולם חלום זה, אלא שלא היה יודע שחלם, לפי שהיה שוכח בכל יום מה חלם, ולסוף שנתים חלם ולא שכח.

וכוונת הכתוב לומר, כי לסוף שנתיים שחלם את החלום הזה, אז 'ויקץ פרעה והנה חלום', והוצרך לפתורים.

ואכן, כאשר חולם פרעה במשך שנתיים ימים אותו חלום, יש די בכך כדי להסיק שיש דברים בגו, וממילא תיכף כאשר זכר את החלום - 'ותפעם רוחו'.

◆◆◆

הרב הקדוש רבי פנחס מקארץ זיע"א מביא את דברי רבינו האור החיים הקדוש, ומקשה, מה באמת העניין שבמשך כל השנתיים חלם יוסף בכל לילה את החלום הזה ושכחו, לשם מה היה צורך בדבר זה?

וכתב לבאר זאת, על פי מעשה שהיה אצל רבינו אור שבעת הימים, הבעל שם טוב הקדוש זיע"א. שפעם נסע יחד עם תלמידו המגיד הקדוש רבי מענדיל מבאר זיע"א, דרך ארוכה עד מאוד שמשכה מספר ימים. כעבור זמן החל רבי מענדיל לחוש צמאון עז למים, ופנה לרבו הבעש"ט והסירה את צערו הרב. אמר לו הבעש"ט: 'אם יהיה לך בטחון אמיתי בהשם יתברך, אזי יזימן לך מים'.

המגיד עשה כדברי רבו והחל להתחזק

במשבתו בבטחון אמיתי בהשם. והנה פתאום הופיע למולם גוי, ושאל אותם אם מצאו סוסים שאבדו לו, והוא מחפש אחריהם זה שלשה ימים. ענו לא שלא ראו סוסים, אך שאלוהו אם יש מים ברשות, והשיב שאכן יש לו, ונתן למגיד מים לשתות, ושתו המגיד והבעש"ט לרוויה.

המגיד הבין שמן השמים סובבו כך, וכל תכלית אבירת הסוסים של הגוי הייתה כדי שילך לחפשם, ויבוא לכאן עם מים להרוות את צמאונו. על כן פנה ושאל את הבעש"ט, למה מן השמים הסתובב כך שגוי זה יסע שלשה ימים עד שיפגוש בנו, והייתי צריך לחכות עד שדבקה לשוני לחיכי מרוב צמאון, וכמעט פרחו נשמתי מגופי, הלא יכל הקב"ה לעשות כן כבר קודם לכן, כאשר צמאוני היה עוד נסבל. השיב לו הבעל שם טוב, באמת הקב"ה כבר הזמין לך את המים לפני שלשה ימים, ובאם היה לך בטחון אמיתי בהשם שימלא לך כל צרכך, היה הגוי בא מקודם. אכן ברגע שהגעת למדת בטחון אמיתי, תיכף בא הגוי והביא לך מים.

מסיים עז ה' רבי פנחס מקארץ, הרי לנו יסוד גדול בענין אמונה ובטחון, שהשם יתברך מזמין לכל אחד את מילוי בקשתו הצריכה לו עוד קודם שיש לו בטחון, והיא עומדת על פתחו בהמתנה, ולפי גודל הבטחון כך ממחרת הישועה לצאת מן הכוח אל הפועל.

וכן היה כאן אצל יוסף הצדיק, שהשם יתברך כבר הזמין את הישועה שלו תיכף כשהתחיל פרעה לחלום חלומות, אך החסרון היה ביוסף, שמתחילה בטח בשר המשקים, ונענש שיתעכב בבית האסורים עוד שתי שנים. ולכן במשך שתי השנים הללו חלם פרעה ושכח חלומותיו, אמנם הישועה היתה מוכנה לו בכל יום, ומיד כשהגיע לבטחון האמיתי שציפו ממנו מן השמים, תיכף נגמרה גאולתו.

נתאר לעצמנו, איך יוסף הצדיק מקבל שחרור פתאומי מבית האסורים, וזאת בעקבות חלומו של פרעה, אלא שמתברר לו בהמשך, שפרעה חולם את החלום הזה כבר שנתיים ימים... שר החלומות העניק באותו זמן מתנה של חלומות גם לשר המשקים ושר האופים וגם לאדונם פרעה מלך מצרים... אבל בפועל פרעה זוכר את החלום על בריו, רוחו מתפעמת, רק שנתיים אחרי... ורק אז מזמינים את יוסף הצדיק לפתור את החלום.

◆◆◆

גם הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל, ראש ישיבת טשעבין, ביאר את דברי האור החיים על דרך זו. הוא כותב, שאמנם יוסף הצדיק היה עתיד לצאת מבית הסוהר על ידי חלום פרעה, כפי שהיה באמת לבסוף. אך הדבר התעכב במשך שנתיים ימים, משום שאמר לשר המשקים 'והזכרתני'.

והרי ברור הדבר, שאם היה יוסף נותן אל לבו לשוב על זה בתשובה, היה נגאל כבר בתוך השנתיים, שכן תשובה מועילה לכל דבר. לכן מן השמים הכינו את סיבת גאולתו, שתוכל לצאת אל הפועל תיכף ומיד כשיהיה ראוי לכך,

ולא יהיה עיכוב אפילו רגע אחד יותר מהמגיע לו, וזה מה שבכל לילה מהשנתיים הללו חלם פרעה את אותו החלום. ואם היה יוסף מתקן את החטא שתלה בטחונו בבשר ודם, מיד היה פרעה נזכר בחלומו, מה שהיה מביא לגאולתו המיידית.

הרי לנו בזאת הדרכה לכל אדם הזקוק לישועה, שידע שאין די בזה שאומר בפיו שיש לו אמונה ובטחון בהשם, כי אם בלבו פנימה הוא סומך ובטוח על איזו סיבה, בטחון כזה לא יועיל לו, אדרבה זה שסומך על הסיבה מרחיק ממנו את הישועה. ורק כאשר הוא סומך ובטוח על ה' באמת, אז ישועתו קרובה לבוא תיכף ומיד. כי אין הקב"ה צריך לעזר או לעצות מן האדם, שהרי בידו כל הקב"ה לעזור באופן שאף הוא עצמו לא העלה על דעתו ולא חלם שעל ידי זה תבוא ישועתו. וכמו ביוסף הצדיק שסיבת יציאתו מהבור היתה על ידי חלום שחלם פרעה, שסיבה כזו לא העלה יוסף הצדיק על דעתו שעל ידה יצא מבית האסורים.

פת בסלו

והָרַעַב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתָּח יוֹסֵף אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֶּר לְמִצְרַיִם וַיַּחְזֹק הָרַעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (מא נ).

יש התלבטות אצל ההורים האם לשתף את הילדים בנושאים הכספיים של הבית. האם ילד קטן מסוגל לשמוע ולהבין שאין מספיק כסף בשבילי בקשתו? ברור שנער, בחור מתבגר, אמור לדעת את המגבלות הכספיות של הוריו, אבל מה קורה עם ילדים שכבר מבינים, אבל הם עדיין ילדים.

רבינו האור החיים הקדוש זיע"א קובע בפרשת השבוע: "הרעבון יכנס בלב אדם כשיראה שיש מחסור". כשאדם רואה שאין מספיק, לפתע גם מה שיש לא מספיק לו. כשהוא רואה שיש הרבה, הוא מסוגל להתפקד במועט. כשהוא רואה שחסר, גם הרבה לא יספיק לו.

רבינו האור החיים מסביר בזה את מה שיוסף הצדיק פתח בזמן הרעב שהיה במצרים את כל האוצרות של המזון. מדוע הוא לא פתח אותם בצורה מאוזנת ומבוקרת? אוצר אחרי אוצר? אלא שיוסף ידע שאם הוא יראה להם שחסר - הרי שכל מה שהוא יביא להם לאכול - לא יספיק להם, אבל כשהוא מראה להם שפע, הם יסתפקו בכמויות הגיוניות.

"אולי שנתכוון לפתוח כולן כדי כשיראו אנשי העיר כל הריבוי - לא ירעבו, כי הרעבון יכנס בלב אדם כשיראה שיש מחסור, וכשיראו כל אוצרות הנפתחות יתקור חום הרעב שבלבם בוער, ואף על פי כן מודיע הכתוב 'ויחזק הרעב', ולא הועיל בהם לצד חזק הרעב".

כדאי לקחת את זה גם כלפי ההנהגה בבית. כשאדם מראה שחסר ושאינו לו, לפתע כולם צריכים עוד ועוד. כשהאבא אומר לילד: אין לנו כסף, הוא מתחיל לחשוש, ואז ככל שיהיה לו - לא יספיק לו. דווקא כשנותנים אורה שברוך ה' יש לנו את כל מה שצריך, הרי שבני הבית מבקשים רק את מה שהם באמת צריכים.

המושג הזה נקרא בפי חז"ל 'פת בסלו', הגמרא

בימא (עד:) מבאר שאלת ה'מן' נקראת בתורה 'עניו' - לפי שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו.

הפירוש המילולי הוא, שאדם שיש לו אוכל זמן הוא פחות רעב מאדם שאין לו אוכל זמן, והכוונה במילים אחרות: שני אנשים בעלי נתונים שווים, לאחד מהם יש ככר לחם ביד והוא יכול לאכול ממנו מתי שהוא רוצה, ולשני אין כלום. גם אם שניהם אכלו לפני כמה שעות את המקסימום שהם יכולים לאכול, בכל זאת, האחד שאין לו לחם, יהיה רעב הרבה יותר ממי שיש לו לחם. עצם הידיעה שיש לי משקיטה את הרעב.

רבינו האור החיים הקדוש בפרשת ויגש (להלן מו יג) מספר, עדות אישית אותה הוא ראה בעיניו בארץ מגוריו.

היו אלו ימים קשים, ימים של בצורת ורעב. לאנשים לא היה מה לאכול, אבל גרוע מזה: לא רק שלא היה להם מה לאכול, גם לא היה להם תקווה ועתיד. איש לא ידע מה יילד יום, איש לא ידע מה יהיה מחר, מהיכן יביאו אוכל.

מה שקרה, שגם אדם שכבר היה לו אוכל, מאחר ולא היה לו פת בסלו, ממילא הוא לא חש בטחון כלכלי, לכן גם כאשר הוא היה אוכל כמות כזו שביום רגיל הייתה משיבעה אותו, בכל זאת הוא לא נהיה שבע.

ושימו לב עד היכן הדברים אמורים: היה אדם אחד שאכל בארוחה אחת מה שעשר אנשים אוכלים. פשוט פי עשר. אתם חושבים שזה הרגיע אותו? מה פתאום: הוא נשאר רעב כאילו הוא לא אכל, לא משנה כמה הוא אכל, באיזה כמות, הוא נשאר רעב.

למה? כי זה היה שנים של רעב. היה חוסר ודאות. היה חוסר בטחון כלכלי. המחשבה הזו שלא יהיה לו מה לאכול בהמשך, גרמה לרעב תמידי.

אם הוא היה יודע שכל יום ויום יהיה לו מעט אוכל כדי חיותו, זה היה מספיק לו. כשהוא לא יודע - אפילו אוכל של עשר איש לא מספיק לו!

◆◆◆

יש סיפור מעניין שסיפר הרב הקדוש רבי שמחה בונם מפרשיסחא זיע"א, בשם הרב הקדוש רבי מנחם מענדל מרימנוב זיע"א:

בביתו של הרבי מרימנוב היו מכניסים אורחים בלב ונפש חפצה, ונותנים להם לאכול ארוחות משביות.

הייתה תקופה שהמחירים של דברי המאכל עלו מאוד, הקמח התייקר מאוד, ולכן בבית של הרבי הכינו לחמניות קצת יותר קטנות ממה שהיו רגילים להכין תמיד.

הרבי מרימנוב היה רגיל תמיד להכנס ולבדוק את צרכי האורחים, לראות אם חסר להם משהו, לקרב אותם במילה טובה ובדברי עידוד. והנה רואה הרבי שהלחמניות שהאורחים מקבלים הם קצת יותר קטנים ממה שהיו רגילים להכין תמיד.

הבין הרבי מיד את הסיבה: המחיר של הקמח התייקר מאוד, ולכן הם מבקשים לחסוך.

נענה הרבי ואמר לעוסקים במלאכה: בימים כאלה זה לא מספיק שתחזירו את הלחמניות לגודל הרגיל שהייתם תמיד נותנים, בימים כאלה עליכם לאפות לאורחים לחמניות גדולות יותר מתמיד.

מדוע? כי בזמן כזה אנשים יותר רעבים מתמיד! נכון שתמיד הם היו שבעים מלחמניה בגודל רגיל, אבל בימים של רעב, בימים של מחירים יקרים, אנשים יותר רעבים. האוכל הרגיל לא מספיק להם. אין להם 'פת בסלו'! לכן הם צריכים לאכול יותר ולכן תכינו להם לחמניות גדולות!

◆◆◆

הרעיון הזה הוא לא רק באוכל, זה רעיון שניתן להשתמש בו בכל תחומי החיים.

קחו דוגמא מתחום החינוך: ילד שיודע שאם הוא ירצה - יתנו לו לשחק - הוא פחות צריך לשחק.

בחור שיודע שאם הוא יבקש לנוח - יתנו לו ברוח - הוא פחות יהיה צריך לנוח.

אדם גם פחות יבזבז כסף - כשהוא יודע שיש כסף. כשמלחצים ואומרים שאין כסף - אז צריך הרבה יותר.

כל דבר כשאין אותו - צריך אותו הרבה יותר מאשר אם יש ממנו.

זו חכמת החיים העולה מדברי האור החיים הקדוש: לארגן "פת בסלו". בכזה מקרה פחות להוטים אחרי זה.

והיסוד שמגלה לנו האור החיים הקדוש, הוא נכון גם ברעב רוחני. כאשר יש מחסור בספרים, אדם לומד יותר, משום שאדם שואף להשלים את החסרון שלו, ויש לאדם רצון להשלים את האתגרים הקשים העומדים לפתחו.

זה הביאור במה שאנו אומרים 'בורא נפשות רבות וחסרונן, מודים אנו גם על החסרון, כיון שעל ידי הרגשת החסרון האדם מחזק את השאיפה שלו ואת הרצון שלו להשלימו. ועל כן דווקא כאשר יש שובע רוחני זה מסוכן, כי אז אין את הרגשת הרעב המביאה להתעלות יותר ולהתאמץ יותר.

זהו הביאור במאמר חז"ל (ב"ב כא.) 'קנאת סופרים תרבה חכמה', ולכן גם צריך לדאוג שיהיו לאדם שאיפות גבוהות הגורמות להרגשת הרעבון הרוחני.

ואולי זה הטעם שבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (ברכות לד.). כי הרגשת החסרון של בעלי תשובה, ממריצה ומחשלת ומחזקת ומעוררת להגיע למדרגתם של צדיקים, הרעבון הזה ברכה גדולה יש בו.

רחמנות אף על הפחותים

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אֲחֵינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְחַנְּנוֹ אֲלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל פֶּן בָּאָה אֲלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת (מב כא).

שבטי י-ה, כידוע, טענו אודות יוסף טענות שיש בהן ממש. הם סברו כי אכן מגיע לו להיענש, ובגדלותם העצומה והבלתי-נתפסת בהשגה אנושית באו לכדי החלטה להענישו.

אומר רבינו האור החיים הקדוש זיע"א, השבטים אמרו לעצמם: כמה חבל שלא רחמנו על האח שלנו, גם אם חשבנו שהוא חוטא ומגיע לו עונש, אבל אם הוא מבקש רחמים היה עלינו לרחם עליו, וכלשונו של רבינו: "שעל כל פנים היה להם לרחם עליו בראות אחיהם מתחנן על סכנת נפשו, ונתאכזרו עליו, ודבר זה מגונה לצדיקים לעשותו".

לכן סברו השבטים שהם אשמים: למה הם לא

רחמו לפני משורת הדין. וזה מה שעלינו לזכור תמיד: לרחם. גם על מי שלא צודק לדעתנו, גם על מי שלא מתנהג כראוי - עדיין צריך לרחם עליו, וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מהשמים.

אכן כן, דרך הצדיקים לרחם על הכל, למרות הכל. אודות כך מסופר על הרבנית הצדקנית מרת מרים חיה ע"ה, אשת הרב הקדוש ר' יואל משאץ זיע"א - בתו של הרב הקדוש ר' מאיר מפרמישלאן זיע"א, אשר נודעה כפועלת ישועות, שדבר מדבריה לא נפל ארצה וככל היוצא מפייה כן נעשה.

הזמן פעם למעונה הרב הקדוש בעל 'אהבת ישראל' מוויניץ זיע"א, ואף הוא הגיש לה בחדרת קודש קוויטל ופדיון-נפש. לאחר מכן פנה אליה ותהה - מנין לה כוחה זה, והיא הגיבה על אתר: 'אה, זה בזכות לייבילה גנב'...

הרבנית, בראותה את עיניו המשתוממות של הרבי, לא המתניה שיעלה את התהייה המתבקשת, אלא תיכף פתחה וסיפרה במה דברים אמורים.

'היה זה בערב יום הכיפורים, כאשר המוני בית ישראל צבאו על דלתו של אבי הקדוש ועברו אצלו בסך כבני מרון, זוכים למבט רחום ולחיצת יד, וכמובן לברכת 'גמר חתימה טובה' מפיו הקדוש.

'הנה הופיע לייבילה גנב, אשר כפי ששמו מרמז - לא היה בו עלייה של ממש, אלא עסק במלאכה העתיקה אך השפלה כגנב. הלה הושיט את ידו לאבי הקדוש, ציפה ללחיצת-יד חוזרת, אולם אבי רק נתן בו מבט קפוא וסירב להושיט לו יד. 'הלה התחנן, הפציר בדמעות והבטיח כי ייטיב את דרכיו, ורק אז נעתר לו אבי ולחץ את ידו, תוך שהוא מרעיף עליו ברכות לרוב.

'כשנכחתי לראות כיצד אף אדם שפל שכוה זוכה להתברך במיטב הברכות' המשיכה הרבנית וסיפרה, 'הבנתי כי עת רצון היא זו. ניגשתי אפוא לאבי הקדוש וביקשתי את שכספה נפשי מעודי - לזכות ללח הברכות ולהיות מסוגלת לפעול ישועות לעמך ישראל'.

[בין המתלוצצים לאותו ביקור, היה הרה"צ רבי אברהם שפירא זצ"ל, לימים הרבי מטלוסט, אחיו של הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל, אשר התגורר בשאץ, והוא אשר סיפר את הדברים (אספקלריה המאירה ח"ב עמוד תקצד)].

הרי לנו דוגמא, מעשה רב, כיצד היו הצדיקים מרחמים על כל נבאר, ויהי זה השפל באדם.

עם כל זאת, אמרו רבותינו ז"ל (ברכות לג.): "כל מי שאין בו דעה - אסור לרחם עליו".

הוסיף על כך הרב הקדוש ר' מנחם מענדל השרף מקאצק זיע"א אימרה קולעת וחריפה שיש בה כדי להעניק משמעות נוספת לדברים, כאובה ונוקבת בו זמנית: 'אוי, כמה רחמנות היא על אדם שכזה - שאפילו לרחם עליו אסור!...

זהו, למעשה, שפל המדרגה. לעתים קרובות אנו נתקלים באדם מסוים הזקוק לעזרה, אולם למגינת לבנו אין בידינו להושיט לו את העזרה לה הוא זקוק. אולם לכל הפחות, ולו בשביל תחושתו הטובה וכדי לדבוק במידות בהן נתייחד עם ישראל, בידינו לרחם עליו. אולם לולא זאת, אם ישנו אדם שאף לרחם עליו אסור, הרי שהוא מצוי בתחתית התהום, במקום שאין למטה הימנו. זוהי אומללות שאין כדוגמתה.

(מאוצרותיו ושיתותיו של הגאון רבי מנחם מענדל פומרנץ שליט"א)

מתיבתא אור החיים

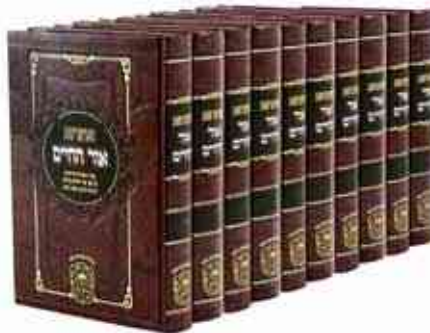
נכתבה מהם טענת בר מצרא. ובנימוקי חיים (הגר, ב"מ קטז, ד"ה בנימוקי יוסף) הקשה על דברי רבינו, שהרי מבואר בגמרא (שם קח:) שאין טענת בר מצרא כנגד אדם שקונה את הקרקע לקבורה, ומפרש שם רש"י (ד"ה בלא אכרזתא) שהוא משום שאם ישתנה ויברר אם יש בר מצרא יש בזה בזיון למת, ואם כן מדוע חשש אברהם לדין בר מצרא אף שקנה את הקרקע לקבורה, ובברכת שמעון הוסיף להקשות, שאף שדין זה נאמר כלפי המוכר, שאינו יכול בן המיצר להוציאו מיד הלוקח שמכרו לצורך קבורת המת, מכל מקום נראה שהוא הדין גם כלפי הלוקח, שאם קונה לשם קבורה אינו צריך להקנותו לבר מצרא, שהרי עיקר דין בר מצרא הוא על הלוקח. והמפרשים כתבו ליישב דברי רבינו בכמה אופנים: א. בבנימוקי חיים כתב, שרבינו כתב כן רק על דרך דרוש וקבל שכו.

ב. בברכת שמעון ומקצת חיים (וי"ס) תירצו, שאברהם חשש לטענת בר מצרא לגבי שאר שדה המערה, שאותה קנה לקבורת שאר משפחתו בעתיד, ולא שייך בזה הטעם שאם ישהה יהיה בזיון למת. ואמנם תירוץ זה תלוי במחלוקת האחרונים אם יש ללוקח דין בר מצרא בחלק הנותר של השדה שלא קנה, ויש לומר שדעת רבינו כדעת הנתיבות המשפט (סי' קעה ביאורים סק"ג) שאין ללוקח דין בר מצרא בזה, וממילא אף לאחר שקנה אברהם את המערה וקבר שם את שרה, הוא לא היה בר מצרא, וחשש שיטענו השכנים שהם בר מצרא, ולכן עשה קנין באופן שלא יוכלו לטעון כן.

עומד לזכות עפרון יש מקום לומר אליו אחרי כן שלא יחפוץ בדריסת הרגל שיעברו עליו לקבור מתים והוא לא מכרו אלא לקבור שרה ואין דריסת רגל בשדה עוד, לזה אמר לאחוזות קבר:

דין בר מצרא בקונה מן הגוי

ומה שכתב רבינו 'מדין המצר'. הנה בפרשת ויחי (להלן מט לב) הוסיף רבינו בענין זה, שאף שמבואר בגמרא (ב"מ קח:) שהקונה מן הנכרי אין בו דין בר מצרא, כיון שיכול הקונה לומר לבר מצרא 'ארי אברחי לך ממצרא', מכל מקום חשש אברהם לדין בר מצרא, לפי שדברי הגמרא אמורים באופן שהמערער הוא ישראל, שיכול לומר לו 'ארי אברחי לך ממצרך', אבל אם הם גוים לא שייך טענה זו, כיון שלא איכפת להם מזה. ולכן אמר שם יעקב 'מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת', שבקנין זה

כתב רבינו (בראשית כג ט): 'ותן לי וגו'. דקדק לומר לשון מתנה הגם שנטל ממנו דמים כאומרו בכסף מלא, גם דקדק לומר בתוכם. הנה נתחכם אברהם לקנות המערה בסדר שאין אחריו ערעור ולהיות שרז"ל אמרו (זהר ח"א קכח). שעפרון מימיו לא ראה במערה זולת החשך והבהלה ואם כן יכול הוא לבא בטענה כשישע שהמערה יקרת הערך ואפילו לעולם חוזר הוא ואין זכות המערה מתקיים ביד אברהם לעולם. והגם שאין אונאה לקרקעות, חש אברהם לסברת הירושלמי שכתבו התוספות (קידושין מב:) שיש להם אונאה בחצי דמיהם ודוקא אונאת שתות אין להם:

עוד יש לחוש שמא יערערו אחר המכר מדין המצר או שיצא אחר כך שטר שעבוד על הקרקע והוא ויטרפוהו מיד אברהם לזה נתחכם לתקן כל זה ואמר לשון מתנה ומכר, הכוונה בזה שיעשה אופן שיש בו שניהם והוא החליפין שיש בו מכר ויש בו מתנה שיכול להחליף מחט בגמל ואין בהם אונאה בשום אופן. ודין חליפין ישנו בקרקע ובמטלטלין אבל לא במטבעות, לזה אמרו ז"ל בבכורות וז"ל (ג) אמר רבי חנינא כל שקל שכתוב בתורה סלעים וכו' חוץ משקלים האמורים בעפרון שהם קנטרין עובר לסוחר פרקמטיא נפקת וכו' עכ"ל. ומעתה לא נשאר מקום לעפרון לבא בטענה. ולחששת מצר גם לחששת שעבוד עשה כל בני העיר סרסורים בדבר וממילא בטלו טענה בר מצרא, גם נתגלה כי לא היה עליה שעבוד שהיה הדבר באזני כל באי שער עירו. ואומרו לאחוזות קבר, להיות שלא בקש ממנו אלא המערה אבל השדה עודנו

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו
למייל המערכת m028039999@gmail.com
או לפקס 02-5385689
או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

כח לימוד תורת האור החיים הקדוש

שלום וברכה, זכיתי ליהנות מאוד מספרי אור החיים המבואר שבהוצאתכם ב'עוז והדר'. וברוך ה' כבר שבע שנים אני מוסר שיעורים במשנתו של אור החיים הקדוש, זיעזיקי, ותורתו מלווה אותי ומעשירה את חיי ואת חיי שומעי לקחי. לפני כמה שנים נולד לי בן למזל טוב, אך שמחתנו הגדולה התערבה בדאגה עמוקה. עד גיל שנה ועשרה חודשים הוא לא התחיל ללכת. ניסינו הכל - טיפולי פיזיותרפיה, התייעצויות עם מומחים, ואף שיטות שונות שיכולות לעודד תנועה, אך דבר לא הועיל. בני פחד מאד ולא הסכים לנסות ללכת. לאחר אין ספור נסיונות ותפילות החלטתי לנסוע להר הזיתים, לצינון של מרן אור החיים הקדוש. זה היה בליל שלישי. עמדת מול קברו והתפללתי מעומק הלב. פנתי אל הצדיק בתחינה ובבקשה, וצינתי את מה שאמרו הצדיקים שהאור החיים הקדוש הניח את כוח ההולדה שלו בתוך חיבורו הקדוש, ולכן כל הלומד בתורתו נחשב כבנו ממש. אמרתי שם: 'רבינו הקדוש, בני הרי הוא כבנך ואינו הולך. אנא ממך, עשה למענו בשמים מה שאתה יכול. אני מקבל על עצמי להוסיף ולהאדיר את השיעורים בתורתך ללא הפסקה, ביתר שאת וללא הפסקה'. יצאתי מצינון הקדוש בהרגשה שתפילתי התקבלה. למחרת בבוקר, בזמן שהכנתי את ילדיי, קראתי לבני בשמו. ולפתע, למרבה הפלא, הוא קם וצעד לעברי בבטחון וביציבות, כאילו היה רגיל בכך מאז ומעולם! תחושת ההתרגשות היתה עצומה. מה שלא הצליחו הרופאים והמטפלים לעשות במשך חודשים ארוכים, הצדיק עשה בלילה אחד. בני לא רק התחיל ללכת, אלא עד היום הוא רץ ומשתובב, בלעה"ר, בשמחה ובחינוניות. אין לי ספק שזכות לימוד תורתו של האור החיים הקדוש עמדה לנו, ותורתו פתחה לנו שערי ישועה והשפיעה ישועות גדולות. אני מרגיש חובה לשתף את הסיפור הזה כדי לחזק את העוסקים בתורתו של האור החיים הקדוש, ותודה רבה לכם על כל פעלכם, כן תזכו להמשיך ולהפיץ ולהרבות לומדים לתורתו.

בתודה ובהערכה,
דניאל י.ט.

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(רעזא דרעזין
פרשת מקץ תשפ"ד
ביהמ"ד באר ישראל)

גיליון י'
מקץ תשפ"ד

טבח והבן

אין והבן אלא שבת ♦ זכר ליציאת מצרים

מעלת ההכנה לשבת

גדול וקדוש הוא יום השבת, וראוי הוא כי יכינו ישראל עצמם לקראתו. וכפי שיכין אדם עצמו בששת ימי המעשה לקבל קדושת השבת - כך יזכה להרגישה יותר ויותר.

בפרשת מקץ נאמר (בראשית מג טז): "וַיָּרָא יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי־מִיֶּימֶן וַיֹּאמֶר לָאֶשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ הֲבֵא אֶת־הָאֶנְשִׁים הַבְּיָתָה וְטִבַּח וְטִבַּח טִבַּח וְהָבֵן כִּי־אֲנִי יֹאכְלוּ הָאֶנְשִׁים בְּצִהָרִים."

על לשון זאת דרשו חז"ל (בראשית רבה צב ד): "'והבן', ואין 'הבן' אלא שבת, הִיךְ מַה דָּאֵת אִמְרַת (שמות טז ה) 'וְהָיָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהָכִינוּ' וְגו', הֲדָא אִמְרָה שְׁשֹׁמֵר יוֹסֵף אֶת־הַשַּׁבָּת קוֹדֵם שְׁלָא תַנְתָּן."

כמה נתייחד יוסף בשמירת השבת

אמנם יש להבין, במה נתייחד יוסף הצדיק, אשר דווקא כלפיו ציינה התורה הקדושה כי שמר את השבת. הלא ידוע מה שאמרו חז"ל (קידושין פב. יומא כח:), כי האבות הקדושים שמרו את כל התורה עד שלא ניתנה, ושמירת שבת בכלל זה, ובודאי גם השבטים הקדושים הלכו בדרכי אבותם ושמרו את התורה.

ועוד יש להבין, כי גם אם נמצא טעם לפרש מה שהוזכר דבר זה אצל יוסף דווקא, עדיין יש להבין מדוע נזכר דווקא לענין ההכנה בערב שבת, ולא בשאר ענייני השבת הקדושה.

והנה, זה ברור כי עצם מציאות השבת קיימת היתה בעולם מששת ימי בראשית, עוד קודם שניתנה מצוות השבת לישראל. וכפי שפירש רש"י בפסוק (בראשית ב ג): "וַיִּבְרָךְ אֱלֹקִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ אֹתוֹ כִּי־בּוֹ שָׁבַת מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת", כי משבאה שבת - באה מנוחה, ומקרא זה כתוב על שם העתיד, שברכו הקדוש ברוך הוא ליום השבת במן, וקידשו במן, כי בשבת לא ירד מן, וביום השישי ירד לחם משנה, וכך גם בששת ימי בראשית - המלאכה שראויה היתה להיעשות בשבת, כפל הקדוש ברוך הוא ועשאה בשישי.

נמצא אם כן, כי השבת עצמה קיימת היתה מאז ומעולם, אלא שעדיין לא באו בני ישראל לקבלה. ורק אחר שיצאו ישראל ממצרים, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה רבינו: "מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל - לך והודיעם" (שבת י:). כי אכן, עוד קודם מתן תורה ניתנה שבת, כמו שאמרו חז"ל (שם פז:). כי שבת - במרה ניתנה, אלא שדנו לגבי איסור תחומין אם ניתן במרה או רק במתן תורה בסיני. אלא שעד שלא ניתנה שבת - היתה שרויה בבית גנזיו של מקום, ואחר יציאת מצרים ניתנה לישראל.

ואם כן, מאחר וודאי קיימו האבות הקדושים את

התורה, וכן שאר צדיקים שבאו אחריהם - מאי רבותא היא לגבי יוסף הצדיק שקיים את השבת במצרים?

דרגות ואופנים במנוחת השבת

והנראה בזה, כי במעשה זה חידש יוסף הצדיק אופן מיוחד בקיום מצוות שבת, אשר לא נודע קודם לכן. הנה, שבת קודש - יום מנוחה וקדושה הוא, אך כמה מידות בשומרי שבת; ישנם בני אדם הטורחים ועמלים בכל ימות השבוע במלאכה קשה כדי להביא טרף לביתם, והנה באה שבת - באה מנוחה, וזוכים הם לשבת בשלוה יום אחד בשבוע.

לעומתם, קיימים אלו אשר אין הפרטה מצויה בכיסם, וגם לאחר כל טרחתם בששת ימי המעשה, אין רואים ברכה בעמלם, ובקושי מספיק להם ממונם לקנין צרכי סעודה בצמצום, וגם בלילה לא שכב לבם מרוב דאגותיו ומכאוביו, וכלפי זה לכאורה אין השבת להם ליום מנוחה.

ועוד, כי ישנן כמה מלאכות שאין בהן טרחה רבה, ומכל מקום נאסרו בשבת מחמת חשיבותן במשכן. וודאי יבואו בני אדם ויאמרו כי מנוחת גופם תלויה דווקא בעשיית מלאכות אלו, ואם כי מודים הם כי מנוחה מן הבישול והדלקת האש - מנוחה היא, מכל מקום ביטול מועט אינו סותר להם את מנוחתם, וכן כל כיוצא בזה. ומכל מקום הדבר ברור כי רק מלאכת מחשבת אשר היתה במשכן - היא האסורה בשבת, ועל פי זה נקבע גדר המנוחה ביום הקדוש.

שמירת שבת לכא בדרך

דוגמא למנוחה ממלאכה שאינה בגדר מנוחה גשמית, נוכל למצוא בדברי הגמרא במסכת שבת (סט:), שם נחלקו האמוראים בדבר המהלך בדרך ואינו יודע מתי שבת, אימתי יעשנה, האם מיד או אחר ששה ימים. ואמר רבא שם, כי מותר לו לעשות מלאכה בכל יום רק בשיעור שלא ימות ברעב, ואפילו ביום שמונה כשבת. ובמה ניכר שהוא שבת - רק בקידוש והבדלה.

והנה, אדם זה אשר אין לו מה יאכל, ועושה מלאכה בצמצום כדי לאכול כדי חייו, ודאי אינו מרגיש בזה מנוחת הגוף. נמצא אם כן, כי הגדרת יום השבת כיום האסור בעשיית מלאכה - אף כי ודאי באופן כללי יש בזה מנוחה, ברם כלפי כל אדם פרטי פעמים שאין זה נחשב למנוחה.

זכר למעשה בראשית - זכר ליציאת מצרים

ואכן, נוכל למצוא שתי בחינות בשביתת השבת, אשר יסודן נמצא כבר בעשרת הדברות. אשר חלוקות לחות ראשונות מלוחות שניות בטעם מצות השבת. בדברות ראשונות נאמר (שמות כ יא)

"כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת־יוֹם הַשָּׁבָת וַיְקַדְּשֵׁהוּ", ואילו בדברות שניות נאמר (דברים טו): "וַיִּזְכָּרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשָּׁבָת."

הנה מבואר, כי ישנה בחינת השבת אשר היא זכר למעשה בראשית, לבריאת העולם והוצאתו מן הכח אל הפועל, וישנו הטעם שמבחינת בני ישראל, יציאתם מעבדות לחירות ומנוחתם מן השעבוד. ויש לנו לעמוד על סוד שני הטעמים, ולהבין את שני ענייני המנוחה העומדים בשורש כל אחד מהם.

לתור להם מנוחה

כדי לקרב את הדברים אל הלב - נפתח במעשה. מעשה זה כתב רבי מנחם ישעיה הכהן שוורץ - בנו של הגאון בעל שו"ת בית נפתלי, שהיה רב העיר 'מאד', ונכדו של הגאון בעל 'קול אריה', זכר צדיקים לברכה - באגרת ששלח לאחיו רבי יוסף שוורץ. [ולאחר כמה שנים נהרגו שני האחים במלחמה הנוראה, ה"ר].

וכה היה דבר המעשה: ר' מנחם ישעיה זה עסק במסחר בקמח, ולצורך עסקיו נהג להתאכסן בפונדק דרכים בעיר בעטלאן שברומניה. פעם אחת כאשר בא לשם כמנהגו, היתה האכסניה מלאה עד אפס מקום, ולא נותרה בה ולו מיטה אחת פנויה. בעל האכסניה כבר עמד לפרוש לשנת הלילה, אולם אז הגיע ר' מנחם ישעיה, וביקש מקום להניח את ראשו.

אורח קבוע היה ר' מנחם ישעיה, ובעל הבית הכירו זה מכבר, ולא אבה להשיב פניו ריקם. אולם מה יעשה, והמיטות כולן תפוסות בידי האורחים הישנים. על כן בלית ברירה הכין על הארץ מקום ארעי לשינה, הניח שם כר וכסת ושאר צרכי שינה, וחישב כבר לשוב אל מיטתו.

אם אעלה על ערש יצועי

אולם בין כך ובין כך, ניעור משנתו יהודי אחד, ובראותו את המשוחרר, קם מיד ממקומו והכריז: "לא יעלה על הדעת כי אניח לאורח נכבד זה לשכב על הארץ, בעודני שוכב על מיטתי הנוחה. לא אוכל לעצום עיני כאשר אדם נעלה זה ישכב על הארץ." ובעודו מדבר, כבר החל מפנה את מיטתו, והכין עצמו לעבור ולשכב במחצלת.

הביט ר' מנחם ישעיה באיש, וניסה להבחין האם מכירו הוא משכבר הימים. בתחילה קשה היה לראות בחשכת הלילה, אולם אחר התבוננות הכיר בו באיש כי מתושבי העיר 'מאד' הוא, היכן שכיהן אביו ה'בית נפתלי' כמרא דאתרא. את שמו אמנם לא ידע, אך את פניו הכיר.

בראותו את דבר המכתב, נתמלא ר' שמואל אושר עצום, והיה לאיש אחר, ופניו לא היו לו עוד. בשמחה רבה השיא את בתו לאותו תלמיד חכם חשוב, וזכה לראות דורות ישרים מבורכים. ומן היום הזה ואילך, נעשה בזכות ה' בית נפתלי לראש וראשון לכל דבר השייך לשמירת שבת, והקפיד על קדושתה בכל נפשו ומאודו.

כך סיים הזקן את סיפורו המופלא, וסביבו עמדו מקובצים כל אורחי האכסניה אשר התעוררו בינתיים משנתם הקצרה, והקשיבו בקשב רב לדבריו המאלפים. ולמרבה פליאתם, עמד האיש והכריז: "היודעים אתם מי הוא אותו אדם שזכה לחסדו הגדול והעצום של ה' בית נפתלי" - אני הוא העומד בפניכם. ומעתה הלא תאמרו לי, האם אין זה דבר נכון וראוי כי אכבד בכל יכולתי ויותר מיכולתי את בני משפחת מורי ורבי רבי נפתלי, אשר הציל אותי מרדת שחת, וממוות רוחני. הלא בזכותו אני באושר ובעושר, ובוודאי מוכרח אני ליתן לבנו את מקומי".

שמירת שבת - ככתוב בתורה

מעשה זה בא ללידנו, כדי ללמוד על ידו את משמעות חובת שמירת השבת כפי שניתנה. ברור הדבר, כי אם יחליט כל אדם בעבור עצמו מהי המנוחה הרצויה לו, תשתכח תורת השבת מישראל חלילה. כי בעבור האחד מנוחה כרוכה בנסיעה ממקום למקום, ואילו רעהו מאוכלס דמחוזא הוא, ואינו יכול שלא להתעמל במלאכה, וכך כל כיוצא בזה, ותיעשה השבת חול רח"ל.

אמור מעתה, כי ברור הדבר שאין גדרי המנוחה נקבעים על פי השכל האנושי.

איש על מחנהו ואיש על דגלו

על כן, ראשית כל יש לדעת באופן ברור, כי מצות 'שמור את יום השבת' - אין בה כל חילוק בין יהודי ליהודי, כי בשיתא ממלאכה ומגיעת עבודה בשבת, היא הבסיס לכל מצות השבת, ובלעדיה אין כלום.

אך עם כל זאת, אחר הודיע אלקים אותנו את חוקי תורותיו ופרטי מצוותיו, עלינו לדעת ולהבין כי מנוחת השבת אינה מסתיימת ביישבת האדם בביתו ובחיק משפחתו, וגם לא במנוחת הגוף ממלאכה ובעונג הגשמי, אלא שבת קודש הוא מבואר ועד צאתו, ומהות רוחנית עמוקה יש לה לשבת, ולנשמה היתירה שזוכים לה ישראל ביום הזה.

יציאת מצרים - בעבור קיום המצוות

בכדי לרדת לשורש הדברים, שומה עלינו להעמיק בשני הטעמים הנזכרים למעלה אשר נכתבו בתורה כטעמי מצות השבת - זכר למעשה בראשית, וזכר ליציאת מצרים.

נעמוד תחילה על הטעם השני, שבת זכר ליציאת מצרים. תכלית הגאולה היתה לקבל את התורה ולקיים מצוותיה, כמו שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה רבינו במעמד הסנה (שמות ג יב): "וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה". וכך מצינו גם במצוות השקולות כנגד כל מצוות התורה, שנזכרה בהן יציאת מצרים, וכגון בפרשת ציצית (במדבר טו מא). וכך גם בשבת מזכירים אנו בקידוש, כי היא "תחילה למקרא קודש, זכר ליציאת מצרים".

שבת הגדול - על שם גדולת השבת

על כך כותב הרה"ק ה'שפת אמת' זיע"א (ויקרא. שבת הגדול תרל"ז), כי שני הטעמים שנאמרו בתורה על מצות השבת - זכרון למעשה בראשית וזכר ליציאת מצרים - שניהם משלימים זה את זה: כי בתחילה כשנברא העולם היה טעם השבת מחמת שבה שבת ה' מכל מלאכתו, ורק לאחר יציאת מצרים נתחדש טעם נוסף, כי עבד היתה בארץ מצרים. וזוהי במאמר מפינו מה נקראת השבת הסמוכה ליציאת מצרים בשם 'שבת הגדול', כי נתחדשה גדולה בשבת זו - טעם חדש על מצות השבת.

בושה גדולה אפפה אותו, וזאת סודו לא גילה לאיש. הדבר לא נעלם מעיני רב העיר, בעל ה'בית נפתלי'. בשבת הראשונה כאשר הבחין כי ר' שמואל לא בא לבית הכנסת, סבר הרב כי אולי מקרה הוא, ושמה נסע מן העיר לרגל שמחה השורה במעונו וכדומה. אולם כאשר גם בשבת השנייה והשלישית לא נראה ר' שמואל בעיר, הבין הרב כי דברים בגו, ויש כאן ענין לבררו. שלח הרב שלוחים לחקור ולדרוש, ומה גדול היה צערו כאשר נתברר לו למעלה מכל ספק כי ר' שמואל הנכבד והירא נעשה מחלל שבת רח"ל. פנה הרב אל אחד משכניו של ר' שמואל, וביקש מאיתו כי יפנה אליו ביום ראשון הקרוב, אחר שישוב לביתו, ויודיענו כי רב העיר קורא אותו אליו. כאשר הגיעה ההזמנה לידי ר' שמואל, נבון מכך מאוד, אך מידת דרך ארץ שעדיין שכנה בקרבו לא הניחה לו לסרב להזמנה המפורשת.

ימין מקרכת

כך נכנס אל בית הרב דמתא, אשר קיבלו בלבביות, כיבדו לשבת והורה להגיש לפניו כיבוד. אכן לאחר כמה דברי נימוסין, פנה הרב ושאל: "ובכן, מה דבר שמירת השבת, האם גם בשבתות וימים טובים שרוי הנך יחד עם הפועלים".

הדבר יצא מפי הרב, ופני ר' שמואל החוירו כסיד ההיכל. אך באמתחתו כבר היתה מוכנה לו תשובה לשאלה זו, והוא השיב: "ומה אעשה, והלא הלכה בידוע היא כי פיקוח נפש דוחה שבת, ואם לא אביא לחם לביתי יגוועו בני ברעב חלילה. ומה בדבר בתי הכלה, אשר התחייבתי נדונייה בעבורה, הרי אם יתבטל השידוך תתבזה באופן נורא, וגם דבר זה

הגדרת יום השבת כיום האסור בעשיית מלאכה - אף כי ודאי באופן כללי יש בזה מנוחה, ברם כלפי כל אדם פרטי פעמים שאין זה נחשב למנוחה

גובל בפיקוח נפש, כי מי יאמר שלבי ולב רעיתי יעמוד בשבר הנורא. משום כך בלית ברירה הסכמתי ונטלתי על עצמי תפקיד זה, עם כל הקושי שבדבר".

אמת וחסד

חיך ה'בית נפתלי' חיך עגום, ואמר לר' שמואל: "מוכרח אני להודיעך, כי פסק ההלכה אשר פסקת לעצמך - אינו כפי דין תורה, וטועה הנך בזה. אולם, לעת עתה אין רצוני לעסוק בזה. מבקש אני ממך כי תמסור בידי את פרטיהם המדויקים של מנהלי בית החרושת היושבים בבדפשט, ואני אשר יש לי ברוך ה' מהלכים שם - אשתדל בעבורך ואפעל בכדי שלא תאלץ לחלל את השבת".

נבהל ר' שמואל מאוד והתחנן לפני הרב שלא יעשה כן, שמה יזיק לו בדבריו ויפטרורו מעבודתו. אולם רבי נפתלי הבטיחו נאמנה כי משמירת השבת לא יגרם לו שום נזק, ואדרבה, עוד יזכה לרווח גדול.

כך המשיך לדבר על לבי דברי כיבושין ופיוסין, עד שנכנע ר' שמואל לפניו ומסר בידו את הפרטים הנחוצים לו בעבור שלוחותו.

אומרים מעט ועושים הרבה

כאמור, שיח זה התרחש ביום הראשון בשבת. והנה ביום הרביעי, בא המרא דאתרא בכבודו ובעצמו אל ביתו של ר' שמואל, ובידו מכתב מאת המנהל הראשי, שבו נכתב כי למן היום והלאה פטור הוא מן העבודה בשבתות ובחגים, ולא זו בלבד אלא שמשכורתו תעלה מעתה בעשרה זהובים, ולא עוד אלא שיקבל מאת הגולה החברה ארבע מאות זהובים תיכף ומיד, כהלואה בעבור צרכי נישואי בתו, וסכום זה יקוזז לאחר מכן מתוספת המשכורת.

לא הבין רבי מנחם מפני מה על יהודי זקן לפנות את מקומו לאברך צעיר כמותו, וסירב להצעה הנדיבה. אמנם גם זה האיש לא טמן ידו בצלחת, והתווכח בכל עוז על זכותו לתת את מיטתו. בינתיים נייעורו עוד כמה יהודים משנתם לקול הדברים, וכעסו על המתרחש, בראותם אדם מבוגר עוזב את מיטתו בעבור איש צעיר לימים, וחשבו כי אינו עושה כן מרצונו.

כאשר ראה זאת היהודי המבוגר, והבין כי כועסים הם על הדבר הנראה כאילו באים לעשוק אותו, אמר להם: "אחי ורעי, דעו והבינו כי איש לא כפה עלי למסור את מיטתי לאורח שבא זה עתה. מדעתי ורצוני עשיתי כן, ולא לכבודו של אברך זה, כי אם לכבוד בית אביו, הוא מורי ורבי הגאון בעל 'בית נפתלי', רב העיר 'מאד' - מקום מגורי. ואם תשאלו, על מה ולמה חרדתי לכבודו את כל החרדה הגדולה הזאת, הסכיתו ושמעו מעשה שאספר לכם, ותשפטו האם אכן טוב עשיתי".

כי ימין אחיך

וכך עמד האיש וסירב:

בעל בעמיו היה ר' שמואל, מיושבי העיר מאד, והתפרנס ברווח מכרמי ענבים שגידל, ואשר מהם היו לוקחים את הענבים לייצור היין ההונגרי הנודע לתהילה. אולם באחת השנים, פקד את ענף הענבים בהונגריה שבר גדול, ור' שמואל, אשר כאמור היה אחד מבעלי אותם הכרמים - הפסיד במחי יד את כל הונו, ובין לילה נעשה מאדם אמיד המתפרנס בכבוד - לעני מרוד.

הכנסת כלה

מלבד סכומי הכסף שנצרכו לו בעבור החיים השוטפים, עמד ר' שמואל בפני בעיה נוספת. זמן קצר לפני שארעה מגפת התולעים, עמדה בתו בקשרי אירוסין עם בחור מצויין משכמו ומעלה, ובמעמד ה'תנאים' התחייב ר' שמואל על סכום נכבד כנדונייה, כיאה לאדם במעמדו. בזמנו היתה זו התחייבות ראויה לפי רוב עושרו, אולם עתה עמד בפני חשש גדול, שמה מחוסר ממון יתבטל קשר השידוך. דבר זה עמד לנגד עיניו כל העת, ולא הסיח מדאגה זו את דעתו אפילו לרגע.

מסית ומדיח

הטרדות הרבות שאפפוהו, גרמו לו לבלבול הדעת, ועובדה זו ניצל אחד ממכריו, איש פוחז וקל דעת אשר ידע את מצבו וריחם עליו מעט, אולם תחת אשר יעזרנו במתת יד ובעצה טובה, הלך והשיאו עצת אחיתופל נוראה, אשר אף כי כלפי חוץ נראית היתה כעצה טובה - טמנה בחובה סכנה גדולה.

ההצעה היתה, לעבוד כמנהל בית חרושת גדול לעיבוד עצים, ביער הגדול הסמוך לעיר מאד. ביער עבדו פועלים גויים גברתנים, ואילו לר' שמואל הוצע להיות הממונה עליהם, לפקוח עינו ולראות כי אינם מבטלים את זמנם, וכן לבדוק כי העבודה עצמה נעשית כראוי. עבודה זו - כרוכה היתה באחריות גדולה, אולם מתן שכר גדול בא בצידה, והמשכורת המוצעת היתה גבוהה ומכובדת מאוד.

עד כאן, התאימו כל התנאים לר' שמואל. אולם עתה בא התנאי הנורא; עבודה זו - מוכרחה היתה להיעשות גם בעיצומו של יום שבת קודש. יום עבודה רגיל היה, ומנהלי החברה הגויים לא הסכימו בשום אופן כי יעמוד העסק ללא השגחה יום שלם. היה זה תנאי הכרחי, אשר לא ניתן היה לזכות במשרה מבלי למלאו.

לידי נסיון ולידי בוזין

לא עלינו ולא על אף אדם מישראל, לא עמד ר' שמואל בנסיון, ונפל בפיתוי הקשה. את הדבר שמר בסוד כמוס, אולם מאותו היום והלאה לא היה בביתו בשבת קודש. תירוצים מתירוצים שונים היה מספר באוזני בני ביתו, כדי לבאר מדוע לא היה בבית.

מנוחת עבדים ומנוחת בני

ועומק הענין יתבאר על פי מה שאמרו בזהו **הקדוש** (ח"ג דף כט. **ברעיא מהימנא** פרשת צו), כי ישנן שתי בחינות בשבת קודש; הראשונה, היא עצם המנוחה שיש בה, כי בה נחים בעלי מלאכה מעמל ששת ימי המעשה. בכל ימות השבוע מתייגעים הם במלאכת עולם העשייה, אשר היא עבודה גדולה מאוד בבירור עניינם ותפקידם ומשימתם בתיקון העולם, ומשועבדים הם לעבודת המלכות ולחלק הסטרא אחרא. ולעומת זאת ביום שבת קודש נחים הם מעמלם, ופורקים מעליהם את עול השעבוד לחלק הרע. אכן מלבד זאת, זוכים האנשים המרוממים לבחינה אחרת של מנוחה בשבת, כי בכל ימי השבוע מקבלים הם עליהם עול מלכות שמים בבחינת עבדות, ואילו ביום שבת קודם מתעלים הם להיות בני מלכות, לעבוד את ה' מאהבה.

מן העולם ועד העולם

ויורש הדבר בפסוק (**תהלים** קו מח) **בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם**. 'עולם' מלשון 'העלם', ושתי העלמות ישנן בזה העולם, האחת מצד חושך הטומאה, והשניה מחמת עומק הקדושה. שכן עצם הדבר שנצרך האדם להתייגע במלאכתו, יש בו הסתר גדול, וכמו שאמרו חז"ל (**קידושין** פב:): **"אני שנבראתי לשמש את קוני - אינו דין שאתפרנס שלא בצער, אלא שהרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי"**. זהו חלק הרע שבעולם, חושך והסתרה מחמת הסטרא אחרא, וכנגד זה יש לעמול ולהתייגע. אמנם מלבד זה, ישנו הסתר והעלמה התלוי בעומק הקדושה, כי מי יעמוד בסוד קדושים, והקדושה יש בה מדרגות למעלה למעלה עד אין קץ, בבחינת 'עומק רום'.

שתי שבתות

מצד החלק הראשון, באים כל הנסיונות העוברים על האדם במשך ימות השבוע, ועליהם אמרו חז"ל (**עבודה זרה** ג.) **"מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת"**, כי צריך האדם להכין עצמו בזה העולם לחיי העולם הבא. וכפי שביארו בספרי **רבותינו הקדושים גדולי החסידות זיע"א** (ראה **באר מים חיים** פרשת קדושים; **קדושת לוי** פרשת כי תשא; ועוד) את מאמר חז"ל (**שבת** קיח:): **"אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן - מיד נגאלים"**, כי שבת קודש יש בה ענין הכנה בששה ימים הקודמים לה, ומאידך היא מקור הברכה לששת הימים שלאחריה, נמצא כי השבת עומדת במרכז שני השבועות שלפניה ושלאחריה. וכדי לזכות לזה, ולהרגיש את טעם השבת שהוא מעין עולם הבא - צריך האדם לעבוד את ה' בשתי הבחינות הנזכרות; הן להתגבר על הנסיונות והקשיים שבמשך השבוע, והן לעמול כדי להשיג השגות רוחניות גבוהות בכח קדושת השבת בעבור ימות השבוע שאחריה.

שבת של מעלה ושבת של מטה

בדומה לזה, יש להתבונן בהבדל שבין שבת של הקדוש ברוך הוא לשבת של ישראל. על הפסוק (**בראשית** ב ב) **"וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה"**, אשר לכאורה יקשה כי ביום השישי כילה ולא בשביעי, כתב **רש"י**: **"רבי שמעון אומר, בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש, הקדוש ברוך הוא שיוודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום"**. ובעומק הדברים, שבת של הקדוש ברוך הוא קביעה וקיימת באתערותא לדעילא, ואינה צריכה להכנות, והיא גם שבת של כנסת ישראל בבחינה העליונה, אולם מצד הפרטים שבישראל, צריכים הם להוסיף מחול על הקודש, ולהכין עצמם לקראת שבת קודם שתבוא.

סוד התחומין

והנה כתב **רבינו האריז"ל**, כי סוד ענין עירובי תחומין הוא שבת הפרטית של כל אחד ואחד מ ישראל, וכלשונו (**שער הכוונות**, דרושי סדר שבת דרוש א - ענין קבלת שבת) על היוצא חוץ לתחום: **"שהוא מוציא את עצמו מחוץ לתחום הקדושה שהוא שיעור שני אלפים אמה שני מילין כמו שנתבאר אצלנו, ואינו פוגם רק את עצמו, שהוציא את עצמו מחוץ לתחום הקדושה אל מקום הקליפה"**.

וביאר בזה ה'שם משמאל' (**בראשית**, וישלח תר"פ), כי רוב כלל הלכות שבת שייכות לכל אחד ואחד מ ישראל באשר הוא שם, וכל הלומד הלכות שבת יודע מה צריך הוא לקיים. אמנם סוד התחומין משתנה לפי מקומו של כל אחד ואחד, ואין תחומו של זה כתחומו של זה.

חיצוניות ופנימיות אור ו'ו'

והנה, בזמירות שתיקן **רבינו האריז"ל** לליל שבת קודש, אמר **בְּנוּיִן תִּתְקַטֵּר**. וזהו רמז ללחם הפנים, כי שני ו'ו' עולים בגימטריא כ"ב, כנגד שתי עשרה חלות לחם הפנים, אשר יש הנוהגים על פי חכמי המקובלים ליתן על שולחן שבת י"ב חלות.

ורבינו האור החיים הקדוש (**בראשית** מז ט) מביא בשם **הזהר הקדוש** (ח"א פב:), כי האות ו'ו' במילוי רומזת ליעקב ויוסף, כי מילוי האות ו' גם הוא ו', וכך גם כל מה שארע ליעקב ארע ליוסף, וכפי שזן יעקב את יוסף שבע עשרה שנה מיום שנולד עד שנמכר למצרים, כך גם כלכל יוסף את בית אביו שבע עשרה שנה במצרים, כי לשניהם הייתה בחינת ההשפעה, ומה שהשפיע יעקב הוצרך יוסף להשפיע בחזרה,

ברור הדבר, כי אם יחליט כל אדם בעבור עצמו מהי המנוחה הרצויה לו, תשתבח תורת השבת מ ישראל חלילה

כי יוסף הוא המשביר. ורמז לכך בפסוק (**קהל** ד ט) **"טוֹבִים הַשָּׁנִים מִן הָאֶחָד"**, 'טוב' עולה בגימטריא שבע עשרה, וכאן היו שניהם 'טובים' ופרנסו זה את זה ט"ז שנים.

ועומק הדבר יתבאר על פי הידוע כי יעקב אבינו הוא עמוד מידת התפארת, הנרמזת באות ו' של שם הוי"ה, כי ו' קצוות לה - אלו הן שש הספירות התחתונות מחסד ועד היסוד. אכן, ו' ה' שורש זו היא תפארת יעקב, אשר בא שלם לארץ ישראל, ואילו ו' המילוי היא מידת היסוד של יוסף הצדיק, וכטבע המילוי שהוא נסתר כך פעל יוסף במצרים.

ענין זה הוא מעין הפתיחה, שתי שבתות שניתנו לישראל - שבת בראשית ושבת יציאת מצרים, וכך יעקב ויוסף רומזים על שתי בחינות אלו.

קבורת יעקב וקבורת יוסף

מטעם זה ביקש יעקב אבינו מיוסף קודם פטירתו שלא יניחנו קבור במצרים, אלא יעלנו תיכף ומיד לארץ ישראל להיקבר בה. וביאר לו טעמו של דבר, כי אין רצונו להיות שייך לשעבוד מצרים כלל, ואף לא לשהות בה בזמן שירחשו כינים על אדמת מצרים. לעומתו יוסף עצמו לא דרש מאחיו ובניו להעלותו מיד, אלא רק בזמן שיעלו בעצמם ממצרים, וכפי שאמר להם (**בראשית** נ כה) **"פֶּקֶד וּפֶקֶד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהִעֲלֶתְכֶם אֶת עַצְמֹתַי מִצֵּר"**.

ואמנם דרך הפשט ניתן לבאר, כי יעקב היה לו ממי לבקש, שכן יוסף היה משנה למלך והיתה השפעתו גדולה על פרעה, ואחר שנשבע ליעקב כי יעלנו לארץ ישראל לא יכל פרעה לעמוד מנגד. ולעומתו יוסף לא יכל להשביע את אחיו, כי לא בהם היה הדבר תלוי.

אך פנימיות הדברים היא כפי שנתבאר, כי ו' המילוי שייך לטעם השבת זכר ליציאת מצרים, וידע יוסף כי

שבת - פנימיות הבריאה

והנה בספה"ק **שפת אמת** (**בראשית**, ויגש תרל"א) הביא מה שדרשו חז"ל (**ביצה** טו:) על הפסוק (**שמות** כ ח) **"וַיְכַוֵּן אֱת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ"**, כי אם יש לו לאדם מנה יפה - יברור אותה ויניחנה לשבת. ופירש את עומק הדברים, כי ראוי לו לאדם להניח בכל דבר את הנקודה הפנימית - שהיא 'מנה יפה' שבו, ולהפריש את הפנימיות לה' יתברך. וזהו ענינה של שבת קודש, שהיא שורש נקודת החיות שיש בכל דבר מאת ה' יתברך, והיא הנקראת 'שבת'.

מנוחה ועבודה

ונראה להוסיף ולבאר, כי ישנה מנוחת שבת, וישנה עבודת השבת. במנוחה הכל שווין, כי כל ישראל מצווים בשמירה מעשיית ל"ט מלאכות. אולם מלבד זה קיימת 'עבודה' בשבת, עבודת ה' בהתלהבות ובעמל, בעסק התורה בחשק ובזריזות. זו היא מנוחת אמת, מנוחת שלום ושלום, מנוחה שלימה שאתה רוצה בה. כי זו היא מנוחת הנשמה, ולא רק מנוחת הגוף.

וכשם שביום השבת פטור גופו של אדם מעמל ששת ימי המעשה, כך זוכה גם נשמתו לתוספת נשמה ימית, ונחה היא מן העבודות הרוחניות של בירור חלקי הטוב שבמלאכות האדם. כי בחלק הנסתר של כל מלאכה גשמית, קיימת עבודת בירור הקדושה מתוך קליפותיה, שהיא פנימיות המלאכות, והיא הגורמת לקושי הבלתי נראה. בפנימיות העבודה, כאשר פועל אדם בעולם הגשמי, מברר הוא על ידי זה חלק נסתר השייך לעולם התיקון. אמנם ביום שבת קודש נוצר חלל, אשר הוא סוד התחומין, ובו נפרדת הטומאה מן הקדושה ואינה מעורבת בה, וממילא אין האדם צריך לעבודה זו, וזהו סוד איסורי המלאכות. וכדברי **רבינו האריז"ל** (**ספר טעמי המצוות** פרשת בהר), כי ביום השבת מתעלות הספירות התחתונות - נצח הוד ויסוד, ונכללות בעליונות - חסד גבורה ותפארת, ובזה נוצר ריחוק בין מלאכות ששת ימי המעשה לקדושת השבת, וממילא באה מנוחה.

שמירת יוסף על כשרות המאכלים

על פי הדברים האלה, נוכל להבין את דרשת חז"ל אשר פתחנו בה, בדבר יוסף הצדיק ששמר את השבת במצרים, ככתוב **"וטבוח טבח והכן"**. ובהקדם מאמר חז"ל (**חולין** צא:): **"אמר ר' יוסי ברבי חנינא, מאי דכתיב (ישעיה ז ט) 'דבר שלח ביעקב ונפל בישראל', 'דבר שלח ביעקב' - זה גיד הנשה, 'ונפל בישראל' - שפשוט איסורו בכל ישראל. ואמר רבי יוסי ברבי חנינא, מאי דכתיב (בראשית מג טז) 'וטבוח טבח והכן' - פרע להן בית השחיטה, 'הכן' - טול גיד הנשה בפניהם, כמאן דאמר גיד הנשה נאסר לבני נח"**.

מבואר בדברי הגמרא, כי אותו הפסוק עצמו אשר דרשוהו חז"ל על שמירת השבת של יוסף, יש לדרוש אותו גם על זהירותו באיסור גיד הנשה.

נאמר (ירמיה לג כה) "אם לא בִּרְיִי יוֹמִים וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וְאֶרֶץ לֹא שָׁמַיִם", וכדברי רבינו האור החיים הקדוש שכתב (בראשית ב ג) כי כל שבת קודש נותנת חיות לששת הימים שלאחריה. אך שבת של יוסף הצדיק נצרכת להכנת ששת הימים שלפניה לצורך תיקונה ושלימותה.

מנוחה פנימית – בעבודת הקרבנות

על פי הדברים האלה יש לבאר מה שאמרו חז"ל במדרש (במדבר רבה יד ב): "אמר הקדוש ברוך הוא, יוסף, אתה שמרת את השבת עד שלא ניתנה התורה, חייך שאני משלם לכן בנך שיהא מקריב קרבנו בשבת מה שאין יחיד מקריב, ועלי לקבל קרבנו ברצון וכו', ומנין שכן הוא, ממה שאמור בענין 'ביום השביעי נשיא לבני אפרים' וגו'".

הנה, הרי עבודת הקרבנות ודאי אינה מנוחה לבני אדם, ועמל וטורח גדולים כרוכים בה, אך דווקא דבר זה נבחר כשכר לכן בנו של יוסף, לעמוד ולהקריב קרבן שאין יחיד יכול להקריב בשבת, כי דווקא בקרבן ציבור התורה מלאכות שחיטה והבערה. והטעם, כי אצל יוסף הצדיק נתחדש הקשר האמיתי בין בני ישראל ליום השבת, שאין מנוחתם נקבעת לפי רצון איש ואיש, אלא הכל כפי הרצון העליון וכפי שנמסר בתורה הקדושה.

ומכיון שנתבאר כי יוסף הצדיק עבודתו בפנימיות והסתר, כבחינת ו' המילוי, על כן הוא שחידש את החלק הפנימי של יום השבת, שהיא שבת יציאת מצרים שיש בה חלק לכל אחד ואחד מישראל באופן פרטי, ולא רק שבת כללית כשבת בראשית. ולזה זכו צאצאי יוסף, לקחת חלק בעבודה זו בשבת. ובדומה לזה יכול כל איש ישראל לזכות לחלק זה של השבת, על ידי קיום מצות ברית מילה בשבת, או בעשיית מלאכה לצורך פיקוח נפש בשבת, שבוה מתקיימת המנוחה דווקא על ידי עשיית מלאכה.

והנה, גם מה שהשבתים היו רועי צאן במצרים, היה בזה סימן להבדלתם מן העולם. והרי לשם כך קיבלו את ארץ גושן, אשר עליה מצינו במדרש (פרקי דרבי אליעזר פרק כו) כי ניתנה במתנה לשרה. אם כן גם לענין זה כבר היתה הכנה מעלייתא מאות בשנים קודם לכן. וזהו דוגמת הכנות של יוסף הצדיק, אשר היה בבחינת ו' המילוי הרומזת להכנה כאמור.

הכנות לשבת – כל אחד לפי דרגתו

ומעתה מבואר, כי שמירת השבת של יוסף הצדיק נזכרה בכתוב דווקא לענין ההכנה, ולא על עצם זה שלא עשה מלאכה בשבת – משום שעיקר ענינו של יוסף הוא בפעולה, ולא בשבייתה. ודבר זה ניתן על ידו לישראל, שתהיה לכל אחד ואחד מהם זכות וחלק בשבת באופן פרטי. כי בענין ההכנה אין עבודה כללית וברורה כאשר הוא באיסור המלאכות, אלא הכל לפי מה שהוא אדם. ודבר זה הוא חלק ה'זכר ליציאת מצרים' שיש בה בשבת קודש, המורה על העבודה הפנימית המיוחדת לכל איש ישראל בפני עצמו. ואמנם, ודאי גם לאחר שניתן חלק זה, ממשיכים ישראל ושוותים בשבת של הקדוש ברוך הוא, כי בו שבת מכל מלאכתו, אלא מוסיפים הם את חלק הפנימי של עבודתם כאריז על גבי לבינה.

ובאמת, רבים מישראל מסרו נפשם בגבורה עילאית אף באופנים הנראים כלפי חוץ שסותרים הם למנוחת השבת, ובלבד שיזכו לשומרה. שבת זו, אינה כפי השבת הרגילה אצלנו, לשבת בסעודה בשיירות ותשבחות, אך טעם מופלא יש בה, כי היא שבת מיוחדת ופרטית של איש ישראל המוסר נפשו על קדושתה.

יתן ה' שנזכה כולנו לעשות את השבת ולשומרה מתוך מנוחת הדעת חדווה ועונג, מנוחה ושמחה בגוף וברוח ובנשמה, לרומם עצמנו ולהוסיף קדושה, ובזכות שמירת שתי שבתות – שתי בחינות השבת הנזכרות – נזכה כולנו להיות ראויים לגאולה השלימה ולהיגאל בפועל במהרה בימינו.

תורה. לכן צויה לפרוע את בית השחיטה להראותם כי מקיים הוא את המצוות ויכולו לאכול מלחמו. אמנם את גיד הנשה הרי לא הוצרך להביא לפניו כלל, וכן, שילך ליתנו להם באותו יום עוד קודם שנתגלה להם, ומוכח מכאן שגיד הנשה נאסר לבני נח.

יוסף חשוב ככלל ישראל

העולה משני תירוצי רבינו החתם סופר, כי יוסף הצדיק בהיותו במצרים הנהיג עצמו כמנהג כלל ישראל, ולא כאחד מן הפרטים שבהם.

והדברים תואמים לדברי הזוהר הקדוש האמורים, כי יעקב ויוסף הושוו זה לזה, בחיצוניות ופנימיות אות ו'ו'. והדבר מפורש בכתוב (תהלים עז טז) "גִּאֲלַתְּ בְּזֶרְעֵךָ עֲמָן בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה", וכפי שדרשו בגמרא (סנהדרין יט): שכל ישראל בני יוסף הם, כי אפילו מה שזן יעקב את יוסף שבע עשרה שנה עמד והשיב לו, בבחינת ו' השורש ו' המילוי.

מצות הכנה לשבת – בזכות יוסף הצדיק

אכן, חידוש נוסף למדנו כאן, כי יוסף הצדיק בהכנותיו לשבת גילה ובירר מהות מיוחדת במצות השבת, שתהא זכר ליציאת מצרים, מלבד היותה זכר למעשה בראשית. כי יעקב אבינו לא נשאר במצרים, ולא יכל להתחיל ענין זה ממנו, רק על ידי יוסף שהיה במצרים. ודבר זה נעשה על ידי ההכנה לשבת, ולא לחינם דווקא במצות הכנה זכו ישראל לבחינה זו, כי כל עבודתו הקדושה של יוסף הצדיק היה בה בחינת הכנה לדורות הבאים.

וכפי שכתב הרה"ק בעל השפת אמת זיע"א (בראשית,

שבת קודש יש בה ענין הכנה בששה ימים הקודמים לה, ומאידך היא מקור הברכה לששת הימים שלאחריה, נמצא כי השבת עומדת במרכז שני השבועות שלפניה ושלאחריה

ויגש תרמ"א) כי מן הצורך היה שיתאפק יוסף עוד מעט קודם שנתגלה לאחיו, ובוזה היו האחים משרשים מליבם לגמרי את עוון שנאת חינם, ושוב לא היה צורך בכל הצרות והחורבנות, אלא שלא יכול היה להתאפק. כי כל עבודת האבות הקדושים היתה סימן לבנים, אלא שלא יכלו לסבול לבדם את כל הצער, ונשאר מעט בעבור הבנים לתקן, ומזה נמשכות כל הצרות מאז ועד עתה. הרי לנו עד כמה גדולה ועצומה היתה עבודת האבות והקדושים, שבמעט תוספת כלולה כל עבודת ישראל בכל הדורות. ובוזה ביאר רבינו את הפסוק האמור להלן (שם פסוק יד) "וַיִּפֶּל עַל צַאֲרֵי בְּגִדָּם אֲחָיו וַיִּבְכּוּ וַיִּבְגְּנוּ בְּכֶה עַל צַאֲרֵיו", ואמרו חז"ל (הובא ברש"י שם) כי בכו על חורבן המקדשות ומשכן שילה, והטעם, כי בשעה זו הכירו בכך שיצטרכו לחורבן כדי להשלים התיקון והכפרה.

העולה מזה, כי בעבודתו הכשיר יוסף את ארץ מצרים לגאולה, ובשמירת השבת בה, זיכה את כל הדורות הבאים אחריו לבחינת שבת זכר ליציאת מצרים. וכל זאת בהיותו לבדו בחוץ לארץ, אשר ירד לשם להשתקע, שלא כיעקב אביו, אך עודנו מחזיק בתומתו ולא סר מעבודתו בקודש.

שבת הכלל ושבט הפרטים

ובעוד שבת בראשית ענינה שבת של קודשא בריך הוא, היודע לכוון עתיו ורגעיו ונכנס ביום השבת כחוט השערה, וממילא אין בה צורך לתוספת והכנה – הרי בשבת יציאת מצרים ענינה גאולה, ויש בה צורך להכנה. שבת בראשית היא שבת הכלל, כלל ישראל וכלל הבריאה, כלל קיום העולם, אשר עליה

ולכשתמצי לומר, הן הן הדברים. כי באמת, הנסיון האחרון שעבר על יעקב אבינו, ואשר רק לאחריו ניתן היה להיאמר עליו "ויבא יעקב שלם" – הוא מלחמתו בשרו של עשו, אשר נגע בכף ירכו ועל דבר זה נאסר גיד הנשה לדורות. מבואר מזה, כי תיקון ענין גיד הנשה, הוא אשר הביא את יעקב אבינו להיות שלם. אך יש להבין מהו המכוון בזה.

חידושו של יוסף בדבר שמירת המצוות במצרים

ויש לבאר, כי הנה על דברי הגמרא שם הקשו **תוספות** (ד"ה 'ממאן'), כיצד הכיחה הגמרא מכאן שגיד הנשה נאסר לבני נח, שמא קיים יוסף מצוה זו כפי שקיימו האבות את כל התורה, וכפי שאמר 'פרע להם בית השחיטה', שקיים גם מצות שחיטה.

וכתב בזה **רבינו החתם סופר זיע"א** (תורת משה פרשת מקץ בראשית מג טז), כי לא ניתנה תורה ליחידים, אלא רק לכלל ישראל. ומה שקיימו האבות את כל התורה, הוא רק מפני שנחשב כל אחד מהם ככלל כללות ישראל, שהרי מהם יצאו כל בני ישראל. אולם השבטים הקדושים, הרי נחשב כל אחד מהם כשבט בפני עצמו, ונטל כל אחד חלקו, ואם כן אין טעם בזה שקיימו את התורה, שהרי אין להם שייכות אליה.

אכן, כנגד סברא זו בא יוסף הצדיק וחידש, כי גם שבט אחד נקרא קהל, וגם הוא שייר לקיום התורה, והחמיר על עצמו. ומעתה, בשעה שירדו השבטים למצרים, הלא דין הוא (**פסחים ג**) שההולך ממקום למקום נותנים עליו חומרי מקום שבה אליו [מלבד חומרי מקום שיצא ממנו], ונתתייבו גם הם בשמירת המצוות כמנהג יוסף הצדיק.

זהו שדייק הכתוב בלשונו ואמר 'וטבוח טבח והכין', וכי דרכו של מלך להכין מהיום למחר, הלא את כל הנצרך לו מכינים בעבורו בו ביום, אלא, ערב שבת היה, והוצרך להכין צרכי שבת בו ביום.

על פי האמור, מיישב רבינו את קושיית רבותינו בעלי התוספות, כי אין לומר שצויה ליטול את גיד הנשה בפניהם כשם שצויה לפרוע בית השחיטה, ומשום שהאבות קיימו את התורה, וקיבלו האחים את חומרתו ומנהג מקומו. כי בשלמא לענין שחיטה, הרי חשש שמחר בשבת קודש לא יוכל לשחוט, ולכן הוצרך לשחוט מהיום ולגלות את בית השחיטה בפניהם כדי שיראו ששחט, אך לענין גיד הנשה, הרי לא הוצרך כלל להגיש לפניו את ירך הבהמה למחר, ויכל להביאה כבר היום עוד קודם שנודע להם שיוסף הוא, ועדיין לא נתחייבו במנהג מקומו, ואם כן מדוע הוצרך לנקר את גיד הנשה בעבורם. אלא על כרחך שנאסר גיד הנשה לכל בני נח, ומשום כך הוצרך ליטלו.

בירידת השבטים למצרים נתחדש קיום התורה בחוץ לארץ

עוד מתרץ רבינו באופן אחר, על פי מה שכתב **הרמב"ן** (בראשית כו ה) כי האבות קיימו את התורה רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ, ומטעם זה נשא יעקב אבינו שתי אחיות בהיותו בחרן, ואכן נפטרה רחל כאשר הגיע לארץ. אמנם, כל זאת בימי האבות, אשר היתה עיקר ישיבתם בארץ ישראל, ולא יצאו חוצה לה אלא רק בדרך אקראי – אז יכלו לשמור את התורה בארץ ולא בחוץ לארץ. אך אחר ירידת ישראל למצרים, שהיתה עיקר מקום מושבם – אז ודאי קיימו את התורה גם במצרים, שלא שתכח מאיתם חלילה. ומשום כך, יעקב אבינו ביקש לשוב לארץ לקבורה, להורות כי זהו מקומו. אמנם יוסף הצדיק שרק ביציאת מצרים עלו עצמותיו, הוצרך לשמור את התורה גם במצרים. ומעתה, חשש יוסף כי מיד כאשר יתוודע לאחיו, יצו עליהם לבוא למצרים, ותחל הגלות כפי שנודע לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, ואם כן יתחייבו בשמירת התורה גם במצרים, כמו ששלח יעקב אבינו את יהודה לפניו גושנה להקים להם בית תלמוד שמשם תצא

ספר ההלכות

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאצרות תורת החסידות
משובצות זהב ועסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי ענחם ענדל פוערץ שליט"א

פרשת מקץ-חנוכה

חנוכה

ניצוצי אורה

אודות יציאת החנוכה ועלילותיה

על התורה

שלהבות קודש ורגיונות חכמה
מפרשת השבוע

חידושי שני משלם לכן בנך

עלינו לדעת, כי נס פך השמן שנעשה במנורת העץ, ולזכרו חוגגים אנו את ימי החנוכה מאז ועד היום, הוא בזכותו של יוסף הצדיק. כך כתב המקובל הקדוש רבינו נתן נטע שפירא מקראקא זי"ע בעל 'מגלה עמוקות' (מקץ ד"ה ויהי מקץ שנים ימים קץ שם לחושך), כי תיבת 'יוסף' עולה בגימטריא כמנין 'מלך יו', וכמנין 'אֶנְטִיִּסְקִס'. לרמזו שבזכות יוסף ומידתו - מידת היסוד והקדושה, שנמשל לשור, ניצחו החשמונאים את היוונים בראשות מלכם אנטיוכוס הרשע, שגזרו על ישראל "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל" (ב"ר ב ד).

וכיוצא בזה אמרו חכמינו (ב"ר צט ב) שיעקב אבינו ומשה רבינו זיווגו בברכתם את השבטים כנגד המלכויות: מלכות יוון תיפול ביד בני חשמונאי שהם משבט לוי, ומלכות אדום ביד משיח בן יוסף, וכן אמרו (ב"ר עג ז) "מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל". ולאור אחד מדרושי הנפלאים של רבינו ה'חכם סופר', איר הדבר כשמש בצורה ריחיים: דברי בעל ה'חכם סופר' נסובים על קושיה שהקשה הגאון רבינו יעקב יהושע מלובב בספרו 'פני יהושע' (שבת כא:), מדוע לא הדליקו את המנורה בטומאה, הרי הלכה היא (פסחים עז.) ש'טומאה הותרה בציבור'?

תירושו של בעל הפני יהושע הוא שעיקרו של הנס לא נעשה לצורך הדלקת המנורה, אלא להודיע ולהראות להם חייבת המקום. וכשם שמצאנו בעשרת הנסים שנעשו בבית המקדש (אבות פ"ה מ"ב), שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם. ועל כן נעשה הנס בגרות המנורה שהם "עדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל" (שבת כג:), ובהם היתה נגלית השראת השכינה בעין גשמיית, להראות לכל חיתבת של ישראל. אמנם, ביאור אחר כתב רבינו ה'חכם סופר', בסוגיא זו (שבת כא:).

אמרו חכמינו (במדבר יד ב) שיוסף הקדים ושמר את השבת לפני שניתנה, שנאמר (בראשית מג טו) 'וטובו טבח והכן', ואמר רבי יוחנן ערב שבת היתה, וציווה יוסף להכין לכבוד שבת קודש כמו שנאמר (שמות טז ה) 'והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו'. ובשכר ששמר יוסף את השבת עד שלא ניתנה, וזה שיהא בן בנו נשיא שבת אפרים מקריב קרבן יחיד בשבת, בעת חנוכה המשכן במדבר, כמו שנאמר (במדבר ז מה) 'ביום השביעי נשיא לבני אפרים'. אותו יום היה שבת, שכן היום הראשון להקמת המשכן חל ביום ראשון בשבת, כמו שאמרנו בגמרא (שבת פז:) שהיה אותו היום ראשון והכינוהו בראשית.

דבר זה יובן על פי מה מאמר חז"ל (שבת קנז.) כי מי שגול בשבת והוצרכו לחלל עליו את השבת - ימות בשבת. אף שמון הדין חיללו עליו את השבת משום פיקוח נפש, מכל מקום צריך כפרה על שחיללו.

כך גם כאשר הקריבו הנשיאים את קרבנותיהם בחנוכה המזבח, אף שכן היה רצון הבורא, אך הואיל ונתחללה השבת על קרבן יחיד, ראוי היה שתתחלל על ידי נשיא שבת אפרים מזרעו של יוסף שמסר נפשו לשמור את השבת. בכך, מצא רבינו ה'חכם סופר' טעם בדברי הפסיקתא (רבי פ"ו), בו אמר רבי חנינא כי מלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסלו, והמיתנו ישראל עד לראש חודש ניסן, על מנת להקים את המשכן. ועל מנת לפייס את חודש כסלו, שילם לו הקדוש ברוך הוא בנס חנוכה כאשר נחנך בית המקדש שטיהרו החשמונאים בכ"ה בכסלו.

מפני שאם לא היתה נדחית חנוכה המשכן לחודש ניסן, לא היה מקריב נשיא שבת אפרים ביום השבת. זאת, על פי מה שכתבו רבותינו בעלי התוספות (ב"ק פב.) שיום הכפורים בשנה שבה ירד משה רבינו מהר סיני בסיום ארבעים ימי הרצון חל ביום שני בשבוע. ועל כן תקינו חכמינו שיהיו ימי שני וחמישי ימי רצון.

לאור חשבון זה חל יומו הראשון של חג הסוכות ביום השבת, וכן שמיני עצרת. ואם כן, חלו ראש חודש חשוון בימי ראשון ושני וראש חודש כסלו ביום שלישי. יום כ"ה בכסלו שבו נגמרה מלאכת המשכן, חל באותה השנה ביום שני. ואם היו חונכים את המשכן והמזבח באותו היום, היה מקריב ביום השבת נשיא שבת יששכר שהיה השני בסדר ההקדשה, ולא נשיא שבת אפרים. ועל כן המיתנו ישראל עד לראש חודש ניסן שחל ביום ראשון בשבוע, על מנת שיום השבת יחול ביום הקרבת קרבנו של נשיא שבת אפרים מזרעו של יוסף שמסר נפשו על השבת, שירצה בכך על שמץ חילול השבת שיש בהקדבת קרבן הנשיאים בשבת.

וזהו תורף תירושו המתוק מדבש לקושייתו של רבינו בעל הפני יהושע: אמנם מותר היה להדליק בשמן טמא כיון ש'טומאה הותרה בציבור', אך אם דחו את חנוכה המשכן מכ"ה בכסלו בעת שהיו ישראל במדבר, רק על מנת שלא יהיה אף שמץ של חילול שבת בעת הקרבת קרבנות הנשיאים, ושומר הקדוש ברוך הוא במשך למעלה מאלף ומאתיים שנה יום זה לחנוכה הבית בימי החשמונאים - כיצד יהי יכולים לחנוך כעת את המקדש המטוהר בימי החשמונאים בטומאה?! ועל כן נעשה להם הנס הגדול בפך השמן שנמצא חתום בחותמו של כהן גדול, והדליקו בו שמונה ימים.

הרי לנו טעם וקשר ברור לשייכותו של יוסף הצדיק לענין חנוכה: בזכות שמירת השבת של יוסף במצרים, וזה שיקריב אחד מצאצאיו את קרבן הנשיאים בשבת, ומפני כן דחו את חנוכה המזבח מכ"ה בכסלו לראש חודש ניסן. תחת חנוכה המשכן הועיד הבורא יתברך יום זה לחנוכה המקדש בימי החשמונאים, ובעקבות כך היה זה מן הנמנע שתיעשה חנוכה המקדש בטומאה - שהרי כל עצמה של חנוכה המשכן

הבניה הגדול מהמנעשה

מקובל בפי חסידים, שההכנה למצוה גדולה מהמצוה גופא.

כך כתב הרב הקדוש רבי שמחה בונים מפשיסא זי"ע באגרתו לראש השנה, וכן היה שגור על לשונם של תלמידיו וממשיכי דרכם.

וביאר הרב הקדוש רבי יהודה אריה לייב מגור בספרו 'שפת אמת' (האזינו תרל"ד ד"ה בטור), כי אין אדם היכול לומר שקיים את המצוה כתיקונה בשלמות. לעומת זאת, ההכנה למצוה, שהיא הרצון והתשוקה לקיים את רצון הבורא, הרי הם נעשים בשלמות על ידי האדם המתכוון אל המצוה מרצונו ומזימתו.

ואם אמרו חכמינו (יומא כט.) "הרהורי עבירה קשו מעבירה", אין ספק שהרהורי המצוה כאשר אדם מהרהר בה ומשתוקק לקיים את רצון הבורא יתברך, פועלים בנפשו של אדם אף יותר מהמצוה עצמה, שהרי כלל זה נקוט בידינו: "מידה טובה מרובה" (סוטה יא.) סתהדין ק).

דברי תורתו של בעל ה'שפת אמת' עשירים במקום אחר (בא תרנ"ט ד"ה בפסוק) בו הסביר שמההכנה למצוה נעשה לבשו רוחני לנפש האדם, המותיר את רישומו על הנפש אף יותר מהמצוה עצמה.

אמנם עיקר הפגם נוצר מעשיית העברה עצמה, אך קלקולה הרוחני של הנפש נגרם על ידי הרהורי העברה. עיקרה של כך הם פני הדברים גם במצוה. עיקרה של המצוה הוא עשייתה והפעולה הנפעלת כתוצאה מקיום רצונו של הבורא, אולם תיקון הנפש הוא בזכות הרהורי המצוה והתשוקה לקיומה.

הלקיח מזהב עמלי

בסגנון זה נשמע מפי קדשו של הרב הקדוש רבי ירחמיאל ישראל יצחק מאלכסנדר זי"ע בעל 'ישמח ישראל', כפי שסיפר החסיד ר' חיים בער מאוסטרובא ששמעו מאחד החסידים שהסתתר בלילו הראשון של חג החנוכה בבית הרבי על מנת לראותו מתכוון למצוה. טרם ההדלקה ירד הרבי לטבול במקוה, וכאשר שב מהמקוה והמגבת על כתפיו, החל לצעוד במהירות מסביב לשולחן הלוח ושוב כשפניו בוערות.

החסיד שצפה בנעשה ממקום מחבוא חשב בלבו:

אם כבוד התלהבות והשתוקקות מתכוון הרבי למצוה, מי יודע עד היכן יכולה להעפיל עובדת קודש כזו, וכיצד תראה ההדלקה עצמה...

למחרת על בוקר נכנס החסיד אל הרבי וסאלה דחופה בפיו.

כשפתח את דלת החדר, קם בעל ה'ישמח ישראל' מכסאו ואמר לו:

"ודאי שהעיקר הוא ההכנה למצוה."

עשיית המצוה בפועל היא רק בכחו של הבורא יתברך, אולם את ההכנה למצוה - מחשיב הוא ברוב רחמיו כעבודתו ורגיעתו של האדם.

בדומה לכך שח רבי פייבל שלום דמינסקי זצ"ל, בן אחותו של הרבי, שאף הוא הסתתר פעם בחדר דודו הרבי בעת הדלקת נר חנוכה וצפה בהכנתו הנלהבת כאשר הגיע זמן הדלקת הנרות, הופתע לראות כיצד נישג אל המנורה במתינות וביישוב הדעת כשהוא כובש את התלהבותו, והדליק את הנרות כאחד האדם.

לאחר מכן, כאשר שאל רבי פייבל שלום את הרבי האם מעלתה של ההכנה למצוה גדולה מן המצוה עצמה, ענה הרבי שאין ספק שאכן כך הוא הדבר, שכן אופן קיום המצוה הוא באמצעות ההתעוררות המושפעת לאדם ממעל, ולפיה כך דבקו והתלהבותו, ועל כן יצא ידי חובתו אף כשקיים את המצוה בפשטות וללא רגש. אך ההכנה למצוה תלויה בהתעוררותו של האדם עצמו, ועליו להרבות בפעולות ובהתלהבות להתכוון למצוה. (ילקוט אורות רבותינו מערכת חנה, עמ' כה)

כחשיבו את הנרות

ורגיל היה הרב הקדוש רבי יהודה מדיזיקוב זי"ע, לומר בשם רבי הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל, כי ענין זה נלמד מעבודת בית המקדש.

שהרי הטבת המנורה במקדש, שהיא ההכנה למצות ההדלקה, עליה להעשות על ידי כהן דוקא, ואילו הדלקת המנורה כשרה אף בזה, כמו שכתב הרמב"ם (ביאת מקדש פ"ט ה').

והיה רבי יהודה'לה מביע את תמיהתו באוני הסובבים אותו: מדוע אין הספרים הקדושים עוסקים בהכנת הנרות שמעלתה גבוהה מאד, כפי שראינו בהטבת הנרות בבית המקדש?

ומטעם זה מקפיד היה מאד רבי יהודה'לה זצ"ל לעמוד על רגליו בעת הכנת נרות החנוכה, ואף בזקנותו, כאשר נחלש מאד, מוסר היה את נפשו להכין את הנרות בעמידה. (אוצר אפרים פרשת בהעלותך)

לחשמונאי לאורה

צדיקי החסידות היו אומרים בדרך מליצה, שעל האדם להתחמם מאור נרות החנוכה. כך אמר הרב הקדוש בעל 'בית ישראל' מגור זי"ע (חנוכה תשי"ז גר ח) על מאמר חכמינו בפסיקתא רבתי (פ"א) - "ומתר השמן שבנר חנוכה עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו", שכיזונו חכמינו שעל האדם להותיר עמו מנח נר החנוכה.

בדומה לכך רמז בדברי חכמינו שדרשו (ב"ר לה א) על דברי אלישע הנביא לאלמנתו של עובדיה בעת שנעשה נס השמן, 'לכי

על התורה

המשך מעמוד א'

נדחתה מיום זה מפני שמץ של חילול שבת דק מן הדק, ועל כן נעשה הנס הגדול בכך השמן הטהור.

ובזאת יבנו באופן נפלא דברי בעל המגלה עמוקות, על הקשר בין כחו של יוסף הצדיק לנצחונם של בני חשמונאי, שניצחו בזכות כחו של יוסף.

המורה נחוניא אלקים למינים

ועל מנת להבין את הקשר הפנימי של נס החנוכה ליוסף הצדיק, העובר כבדיו התיכון לאורך כל הדורות מחטא עץ הדעת ועד לחנוכה המקדש בימי חשמונאי, יש להוסיף שאף לחטא העגל יש שורש במידתו של יוסף הצדיק, וכך השום חכמנו ז"ל זה להזכר באמרם (תוי"ט מכלית דמלאים ג) שנצטוו אהרן בעת קרבן המילואים להקריב שעיר עזים ועל לכפר על חטא מכירת יוסף שבו שטנו שעיר עזים ועל חטא העגל.

וכתב רבינו אהרן אבן חיים בפירושו 'קרבן אהרן' (שם) כי מאחר שמכרו השבטים את יוסף שנמשל לשור, נסתבב הדבר שירדו אבותינו למצרים ונשתקעו בעבודת זרה, עד שלאחר שביבדו מצרים, חטאו בחטא העגל מחמת זה.

ועוד אמרו (לקח טוב שמות לב ד) כי אחד הגורמים לטעותם של ישראל אחרי העגל הוא מפני שראו דמות שור שבמרכבה הרומז ליוסף, ועשו את העגל כדוגמתו. וכפי שאמרו במדרש **נחומא** (כי תשא יט) כי בשעה שעשו ישראל את העגל, השליך מיכה לתוך האש את הלוח שזרק משה רבינו אל הנילוס לפני צאתו ממצרים על מנת להעלות את ארונו של יוסף שהיה קבור בתחתיתו. על לוח זה היה כתוב 'עלה שור', ולאחר שהושלך אל האש יצא העגל.

ובדומה לכך אמרו **חכמינו זכרונם לברכה** (ב"ר פד ד), שביקשו השבטים להרוג את יוסף, מפני שעדיין לא נחלצו יריבעם בן נבט שיטעה את ישראל אחרי עגלי הזהב. על כן עתה כשעשו בית חשמונאי מנורה של עץ, תיקנו את הרע שבעולם שירד על ידי העץ בחטא עץ הדעת, שהוא שורש חטא העגל.

הרי שיוסף הוא המתקן את חטא עץ הדעת, וכנרמז בדברי יוסף לאחיו לאחר שהתוודע להם (בראשית מה ה) 'ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם למיכה אחי הנח - כי כלום, תלחן את חטאי העולם ששרשם בחטא עץ הדעת. וזהו התיקון הנעשה בבחינת עץ' שהוא חיל היתכן של בעלי התשובה שנמשלו לשושנים, ומשום-כך נעשה בחנוכה הבית המחודשת למקדש בימי חשמונאי שזכו לניצחון ולנס בזכות יוסף, מנורה של עץ הרומזת בחינת יוסף.

חשיבותה של תפילה במניין

אחד התנאים שמונה בעל האור החיים הקדוש לקבלת התפילה, הוא להתפלל בעת רצון ובזמן הראוי ביותר לקבלת התפילות.

יש זמנים מיוחדים הנחשבים 'עת רצון', ובהם התפילות מתקבלות יותר. כמו שכונת האור החיים על תפילת משה רבינו, שנאמרה לפני מלחמת סיחון ועוג, בעת רצון מיוחדת שהיתה אז.

במסכת ברכות (ח. מובא: 'אמתי עת רצון? בשעה שהציבור מתפלל'). כלומר, כשהאדם מתפלל יחד עם הציבור במניין, זהו זמן מיוחד של עת רצון לפני הקדוש ברוך הוא. זוהי עת רצון המתחדשת בכל יום ערב ובוקר וצהריים, וכל אחד ואחד יכול לנצל כדי שתתקבל תפילתו.

המשנה בירוש' דיוע כספר הלכה מובהק, שעוסק כמעט אך ורק בפירוש השולחן ערוך, הבאת דברי פוסקים נוספים ופסיקת הלכות מעשיות. אולם באופן נדיר, בנושא התפילה בציבור, מביא המשנה ברורה סיפור מעשה שהיה, כדי להמחיש את חשיבות העניין. וכך הוא מספר (סימן צ ס"ק כט):

פעם אחת הלך רבה של המבורג, הגאון רבי זלמן מירלש זצ"ל, לבית הכנסת מעוטף בטלית ותפילין כדרכו. בדרך נגע בו סוחר שהיו לו למכור אבנים טובות יקרות ערך, ורצה שהרב יבוא עמו לקרבן כדי לראות את הסחורה. סירב רבי זלמן להפסיד עבור כך תפילה בציבור, וביקש ממנו שימתין עד שיוזרז מבית הכנסת, ואז ירכוש ממנו את היהלומים.

בזמן שרבה של המבורג היה שקוע בתפילה, מכר הסוחר את האבנים הטובות לקונה אחר, והואו הרוויח בהן סכום עצום של כמה אלפי רייכטטאלר - המטבע שהיה תקף בימיו בגרמניה. כששמע רבי זלמן על כך, לא די שלא התעצב על ההפסד, אלא שחם שמחה גדולה, על כך שהשליך מנגד ממון רב עבור התפילה בציבור, שכל הון שבעולם לא ישווה לה.

הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל זכה להגיע לגיל מופלג של צ"ד שנים, בתקופה שבה היה הדבר נדיר עד מאוד. לעת זקנתו שאלוהו 'במה הארכת ימים', והוא השיב: כאשר אדם בא למניין בין עשרה הראשונים, הוא זוכה לאריכות ימים!

ואכן, רבי אליהו היה ידוע בחנהגותו מיוחדת, שמעולם לא אחר לתפילה בציבור. פעם אחת, כשהיה כבר קרוב בא בימים, חלה בחום גבוה שהגיע לעיתים עד ארבעים ושתיים מעלות, ולא יכול היה לבוא לישיבה במשך שבועיים. בימי מחלתו התקיים בביתו מניין קבוע, ולמרות שהיה בחולשה עצומה עד כדי סכנת חיים, היה קם ממטתו לתפילה, לובש את חליפתו ומגבעתו עם מפתחל בקול רם והתלהבות כדרכו בישיבה. כמה פעמים מעדו רגליו והיה צורך לאחוז בו כדי שלא יפול, אולם הוא לא יתר אפילו על תפילה אחת של 'עת רצון' (לב אליהו, הקדמה).

רבי יעקב יוסף יש רק אחד! על מסירתו הגדולה של הגאון הצדיק רבי יעקב יוסף הרמן זצ"ל, מחלוצי עולם התורה בארצות הברית, שלא להפסיד אפילו תפילה אחת במניין, מספרת בתו הרבנית רוחמה שיין ע"ה בספר 'הלל לאדון הכל':

רבי יעקב יוסף הקפיד ללכת לתפילת שחרית, מנחה ומעריב במניין, ושום דבר לא מנע זאת ממנו - קור או חום, שלג או שרב, ואפילו בנוגע לתפילה בציבור, אך הוא עמד בניסיונות אלו בגבורה שלא תיאאר.

בשנת תרצ"א נסע רבי יעקב יוסף לאירופה לבקר את גדולי הדור. בכל ימי המסע המפרך, שהתנהל בכל סוג של כלי תחבורה ועל פני מדינות רבות, החסיר רק שתי תפילות במניין. 'במקום שקיים הרצון, קיימת גם הדרך לקיים מצוה', היה שגור על פיו.

בדרכו חזרה הביתה לבני יורק, הגיע לייפציג שבגרמניה. התוכנית היתה להמשיך משם ברכבת ללונדון, ומשם באוניה לארצות הברית. אולם כאשר חיפש רבי יעקב יוסף את תוכנית המסלול - הבין שאם ייסע ברכבת, כנראה יפסיד תפילת ערבית אחת במניין. כי ללונדון יגיע רק בבוקר, ועל הרכבת לא היה מניין יהודים לתפילה.

תפילה

פנינים וערגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

החליט אפוא לטוס. בשנת תרצ"א היתה הטיסה יקרה ומסוכנת, ורק מעטים השתמשו בצורה חדשה זו של תחבורה. עלה רבי יעקב יוסף למטוס הקטן בחברת נוסעים ספורים, הטיסה היתה קשה, אך באמצע הלילה הוא הגיע ללונדון, טרם יעבור זמנה של תפילת ערבית.

כשירד מהמטוס, בדק פקיד המכס את דרכונו ושם לב שאין לו אישור כניסה לאנגליה. הפקיד התרשם כל כך מהסיבה לטיסתו של רבי יעקב יוסף - שכל מטרותיו היתה להתפלל במניין - עד שאישר את ההשוות באנגליה למלוא הזמן שהקציב לעצמו, ללא ויח.

היתה זו שעת לילה מאוחרת, כאשר נקש רבי יעקב יוסף בדלתו של ידו המשיח הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל, שהתגורר אז בלונדון. הרב דסלר, שכמה שנים קודם לכן היה אורחו של הרב הרמן בעת שהיה בניו יורק, קיבל אותו בחום ובשמחה ואמר לו: עכשיו נפלה לידי ההזדמנות להשיב לך מעט כגמולך הטוב על הכנסת האורחים שנהגת בי. אמור לי, מה יכול אני לעשות עבורך?

אני זקוק למניין לתפילת ערבית - אמר רבי יעקב יוסף.

השעה מאוד מאוחרת, אך אראה מה ביכולתי לעשות - אמר הרב דסלר בסבר פנים יפות. הוא עבר מדלת לדלת עד שהצליח לאסוף מניין מבין שכניו, ורבי יעקב יוסף זכה להתפלל בציבור.

פעם אחרת הודמן לרבי יעקב יוסף לנסוע למערב ארצות הברית. בדרכה עצרה הרכבת לחניית ביניים של שעה בסנט לואיס אשר במדינת מיזורי, בשעת בוקר מוקדמת מאוד. קפץ רבי יעקב יוסף מהרכבת אל המונית הראשונה שנקרתה בדרכו: סע מהר לבית כנסת אורתודוקסי! הורה לנהג.

את זמן הנסיעה ניצל רבי יעקב יוסף להתעטף בטלית ולהניח תפילין. למזלו, ידע הנהג לאן לנסוע, ותוך כמה דקות הוא היה בבית הכנסת. המתפללים בהו בתדהמה בזר נשוא הפנים שהופיע פתאום. הוא ביקש מהם בנימוס: אשמח לרדת לפני התיבה ולהתפלל. והם הסכימו.

תפילתו של רבי יעקב יוסף השרתה תמיד על מאויני התרוממות נפש עילאית. גם בבית כנסת זר זה עמד כדרכו בחיל זקוף, ושפך את ליבו לפני הקדוש ברוך הוא בהתלהבות מיוחדת ובמחיתנות - כאילו אין רכבת שאליו הוא צריך לחזור בתוך פחות משעה.

ברגע שהסתיימה התפילה חזר רבי יעקב יוסף אל המונית שהמתנה לו בחוץ. סייעתא דשמיא היתה לו, וברגע האחרון הוא הספיק את הרכבת. באותה תקופה היו ראשי ישיבת קמניץ, הגאון רבי ברוך בער ליבוביץ זצ"ל, וחתנו הגאון רבי ראובן גרונובסקי זצ"ל, נוסעים ברכבי ארצות הברית להרים תרומות למען ישיבתם. בדרכם נקלעו גם לסנט לואיס. במקום בו התאכסנו, סיפר להם מארחם סיפור יוצא דופן שאירע לאחרונה בבית הכנסת: בשעת בוקר מוקדמת כנס יהודי זר לבית הכנסת, כשהוא עטור בטלית ותפילין. תפילתו היתה המרוממת ביותר ששמענו בחיניו, ומיד אחרי התפילה הוא נעלם ושוב לא ראה אותו איש.

יכול להיות שזה היה אליהו הנביא? תהה המארח. כשהיו שני ראשי הישיבה בדרכם לאירופה בחזרה ממסעם, התארחו אצל משפחת הרמן בניו יורק. סיפר רבי ראובן בהתפעלות על הסיפור על היהודי המסתורי באוניה של הרבנית הרמן, והפטיר: תמיד חשבתי שיש רק רבי יעקב יוסף אחד באמריקה...

קראה הרבנית בהתרגשות: רבי ראובן, יש רק רבי יעקב יוסף אחד באמריקה, והוא זה שהיה בסנט לואיס!

התפילה בשעת מלחמה

אחד הפסוקים שממנו לומדים חז"ל (ברכות ח. א) את מעלת התפילה במניין, הוא 'פרה בשלום נפשי מקרב לי, כי בריבים היו עמדי' (תהלים נה יט), ופירש רש"י (ברכות שם), שעל ידי התפילה בריבים,

ניצולים מן הקרב ומן המלחמה.

בספרי החסידות מובאר עוד, שהקרב האמור בפסוק הוא התפילה עצמה, על פי דברי הזוהר הקדוש (ח"ג דף רמג). ששעת התפילה היא כשעת מלחמה, ודברי הגמרא בברכות (לב) שהתפילה צריכה חיזוק כאדם הנאבק עם שונאו. זוהי מלחמה רוחנית, ועל ידי כוח הרבים, אפשר לנצח בה את הסטרא אחרא.

בספר 'הגן ודרך משה' מובא על כך הסבר מעניין: משל להגנה על ידי אובים במלחמה. העיר אינה מזונית כראוי, והאויב יורה עליה מכל הכיוונים. בני העיר זקוקים לירות לכל הצדדים כדי להתגונן, אולם אין בידיהם די נשק לכך. מה התחבולה? שיכונו כולם יחד את המעט שיש להם אל נקודה אחת, ועל ידי ריכוז הכוח יוכלו להבקיע דרך קווי האויב ולהציל את עצמם.

כך הוא הדבר בתפילה: המקטרגים עומדים סביב תפילתו של כל יחיד ומנסים לפגוע בה מכל צד. כשאדם מתפלל לבדו, כוחו מפורז ונחלש מולם. אולם כאשר עשרה מתכנסים יחד ומאחדים את כוח תפילתם לכיוון אחד - הם פורצים את כל החומות ומגיעים ישר אל כיסא הכבוד.

כעין זה כתב הרב הקדוש בעל התניא ז"ע באגרת לחסידיו, שמלחמה גדולה מתחוללת בשמים נגד תפילתם של ישראל, לעיין בה האם היא נאמרת כהלכתה - אולם מי שמתפלל עם הציבור, ניצול ממלחמה זו.

והוסיף: 'כמו שבמלחמות בני אדם צריכים כל בני המלחמה להתאסף אל מקום אחד, להתחזק כולם באחד, ולא זה בכה וזה בכה - אף גם בתפילה יהיו עשרה לפחות כולם כאחד מתחילים מ'ברוך שמו' ואילך, ואיש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק בקול חזק לייחד לאחד להרים קול אחד'. ודרש מהם לקבל זאת עליהם בקבלה גמורה, ואז יקבל ה' תפילתם וישמע שועתם (אגרות אדמו"ר אגרת קב לא"ש דקאפוסט).

וסיפר בעל התניא לנכדו מעשה מופלא שאירע עמו בצעירותו: פעם אחת, בעת חורף קשה, נסעתי לא רבי, הרב הקדוש המגיד ממזריטש ז"ע. בחוץ שרר קור עז ותעינו בדרך. לבסוף הגענו לפונדק, קפואים כגושי קרח.

בעל הפונדק היה יהודי זקן, אדם פשוט אבל ירא שמים. הוא נתן לנו לשותות משקה חם והושיב אותנו ליד התנור כדי שנתאושש.

לאחר מכן שוחחתי עמו ושאלי אותו מאימתי הוא מחזיק כאן בפונדק זה, והשיב לי שהוא נמצא במקום הזה למעלה מחמישים שנה.

שאלתי אותו: ומה עם תפילה בציבור? נאנח בעל הפונדק: לימים נוראים ולימים טובים אני נוסע לעיירה ומתפלל שם.

אמרתי לו: ואיך אתה יכול כל השנה להפסיד קדושה ו'ברכך? למה לא תעקור דירתך לעיירה? השיב לי בשאלה: ופרנסה מה תהא עליה? הוספתי ושאלי אותו: כמה יהודים גרים בעיירה? אמר לי: בערך מאה משפחות.

השבתי לו: למאה משפחות הקדוש ברוך הוא יכול לספק פרנסה בעיירה, ודווקא בשבילך תהיה לו בעיה?

שמע האיש את דברי והם התקבלו על ליבו, אולם הוא התלבט מאוד. כדי לזרזו אמרתי לו: דע לך, שאני תלמידו של המגיד ממזריטש. והוא לא השיב עוד מילה, אלא יצא מהחדר. כעבור חצי שעה בערך יצאתי החוצה, והנה כבר עומדות שם שתי עגלות, עמוסות בכל חפצי הבית.

שאלתי אותו: מה זה?

והוא השיב: אני עובר לגור בעיירה... בעל התניא למד ממעשה זה את גולל כוחה של אמונת צדיקים תמימה ופשוטה. אולם אנו נלמד מכך גם את חשיבותה העצומה של תפילה במניין, אשר אותו צדיק לא נמנע מלעורר יהודי לעזוב את ביתו ופונדקו שממנו התפרנס עשרות בשנים, רק כדי שיוכל להתפלל בכל יום בציבור. כי עד כדי כך נוגעת חשיבותה של תפילה בעת רצון.

שבת קודש אכסוף נעים שבת בקדושת השבת וסגולתה

זמנהררים לבא - תוספת שבת

יום השבת על כן ברכת

יום קדוש הוא יום השבת מבואר ועד צאתו, וכל זרע יעקב יכבדוהו ביקר וגדולה כדבר המלך ודלתו. כמה גדולה היא קדושת יום השבת, אשר ממנו נשפעים כל ששת ימי המעשה, בשפע ורוחני.

על כך הוסיף הרב הקדוש רבי מרדכי מלכוביץ ז"ע נקודה מופלאה, כי בשונה מהשפיע הרוחני הנשפע בכח יום השבת, השפע הנשמי בעולם בא מכח תוספת שבת שמוסיפים ישראל מחול על הקדוש. והוסיף ואמר, כי אם היו הבעלי בתים שומעים לעצתו, היו עושים תוספת שבת גדולה מאוד, ואז היו זוכים לשפע גדול של פרנסה בכל ימות השבוע.

כדי להבין את חשיבותה של תוספת השבת לקדושתו של יום יש לנו ללמוד את דבריו של רבינו חיים בן עטר בפירושו 'אור החיים' לתורה (שמות לא טו) על הפסוק 'וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת', שפירש שמירה זו מלשון המתנה לקדושת היום העומד לבוא, וכמו שפירש רש"י את הפסוק 'ואבי שמר את הדבר' בלשון המתנה. המתנה המחבטת ביהו שאת באמצעות הקדמת זמן קבלת שבת מבעוד יום.

לדברי האור החיים ההקדמה לקבל את השבת מהותית מאד בקדושת היום. זוהי המתנה שיכולים בני ישראל ליתן לבווא. כי השבת מתנה טובה היא מאיתו יתברך ואילו השעות שמוסיפים בני ישראל מחול על הקדוש מכוחם הן, ובכך מתקיים המשך הכתוב 'לעשות את השבת'.

מי הקדימו ואשלים

כבר אצל יוסף הצדיק מצאנו את ענין תוספת שבת. וכן אמרו חכמינו ז"ל (ב"ר ד' ב) שיוסף שמר את השבת בהיותו במצרים למרות שעדיין לא ניתנה לישראל, ובזכות זה זכה שיבוא נשיא שבת אפרים מבני בניו ויקריב קרבן יחיד בשבת, בימי חנוכה הנשיאים ככתוב 'ביום השביעי נשיא לבני אפרים' (מגדב' זמח). דבר זה נדרש מהפסוק 'וטבוח טבח והכן' (בראשית מג טו) שמכך דרש רבי יוחנן שאותו יום בו באו השבטים למצרים וקראם יוסף לאכול על שולחנה היה ערב שבת, כיון שאין 'הכן' אלא לשבת, וכמו שנאמר 'והיה ביום הששי והכיני' (שמות טז).

ולכאורה דבר ברור הוא שהיה יוסף הצדיק שמר את השבת כמנהג אבותיו הקדושים שקיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, ומה חידוש יש בכך שאף יוסף שמר את השבת?

תמיהה זו מובאת בתשובותיו של הגאון רבינו משה סופר ז"ע בעל 'חתם סופר' (א"ח"ס ירח), המיישב שאבותינו הקדושים שמרו את התורה רק בארץ ישראל, ואילו יוסף הצדיק שמר את השבת אף בעודו במצרים.

ולפי דרכנו נראה לומר שאין נתחדש שאף את תוספת שבת נהג יוסף הצדיק, והכין את כל הנצרך טרם כניסתה, שהוא ענין התוספת מחול על הקדוש.

גדולים צדיקים במזמור

נוסף עוד מעשה נפלא. אותו סיפר הגאון רבי עזריאל שטערנ זצ"ל, תלמידו של הרב הקדוש רבי שלום משא"ן ז"ע בעל 'דעת שלום', ומעשה שהיה כך היה:

בחור מבוגר היה, כבן שלושים שנה, ששנים ארוכות בחור בצפייה מייסרת למציאת זיווגו. ניסה הבחור את כל הסגולות שמעע עליהן, התפלל בכל המקומות הקדושים שהיה ביכולתו, וקיבל ברכות והבטחות מכמה וכמה

צדיקי אמת, אך עדיין לא מצא את זיווגו עד שהיה קרוב ללאוש.

באותה עת, פנה אליו אחד מידידיו הקרובים והציע לו לפקוד את מקום מנוחתו של הרבי משא"ן בלונדון הידוע כמקום מסוגל לישועה, על פי צוואתו של הרבי שאמר שכל מי שיבוא לפקוד את קברו יעורר רחמים עליו בעולם העליון, אם יקבל על עצמו קבלה טובה בהבטחה גמורה, ולא יעבור עליה בשום אופן. כיון שעתידי היה הבחור דן לנסוע ממקום מגוריו שבאמריקה לארץ ישראל, על מנת לסייע לסבו הזקן, החליט כי יעבור בדרכו דרך העיר לונדון, ויפקוד את קבר הצדיק.

בבואו אל הציון נעמד בתפילה רותחת מעומק לבו כי יושענו הבורא יתברך מצרתו בזכותו של הצדיק.

עודנו מתפלל הבחין במילים החקוקות על המצבה, שהועתקו מצוואתו של הרבי שכתב כי התנאי לקיום הבטחתו לעורר רחמים על המתפללים על ציונו הוא שיקבלו עליהם קבלה טובה.

החליט מידענו לקבל על עצמו קבלה גמורה להתחזק בענין תוספת שבת, ולהוסיף מחול על הקדוש מדי ערב שבת מחצית השעה קודם זמן הדלקת נרות.

משמים ראו את קבלתו של הבחור, וכבר בנסיגה זו הוחלט לנסותו אם יעמוד בקבלה שקיבל על עצמו.

כאמור, היתה חנייתו בלונדון תחנת ביניים בדרכו לארץ הקודש, וכאשר הגיע ליעדו הסופי בארץ הקודש, ראה לחרדתו כי חבילותיו נעלמו ואינן.

התברר לו שכיון שעצר בדרכו בעיר לונדון, הקדימו חבילותיו לבוא לפניו, וכאשר לא מצא דורש שלח למקום אחר.

על מנת לקבל היה עליו למלא את פרטיו בטופס יעודי לכך, ולאחר כמה ימים ישלחו אליו את חבילותיו.

נראה היה שהכל בא על תיקונו, אך הבחור היה שרוי בלחץ. היה זה ביום חמישי בשבוע, ובגדי השבת שלו צרוּרים היו במזוודות הרחוקות.

ניסה הבחור לזרז את הממונים, עד שקיבל את הבטחת האחראים כי עד כניסת השבת יגיעו חפציו לבית סבו.

כדרכו של עולם, התעכבו החבילות. שעת כניסת השבת קרבה בנורה, בעוד מחצית השעה יגיע זמן הדלקת הנרות, והמזוודות אינן נראות באופק.

זרעי הספק וזרועים היו בליבו. הוא תהה בלבו. שמה מוטב היה אם לא היה חולף בנסיגתו על פני ציונו של הצדיק, כי מה יעשה עתה וכיצד יצא מהבית ובגדי השבת אינם עימו?

אך נאמן להבטחתו, עמד וקיבל על עצמו קדושת שבת קודש.

מספר דקות לאחר מכן, נשמעו הצפירות מן הרחוב, מכריזות כי החבילות הגיעו ליעדן בשעה טובה.

שמח הבחור מאוד, על שיוכל ללבוש את ה'בעיקיטשע' ולכבד את השבת, אולם להוותו, כאשר פתח את המזוודה הבחין כי דבר מאכל שהיה במזוודה הכתים את המעיל השבתי, עד שלא ניתן היה ללבוש בלא לנקות את הכתם.

ניצב הבחור לצד הבגדים המוכתמים, ומחשבות מתרוצצות בקרבו: מה יעשה עכשיו, לאחר שכבר קיבל על עצמו את קדושת השבת? בעצמו לא יוכל לנקות, ומסובי הזקן והחלוש ודאי לא יוכל לקשקש דבר.

ומצד שני, הן ללא בגדי השבת לא יוכל לצאת מן הבית, ומה יעשה? וכי ילך לבית כנסת עטוי בבגדי חול? הלא לשיחת היום יהיה בפי הבריות!

גם האפשרות ללכת לבית הכנסת עטוי בבגדי יום חול, כששול המספר את סיפורו אחז

בידו, לא פסחה על מוחו של הבחור. אבל אף לכתוב אסור לו. וכי ילך ויכריז באוזני כל מפני מה אינו לבוש בבגדי שבת?

החליט הבחור כי בליל שבת ילך לבית כנסת מרוחק, שבו אין איש מכיר. במקום זר לא ישימו לב לבחור חסדי שאינו לבוש בבעיקיטשע באופן חריג.

בליל השבת עברה התפלה בשלום. הסב נשאר בבית מחמת חולשה, והכל עבר למישרין.

אבל בשבת בבוקר, ביקש הסבא ללכת לבית הכנסת להתפלל במנין ולשמע קריאת התורה, והבחור לא ידע את נפשו. "מה אעשה סבא, הרי הגעתי לפרקי ומבקש אני שידוך. שנים כה רבות המתנתי, ועכשיו אקלקל מזלי בידים ואכנס לבית הכנסת המוכר ללא בגד חולם. מה יאמרו עלי האנשים? לא לחינם אין בחור זה מוצא את זיווגו. הולך הוא כאדם שאינו מן הישוב, ללא בגד שבתי עליון ראוי לשמו. מי ירצה להשתדך עמו..."

הסב הזקן לא התרגש. משא השנים לימדו אותו פרק בתהלוכות החיים, להבין את העיקר והטפל בהם:

"מי מכיר אותך כאן בבית הכנסת? אתם הצעירים, אינכם חשים אלא למי שביט בכס, וסוברים כי עיני הכל נשואות אליכם. אך באמת, איש אינו מתעניין בך ובמעשיך. אם תבוא פעם אחת לבית הכנסת ללא בגדי שבת, רק תטעה על עצמך 'סודר' לשם שינוי, לא ישים איש ליבו לכך.

וכי זו סיבה היא שלא ללכת לבית הכנסת ביום השבת?!"

התחנן הבחור לפני סבו, שירחם עליו ולא יביאנו לידי ביוז. חושב היה כי סבו אינו מבין היטב את אשר עובר עליו.

שוב חלפה מחשבה בלבו. מה היה קורה אילו היה משפשי את בגדיו במעט מיס? שמה יכול היה להסיר רק מעט את הלכלוך, שלא יבלוט כן, ודאי בשעה שזמן הדלקת נרות רחוק היה מלבוש.

לבסוף נענה הסב להפצרותיו של הנכד, והסכים ללכת לבית כנסת מרוחק והקטן.

אך נכנסו השנים לבית הכנסת, נטל הבחור סידור, דחק עצמו לקרן זווית, וטמן את פניו בסידור, שלא יבחין איש חלילה בקלונו.

"וכי איזה בחור בו שלושים שנה הולך לו בלא לבוש רצונת בשבת? עלולים לחשוב כי סר מן הדרך חלילה", הרהר בליבו.

כך ישב במהלך כל התפילה, וסבור היה כי איש אינו רואהו.

אמנם נצט' ה' היא תקום.

כמה שורות לפניו ישב יהודי מבוגר, אשר הבחין בבחור האמריקאי הטומן את פניו בסידור ומתפלל כבונה, ועם זאת מסייע במסירות לזקנו.

הבחורינו בחבור שאינו לבוש בבגד השבתי העליון נזכר האיש כי נכדה יש לו המחפשת אחר זיווגו, ומבקשת להינשא לבחור ירא שמים. נכדתו גם היא נערה בת טובים היתה, אך תנאי היה לה שלא ילך הבחור בשבת לבוש בקפוטת חסידית.

כעת רואה הוא לפניו בחור ירא שמים ובעל מידות, שציציותיו מתבררות חוצה, ואינו לבוש בקפוטת שבתית. יתכן שזהו הבחור אשר אותו הם מחפשים.

מיד לאחר השבת בא בדברים עם סבו של הבחור, ולאחר בירורים קלים על הבחור ומשפחתו קם השידוך ובא לידי גמר למזל טוב. כמקובל קבעו הצדדים תאריך בו יתגלו את ה'תנאים' בהשתתפות בני המשפחה והידידים.

למרבה פליאתם, כאשר בבוא היום נכנסו בני משפחת הכלה לאולם, הבחורינו כי הבחור בו זכו לחתן, בחור חסיד הוא לכל דבר וענין, ובקפוטת של משי הוא לבוש.

כעת, לאחר שכבר זכו להכיר את מעלותיו הרבות ומידותיו התרומיות, לא עלה על דעתם לבטל את השידוך מחמת פרט פחות ערך שכזה.

כאשר ביררו ושמעו כיצד התגלגל הדבר, הבחינו כי בזכות שמירת השבת, והזהירות בתוספת שבת זכו שניהם למצוא את זיווגם.

זהו כוחה של קבלה אמיתית.

חנוכה

המשך מעמוד א'

מכרי את השמן ושלמי את נשיך ואת ובניך תחיי בנותר' (מלכים ב' ד' ז) "עד שיחיו המתים".

רמז יש בדברים לנס אחר שעתיד להתרחש בשמן כעבור מאות שנים - נס החנוכה, ממנו יש לקחת חיות וכן לעבודת השם. ובאופן זה היה מפרש הרב הקדוש רבי חיים מאיר מוויניץ זיע"א בעל 'אמרי חיים' את מאמר חכמינו: "נר חנוכה אסור להשתמש לאורה".

'אסור' - בלשון קשירה, 'להשתמש' - בלשון שמש, - בנר חנוכה. כלומר, נר החנוכה קושר אותנו אל האור להתחמם בו. ובלשון קדוש: "מען מוז ויד דערווארעמען ביי די חנוכה לענטליך..." (אמרי חיים ליקוטים, חנוכה)

כנגד אש זו של נר החנוכה, יש אש זרה של כחות הסטרא-אחרא, אלו הם התרמודאים - האומה שסיעה להחריב את שני בתי המקדש, ועל ידי הדלקת נר החנוכה מכלים את כחם - עד שתכלה רגלם של התרמודאים מן השוק.

תרמודאים אלו היו מלקטים ענפים דקים וזרזים מהרחובות המתרוממים בשעת השקיעה, ומבניינים אותם להתחמם בהם. וביארו בספרים הקדושים, כי זהו חומה של כח הטומאה - ענפים וזרזים מן ההפקר, המסמלים חום מזוויש שנקנה בקלות ואינו מחזיק מעמד זמן רב.

אשה של הקדושה, לעמת זאת, הוא מחום נרות השמן שנקנים בכסף מלא, ואורו דולק זמן רב.

יודיה כסיו מוצלח

נער קטן יתום מאב היה בצלאל, בן יחיד לאמו האלמנה, שהתגוררה בבית עלוב מט לפול בפאתי העיר, וחיייתה חיי עני ומחסור.

ביום חורפי אחד שבה אמו למעונם הדל ברגלים כושלות ובידיים ריקות.

מענינה ניבט צער רב, ובצלאל הבין שהוא עתיד לעלות על משכבו כשכטנו מקרקות מרעב.

רגליו הוליכוהו כמאלהין אל מחוץ לבית. חש שהוא חייב לעשות מה למען פרנסת המשפחה.

כך בוסס הילד בשוליות הבוציות שנקו ברחוב, ותר אחרי אוצר שידורן לו משמים, כשהוא רועד מקור בבגדיו הדקיקים והבלויים, ומים חודרים לגרליו מבעד לקצות נעליו הפערות לרוחה.

שקשוק אופנים נשמע מאחוריו והוא מיהר לסור הצידה, שלא להפגע מהסוסים, אך לרוע מזלו, לא הספיק להתרחק, ומי השוליות העכורים ניתזו עליו והרטיבוהו עד לשל עצמותיו.

זקנת שבר פרצה מפיו.

לא די בעניה ומורדה של אמו האלמנה וברעבונה, כעת ישוב לבית הקפואו רטוב עד לשל עצמותיו, ורועד מקור.

הצעקה הגיעה לאוזני היושב בכרכרה שציווה לעצור.

היה זה נסים, אחד מעשירי העיר ששב מעסקה מוצלחת, ודעתו זחה עליו.

"הי, ילד, עלה על הכרכרה! אקח אותך לביתך", קרא לעברו של בצלאל.

צלאל מיהר לטפס אל הכרכרה המפארת, מוחה את הדמעות מעיניו שהתעגלו למראה הריפוד הארגמני היקר המחפה את ספסלי הישיבה הרכים, ומנורת הכסף המשתלשלת מהגגון.

מעודו לא ראה כזאת.

משמים זימנו אותו למחיצת עשיר מופלא, כמו זה שהופיע בחלומותיו הטובים ביותר, עת היה שוכב לישון על מזון הקש העלוב, ומנסה להשקית את בטנו ההומיה בדימוניות-שווא על גבירי העיר הנקלע בדרכו ומעיק לו פחית שטרות.

אין זאת אלא סימן משמים - הרהר לעצמו. עלי לעשות מעשה, ואם לא עכשיו אמיתי.

התאור היתום הנבון באומץ, כחכם בגרונה, ובפנים סמוקות פתח את פיו ושטח בפני

בעל הכרכרה את העוני הנורא השורר בביתם.

"רק היום שבה אמי מהשוק ללא פרוטה לפרוטה, ולא היה בידה לתת לי מאומה לאכול. יצאתי החוצה לתור אחר מעט אוכל להשיב, ובמקום לשוב עם דבר מאכל אני שב הביתה עם בגדים רטובים..." סיים ביבבה, ותלה עינים מתחננות במארחו. חיוך קטן הופיע בזווית פיו של בעל הכרכרה. "אני מבין את מצוקתך, לדון חביב, ואוכל לתת לך כמה זהובים", אמר.

עיניו של בצלאל התרחבו באשר ופניו זהרו בהתרגשות, כשהעשיר מיהר להוסיף: "אבל... זהובים אלו יכלו במהרה, ושוב תשוב לחיי העני והדלות.

לו לעצמי תשמע, תוכל להיות עשיר בעצמך!"

הנער המופתע בה במארחו בתימהון. האם חומד הוא לצון עמו? כיצד יוכל להפוך לעשיר?

המארח הרגיש במחשבות המתרוצצות במחו: "איני מתלוצץ כלל. יש לי הצעה עבורך, אם תעמוד בה תקבל ממני אלף זהובים!"

לא ידע הנער המסכן, כי איתרע מזלו לפגש אדם יחיד בעל מדות מושחתות שנהג לחמוד לצון על חשבון הזולת, והטה את אזנו כאפרכסס.

"ובכן, אני רוצה להמר עמך..." חשף נסים את העסקה, וגילה את תכונות נפשו המרושעות. "העסקה תהיה לילה שלם, עד אור הבקר, בתוך מי הנהר הקפואים - אתן לך אלף זהובים!" "א... אבל מה תרוויח אתה מהעסקה?" נעץ בו הנער המהמם עיניו בחוסר הבנה.

"ח... את הרווח תשאיר לי."

אתה מעוניין בעסקה זו? אלף זהובים..." הגניב לעבר הילד מבט ערמומי.

בצלאל לא יכול היה לחשוב מדי הרבה. לא היה לו ספק שהוא לא יותר על אלף הזהובים שהזדמן לו, ולו יצטרך לטפס אל הרקיע בעבורם.

"אני מסכים!" קרא בקול.

"אבל אני רוצה ממך התחייבות בכתב, תחתיו על שטר שבו מתחייב אתה לתת לי אלף זהובים אם אצליח להישאר בתוך המים עד אור הבוקר!" הוסיף.

חיוך לעגני הופיע על פני איש העסקים.

בטוח היה שהילד לא יצליח להחזיק מעמד במים הקפואים במשך כל הלילה, וכלאחר-יד שלף גליון נייר ושרבט את חתימתו על השטר שבו התחייב הנער לעמוד במשך לילה שלם במי הנהר - מהשקיעה ועד הנץ החמה, ותמורת זאת יקבל אלף זהובים.

בשעת לילה מאוחרת שב בצלאל הביתה, מנופף בגליון נייר גדול.

"אני עומד להתעשר!" קרא בעליצות.

האלמנה המסכנה כמעט שהתעלפה כאשר הביטה בשטר החתום.

"מה? יצאת מדעתך? אתה עלול להצטנן ולחלות!!!"

אך עלה על דעתך שאתן לבני יחיד לעמד בתוך המים הקרים כל הלילה?"

בצלאל התעקש.

זו הזדמנות חיוו לצאת ממעגל העני הנורא, והוא אינו עומד להחמיץ אותה.

תחנוניה ואזהרותיה של האם לא הועילו, והוא הודיע לה באופן חד משמעי שאת הלילה הקרוב הוא עומד לעשות במימי הנהר הקרים, ויהי מה.

יום המחר הגיע. תקווה הנאשת של האם האומללה שהשמש לא תשקע לעולם, לא התממשה, וגלגל החמה נטה מערבה.

על שפת הנהר חלף בצלאל לא נעליו הקרועות, פשט את גרבי המטולאים, והכניס את רגליו אל המים.

ברר...

קור אפך אותו, רעד עז חלף בגופו.

לרגע חשב לשאת את רגליו ולצאת מן המים הקרים, אך ברק מטבעות הזהב שראה בעיני רוחו הוביל את רגליו עמוק יותר אל תוך הנהר, עד שהמים הגיעו לצווארו.

כך ניצב לו בשיניים נוקשות כשכל גופו רועד, ממתין ללילה החשוך שיחלוף.

"אלף מטבעות זהב... אלף מטבעות זהב..."

הסית את מחשבותיו מהקור הנורא אל העושר שיפל בחלקו בעוד שעות בודדות.

בבית הקטן שבפאתי העיר, התרוצצה האם האלמנה כארי בסוגר.

כיצד תוכל לעלות על יצועה כשבנה, בבת-עינה, טובל עד צווארו במים הקרים, וכל עצמותיו רועדות מקור מקפיא?

רגליה הוליכו אותה מחוץ לביתה, תשושה ועייפה גררה את רגליה בלילה הגשום, סחוף הרוחות, אל גדת הנהר.

אזיה!

כמעט שאחזה השבץ כשהבינה שהדמות הדקיקה העומדת בתוככי הנהר, היא דמותו של בנה האהוב העומד בתוככי המים הקפואים ופניו מכחילות מקור.

"בצלאל שלי! אבוי לראשי! הן אתה קופא מקור..."

אנא, צא מהמים!

אל תסכן את נפשך עבור ממונו של אותו עשיר גאה!

וכי יש לי מה לעשות בממון אם יארע לך משהו חלילה?... נשאה את קולה בלילה.

"אמא", השיב הנער בקול רועד.

"אנא ממך, הנחי לי, לא אצא."

כבר עבר כמעט חצי מהלילה, בעוד שעות מעטות אהיה עשיר, ואשכח מהלילה הנורא הזה."

האם נאנחה מרה.

הכירה את עקשנותו של בנה, וידעה כי יעמוד בדיבורו. עד הנץ החמה לא יצא מהמים הקפואים.

היא חשה שאיננה מסוגלת להמשיך לראות את המחזה הנורא.

אך תשב בחיבוק ידים שעה שבנה היחיד קופא מקור?

אבל מה בידה לעשות?

היא החלה ללקט ענפים וזרדים שהיו מפוזרים בסביבה, ערמה אותם על שפת הנהר קרוב ככל האפשר אל המקום בו עמד בנה, והציתה בהם אש.

המדורה הקטנה לא הפשירה כמובן את קפאונם של מי הנהר, אך הקלה במעט את צערה של האם האומללה שלא יכלה לראות בקור האופף את בנה הקטן.

כך עמדו האם והבן במשך כל הלילה.

זה שקוע במים הקרים עד לצווארו, וזו - על-יד המדורה הקטנה לה הוסיפה זרדים בשקנות, מתניקה את מדורתה ומשמיעה מלות עידוד שהיו מכוונות כלפי עצמה יותר מלבנה שנראה היה חדור מטרה ונחוש בדעתו.

נסים אף הוא ביקר בכרכרתו המפוארת בגדת הנהר, והיה מופתע מאד ממראה הנער הצנוע הרועד מקור בתוככי המים.

מחו הפתלתל החל לחשב במהירות כיצד לחמוק מהתשלום העתק, ועיניו הקטנות והערמומיות לא החמיצו את מדורת הזרדים העלוכה שליחשה על שפת הנהר, להבותיה הקטנות נאבקות ברוח ובטיפות הגשם הצולפות.

הזמן חלף באיטיות נוראה.

כל דקה שחלפה נדמטה כנצח בעיניהם; מתי כבר יבא הסוף לסיט?

אבל כח הרצון העז שבו ניהן בצלאל הותיר אותו עמוק בתוך המים: אלף זהובים יהיו בשרו!

לקראת עלות-השחר הגיחה שוב הכרכרה, ותדהמת היושב בה גברה כאשר ראה שהנער אכן עומד בדיבורו.

פניו התכרכמו. בלא אומר ודברים הורה לרכב לסובב את הכרכרה ולשוב על עקבותיו, אל הבית המפואר והמוסק היטב.

בקור מצמית שכזה הוא אינו מסוגל לתכנן את מהלכיו.

כאשר האירו קרני החמה הראשונות את גדת הנהר, לא נשמעו לו איבריו של בצלאל.

במאמץ רב הצליח לגרור את גופו הקפוא לשפת הנהר, שם המתינה לו האם הבוכיה בבגדים חמים ויבשים, בנסיין לחמם את בנה הרועד.

אבל לבצלאל לא היה זמן להתחמם, אצה לו הדרך.

כחץ מקשת לבש את בגדיו ופתח בריצה לכיוון ביתו המפואר של העשיר, בידו השטר המבטיח.

"קיימת את חלקי בהסכם, כעת הגיע תורך", הציב לפניו טורף נשימה.

במקום תשובה פער בעל הבית את פיו ופרץ בצחוק מתגלגל.

"לא תקבל ממני אף לא פרוטה אחת..."

אמך הדליקה מדורה על שפת הנהר, לא-כן? ובכן, הערמת עלי ולא קיימת את חלקך; אילו לא היתה המדורה דולקת על גדת הנהר - לא היית מצליח להישאר במים יותר מחמש דקות..."

משכך, איני חייב לך מאומה!"

בצלאל בהה בו בתדהמה, ממאן להאמין למשמע אוזניו.

"מה??? מה זאת אומרת???"

נסים זעם:

"מה לא מובן?!"

לא קיימת את חלקך בהסכם ואיני חייב לך אגורה שחוקה, וכעת צא מביתי! זמני יקר מלבוזבו על משובות נערים ריקניים!"

הטרקלין המפואר חג סביב בצלאל שכמעט קרס על רצפת השיש הממוקרת.

עצמותיו רעדו כבקדחת, והקור המצמית אפף שוב את גופו.

כלומר? לחינם עמד כל הלילה בתוככי הנהר???

סיכן את נפשו והקשה את ליבו כאבן לתחנוניו אמו האלמנה רק בשל רצונו של עשיר יחיד זה להתקלס בו...

לבעל הבית לא היתה סבלנות רבה.

"יום ארוך עוד לפני, והאל נא לשחרר אותנו מנוכחותך", רמו למשרתים שאחזו בו והוציאוהו מהבית.

על מדרגות הכניסה הרחבות פרץ הנער היתום בבכי סוער.

הדמעות הרטיבו את השטר המקומט שאחז בידיו. כעת הנייר אינו שוה אפילו לצור על פי צלוחיתו...

בעיניו אדומות מבכי שוטט ברחובות העיר מושלם ומבוזה, רועד מקור וללא פרוטה.

כיצד ישוב לביתו? איך ישא פניו לאמו? רגליו הוליכו אותו לבית רב העיר.

במקום האיר לו פנים, שאל בשלומם והתעניין במצבה של אמו האלמנה. אולי ממנו תצאם הישועה.

הרב - הגאון רבנו חיים יוסף דוד אוזולא - ה"חיד"א זי"ע, חרד לקראת היתום הממורר בבכי.

"מה ארע? ספר לי", חיד אליו בעיניו הטובות. בצלאל לא יכול היה לדבר. במקום תשובה הניח על השלחן את החוזה הרטוב.

"כל הלילה רעדתי מקור מקפיא בתוך המים, ואף אגורה אחת לא קיבלתי ממנו..." ייבב.

האזין רבנו החיד"א לסיפורו של היתום האמלל, ושמע את כל הפרטים.

"אל דאגה, אבל יתומים לא יעזובו, בטוחני שתקבל את כל הכסף עד הפרוטה האחרונה", חיוק את לבו.

"אתישב בדבר ואראה מה אוכל לעשות עבורך."

יצא היתום מבית הרב ורוח אחרת עמו. מחה

את דמעותיו מעל פניו ושב לביתו, סמוך ונטוח בעזרת הבורא יתברך.

עם ערב התקבלה הזמנה בביתו של נסים.

"הרב בקש שתבוא לביתו, ברצונו לשוחח עמך בעניין חשוב."

ונסים בא, נפוח מחשיבות עצמית.

ודאי צריך הרב את הסכמתו באחד מענייני הקהילה, או שמא רוצה הוא לבקש תרומה לצרכי צדקה.

"ש"ב נא, ר' נסים. האם אוכל לכבדך בכוס תה מהביל?"

"ביום קר שכזה לא אסרב להצעת הרב", נשף נסים על קצות אצבעותיו בנסיין להתחמם.

נטל החיד"א את הקומקום בידו, מלאו במים והניחו בסמוך לאח הבערת.

אחר התיישב על יד השלחן והחל לשוחח עם האורח על דע ועל הא.

כעבור כמה דקות קם הרב ממקומו: "אגש לבדך אם רתחו המים, ואשפות לך כוס תה."

אלא שהקומקום נותר קריר למגע.

"אני רואה שהמים טרם התחממו, נמתין כמה דקות נוספות", אמר לאורחו.

נסים הבליע חיוך.

לא ידע שיהרב המפרסם ששוטט בכל קצויו תבל, נותר בור ועם הארץ בנושא כה בסיסי - חימום מים. כנראה הרבנית היא השופתת את המים עבורו, ומימיו לא הרתיח מים.

"יסלח לי הרב, אבל המים האלו לא ירתחו לעולם", הרהיב עוז.

אך הרב המפרסם בפקחותו ובחריפותו לא הבין משום-מה. "מדוע? וכי המים הללו אינם טובים?" תהה.

נסים התנדב להסביר לרב 'קשה ההבנה': "טובים מאד המים, אלא שגם אם יעמדו כל היום כולו בסמוך לאח לא ירתחו..."

על מנת להרתח מים, יש להעמידם על גבי האח הבערת עצמה", סיים בפסקנות, ולא הבין מדוע התחמד במבט של הרב לפתע.

"ישמעו אוזניך מה שפיד מדברי" הרעים עליו בקולו.

"אם המים אינם יכולים להתחמם כשהם במרחק קצר ביותר מהאח הבערת - כיצד יכול היה היתום המסכן שעמד במים הקפואים להתחמם מהמדורה העלוכה שהיתה על החוף???"

לא די באכזריותו של ההימור, שאתה עוד מתחמק מלשלם את ההתחייבות עליה חתמת???"

שלם לנער תיכף ומיד את אלף הזהובים, מפני שעד שלא תתן לו את הסכום במלואו - לא תוכל להכנס לבית הכנסת!..."

לעניינו, מלמד אותו הספור לקח מאלף: על מנת להתחמם - אין די לעמוד בסמוך לאש..."

יש להכניס את האש אל הגוף פנימה!

לא די להתייצב ליד נרות התנוכה הקדושים, ולקוות כי אישם - אש התורה, תהפוך לחלק מנפשנו רק בזכות סגוליותם של ימי החנכה.

אכן, בימים אלו אנו זוכים לסיוע מיוחד ממרומים, אך כדי לקבלו עלינו להכניס את האש לתוכנו.

עלינו להתחבר אל אש התורה; לעמוד ולהתייצב, להתעורר ולהתפלל להתקדמות רוחנית, וכך להחזיר את האש לקרבנו.

ומה יתן לנו את הכח לעמוד בנסיונות? אבות יתום שהצליח להחזיק מעמד כל הלילה בתוך המים הקפואים רק בשל נוכחותה של אמו. אמנם המדורה העלוכה שהציתה לא חיממה את גופו כלל, אך חום פנימי עזף את נפשו בראותו את אמו הדואגת לו מרחוק, והיא שהעניקה לו את הכח לעמוד בקור המצמית במשך כל הלילה.

נזכור אף אנו את הקדוש ברוך הוא העומד ומצפה לבניו, וכך נוכל להחזיק מעמד בליל הגלות הארך והקפוא...

לשמיעת השיעורים - קול הלשון:
03-6171077

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברזלכר

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מדוני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

המנהג לשהות על יד נרות החנוכה

פוסקים כפי שנביא להלן, ובספרי מאורי החסידות זי"ע האריכו למענינים בדברים נשגבים בחשיבות המנהג וכן בסגולת ההסתכלות בנרות חנוכה, ולחביבותא דמילתא אפתח תחילה ברמז שמצאתי למנהג מתוך הסוגיא ד'כתבה', בסוגיא דחנוכה במסכת שבת, מתוך דברים שכתבתי בבחרותי, כאשר מעיקרו של חג הוא כמו שנהגו לסלסל ולפלפל בסוגיא זו בימי החנוכה, אחר שאין לחג זה מסכת בפני עצמה.

חידוש הרי"ף שלאחר שדלקו כשיעור מותר לכבותם או להשתמש לאורם

הגמרא (שבת כא:): מקשה על הסוברים שאם אחר שהדליק נרות חנוכה כבו הנרות 'דכבתה אין זקוק לה' להדליקה שנית, ממה ששינוי דמצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, ומשינין לא, דאי לא אדליק מדליק, אי נמי לשיעורה, ע"כ. והיינו שהמקשה היה סבור שכוונת הברייתא היא שעד שתכלה רגל מן השוק אם כבתה זקוק להדליקה שוב, ותרצה הגמרא, שלעולם כבתה אין זקוק לה, וכוונת הברייתא היא לקביעת זמן ההדלקה, שאם עדיין לא הדליק, רשאי להדליק עד הזמן שתכלה רגל מן השוק, או לומר שצריך ליתן בה שיעור שמן כדי שידלק הנר במשך הזמן משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק.

המשך בעמ' ד'

בבית אבי נהגו שבכל לילות החנוכה לאחר הדלקת הנרות, ישבנו כל בני המשפחה על יד הנרות כדי להודות ולהלל, לשיר ולזמר שירות ותשבחות, על הניסים ועל הנפלאות. רציתי לשאול אם מנהג זה הוא מעיקר הדין או הידור בקיום המצווה, או שמא זהו מנהג בעלמא, כי לפעמים אנחנו ממחרים לצאת מהבית, לכן רצינו לשאול האם יש מצוה או מקור למנהג לשהות על יד הנרות בזמן שיעור ההדלקה במשך חצי שעה.

תשובה:

על דבר המנהג שאנו נוהגים בו, לשהות אצל הנרות לאחר ההדלקה, הנהגה בפוסקים (שו"ע או"ח סי' תרע ס"א) מצינו מנהג שנשים אינן עושות מלאכה בעוד הנרות דולקים, שאף מנהג זה אין לו מקור בגמרא וגם לא בספרי הגאונים, והוא החל להתפשט בתקופת הראשונים שדנו אודותיו, כמו שהוכיח החיד"א (פתח עיניים שבת כא:). שחומרא זו שהחמירו הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד הנרות דולקות נעשה בדורות האחרונים. ולהלכה פסק השולחן ערוך (שם) שאין להקל לנשים, משום דברים המותרים ואחרים נוהגים בו איסור אין להתיר בפניהם (ט"ז סק"ב).

אמנם לענין לשהות על יד הנרות במשך חצי שעה המנהג אינו מוזכר בגמרא ובפוסקי ההלכה הרמב"ם הטור והשו"ע, אך נמצאו לו כמה מקורות בדברי כמה

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

הדליק במקום שהרוח נושבת בו

אני נוהג להדליק את נרות החנוכה בפתח הבנין שבו אני גר על פני הרחוב, לילה אחד מיד לאחר ההדלקה כבו לי הנרות, התבוננתי וראיתי שקופסת הזכוכית שבתוכה אני מדליק קצת נשברה והרוח שנשבה היא זו שכיבתה אותם. האם יצאתי ידי חובתי בהדלקה זו או שעלי לחזור ולהדליק?

ת. לא יצא ידי חובתי¹, ויש לחזור ולהדליק ללא ברכה במקום שאין הרוח שולטת בו².

הדלקת נרות סמוך לעלות השחר

באחד מלילות החנוכה חזרתי מחו"ל והיטסה התעכבה בכמה שעות. לאחר שבאתי הביתה והכנתי את המנורה ראיתי שבעוד עשרים דקות יעלה השחר. האם מותר לי להדליק בברכה על אף שהנרות לא יספיקו לדלוק חצי שעה בלילה?

ת. יכול להדליק בברכה³, אך יש להקיץ שניים מאנשי הבית שיהיו נעורים בעת ההדלקה, כדי שיתפרסם הנס על ידם⁴. ואם מדליק לבדו או שאינו יכול להעיר את בני ביתו ידליק בלא ברכה, והרוצה לברך אין מוחים בידו⁵.

הדלקת הנרות בבית אבות קודם שקיעת החמה

אני אחראי על ההפעלות הרוחניות באחד מבתי האבות בארץ, הזמן הנוח ביותר להדלקת נרות חנוכה עם הקשישים הוא קודם שקיעת החמה, השאלה היא האם ניתן להדליק בזמן זה?

ת. לכתחילה אין להדליק קודם שקיעת החמה, מלבד בערב שבת⁶. אם אין שום אפשרות אחרת, אפשר להדליק מפלג המנחה⁷, אך צריך שיתן שמן בנרות כדי שידלקו עד חצי שעה לאחר השקיעה⁸.

המשך בעמ' ב'

1. והאחרות חיים (הל' תנכה אות טו) מה שאמרו בגמרא (שבת כא:) 'מצוותה משתשקע החמה' היינו שאז הוא עיקר זמנה, אבל אם רצה להקדים מפלג המנחה מקדים. אמנם לדעת הרמב"ם (מגילה וחנוכה פ"ד ה"ה) וההלכות גדולות (סי' ט הלכות חנוכה) אין מדליקים נרות חנוכה קודם שקיעת החמה.

7. בשו"ע (סי' תע"ב ס"א) הביא דעת הרמב"ם שאין מדליקים קודם שתשקע החמה, והוסיף שיש מי שאומר שאם הוא טרוד ולא יהיה לו פנאי אחר כך יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה. המור וקציעה (סי' תע"ב) וכן החיד"א בספרו כסא רחמים (על מס' סופרים פ"ב ה"ד) כתבו שהרמב"ם חולק על שיטת ה"ש מי שאומר וסובר שאין להדליק קודם השקיעה, ולפי זה העיקר להלכה כדעת הרמב"ם. אמנם החיד"א בהרכי יוסף (ספ"א, ה"ד בשער הציון סק"ה) כתב שאין כאן מחלוקת וגם הרמב"ם מודה שהטורד יכול להדליק מפלג המנחה, ולכן העיקר להלכה כדעת הרמב"ם (שם), ולפי העלה הגר"א (ספ"א) לדינא כדעת הראשונים הנ"ל.

8. כן כתב השו"ע (שם), ולפי שפרסום הנס הוא רק על ידי שהנרות דולקים בלילה.

שעומד פחות מחצי שעה קודם עלות השחר, מכל מקום כל זמן שאור הנר מאיר אפילו שהוא אחר עלות השחר יש פרסום הנס בכך.

4. משנה ברורה (שם), כיון שעיקר פרסום הנס הוא לבני הבית צריך שיהיו נעורים כשמדליק, ואם הם ישנים ידליק בלא ברכה. ובשער הציון (סי' ז') הביא מהחמדם משה שאם נאנס ולא הדליק עד שישנו כל בני הבית, יקיץ שנים או שלשה מהם וידליק בברכה. אמנם בכך החיים (סי' כו) הביא מהבן איש חי (פרשת וישב אות י) דסגי בשנים נעורים.

5. במשנה ברורה (שם) הביא מהמגן אברהם (שם קפ"ה) והדרכ החיים (סי' קפ"ה) והחיי אדם (כלל קנ"ט סי') שאם אין בני ביתו נעורים ידליק בלא ברכה. ובשער הציון (שם) הביא מהחמדם משה שאף שלכתחילה ראוי לפרסם ההדלקה בפני רבים, אם אין לו אנשים או שאינו יכול להקיץ את בני ביתו ידליק בברכה, ולא גרע זה ממי שגר לבדו בין נכרים שמדליק בברכה לכולי עלמא. וכתב השער הציון שלמעשה ראוי שלא יברך דספק ברכות להקל, ומכל מקום מי שעושה כהחמדם משה אין מוחים בידו.

6. הראשונים נחלקו בדיון זה, לדעת הר"ן (שבת

נראה שדוקא כשהדליק במקום שספק אם יכבה הנר מהרוח אינו חוזר ומברך, אבל אם הדליק במקום שהוא ודאי שתכבה הרוח חוזר ומדליק בברכה. אך דעת הפרי חדש (שם) והגן המלך (סי' מג) שבכל ענין חוזר ומדליק בברכה, וכן הביא הגאון מהר"ם באנעט (סי' תרעג). אולם להלכה נראה שבכל ענין ידליק בלא ברכה וכפשוטו דברי האחרונים והמשנה ברורה (סי' תרעג סק"ב) שלא חילקו בזה.

3. דעת המהרש"ל (שו"ת סי' פה) שאחר חצות הלילה אין לברך. אולם מלשון השו"ע (סי' תע"ב ס"ב) שכתב: 'עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה'. נראה שאין חילוק ויכול להדליק ולברך עד עלות השחר ממש. וזה על פי שיטת הטור שהזמן שנתנו חז"ל להדלקה הוא דוקא בזמנם שהיו מדליקים בחוץ והיה פרסום הנס לבני רשות הרבים, אבל בזמננו עיקר פרסום הנס הוא לבני הבית, ולכן אפשר להדליק אף לאחר צאת הכוכבים. וכן הביא המשנה ברורה (סי' יא) מהמגן אברהם (סק"ה) והפרי חדש (ס"ב) שכל זמן שבני ביתו נעורים יכול להדליק בברכה אפילו עד עלות השחר. ובשו"ת התעוררות תשובה (ת"י סי' תס"ט) ביאר שאף

1. כן כתב הראי"ז (הלכות חנוכה אות א), והובאו דבריו להלכה בשלטי הגיבורים (שבת עמ' כה) ובכ"ח (סי' תע"ב ד"ה כתב) ובכנסת הגדולה (סי' תרעג הנ"ל אות ב) ובמג"א (שם ס"ק יב) ובט"ז (שם סק"ה) ובפרי"ח (סי' תרע"ב ס"ב) ובמשנה ברורה (שם ס"ק כה). ובטעם הדבר שלא יצא ידי חובתו בהדלקה באופן זה אף שקי"ל (סי' תרע"ב ס"ב) 'כתבה אין זקוק לה', כתב שהרי"ז שהוא כמי שלא נתן בה שום כשיעור כיון שהדליקה במקום שאינה יכולה לעמוד. אמנם יש לציין שהגאון רבי שלמה קלוגר (האליף לך שלמה או"ח סי' שעה) הוכיח מהגמרא (סוכה כג.) שאם הנר יכול לדלוק מחמת עצמו ורק מחמת הרוח אינו דולק, אזלינן בתר שעת ההדלקה ויצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור ולהדליק.

2. כן כתב הכנסת הגדולה (שם) שאינו חוזר ומברך ולפי שכבר קיים מצות ההלכה, וכתב שכן נראה מדברי הרשב"א (שו"ת, ח"א סי' תקלט). והט"ז (שם) והפמ"ג (סי' תרעג משבצות זהב סק"י) כתבו שלא יברך לפי שאין זה ברור שיכבה, וכמו במדליק בשמיים שאינם נמשכים אחר הפתילה, שאם כבו שחוזר ומדליק בלא ברכה, וכן הביא השער הציון (שם סק"ל). וראה בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ב) שכתב שלפי טעם זה

קריאת ספר לאור נרות החנוכה

כאשר נר השמש דולק על יד נרות החנוכה, האם מותר לקרוא בספר לאור כל הנרות או רק לאור נר השמש?

ת. כשקורא רק לאור נר השמש, מותר לקרוא לאורו. ומכל מקום ראוי להחמיר שלא להשתמש בתשמיש מגונה כנגד אור השמש⁹. אך כשלאורך הקריאה משתמש גם באור נרות החנוכה נחלקו האחרונים¹⁰, וראוי להחמיר בזה¹¹.

כיבוד אורח בהדלקת הנרות

אני מתגורר בלונדון. זה עתה נודע לי שבאחד מלילות החנוכה אוזכה לארח בביתי את מורי ורבי ובני ביתו, בדרכם לארץ ישראל. נראה לי שאין זה מכבודו של מורי ורבי שאדליק את נרות החנוכה במקביל אליהם, וכל שכן שלא להדליק בפניו ולקבל ממנו השתתפות אכסנאי בפרוטה. חשבתי לעשות את ההפך, ולכבד את מורי ורבי להדליק במנורה הגדולה שלי, ואני אשתתף עימו בפרוטה. האם אוכל לעשות כן?

ת. בעל הבית יקנה חלק מהשמן והפתילות לרבו¹², וימנה אותו להדליק בשליחותו¹³, וכן יכוון לצאת בברכות ההדלקה של רבו¹⁴. אמנם אם הרב נמצא בדירה מיוחדת, באופן שאין בזה זילותא לרבו, וודאי טוב שידליק לבדו בביתו בברכה¹⁵.

מאכל שלא היה מוכן בשעת הברכה

ישבתי במסיבת חנוכה, בירכתי על לביבות תפוחי אדמה [-לאטקעס] שהיו על השולחן ואכלתי. לאחר מספר דקות הכינו כמות נוספת של לביבות והגישו לשולחן. הסתפקתי האם הברכה חלה גם על הלביבות הנוספות, מאחר

והן לא היו מוכנות בשעת הברכה הראשונה. מהו הדין?

ת. אין צריך לחזור ולברך¹⁷.

חיוב סומא בהדלקת נרות חנוכה

סבי שיחיה איבד בתקופה האחרונה את מאור עיניו רח"ל. רציתי לברר האם הוא יכול להדליק נרות חנוכה בברכה, וכן האם אשתו נפטרת בהדלקתו או שעליה להדליק בנפרד?

ת. האחרונים נחלקו האם סומא מחויב בהדלקת נרות חנוכה¹⁸, ומשום כך לכתחילה ראוי שאדם אחר הדר עמו בבית ידליק, ובכך יצא הסומא ידי חובתו¹⁹. אם אין שם אדם אחר ידליק הסומא בעצמו, ולא יברך את הברכה 'להדליק נר חנוכה'²⁰, אך את הברכות 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו' יכול לברך²¹.

תמלול הספדים בחנוכה

לצורך פרנסתי אני עוסק בתמלול שיעורים ושיחות של דרשנים ומגידים. לאחרונה קיבלתי עבודת תמלול של מאות הספדים שנאמרו על גדולי ישראל זצ"ל. לקראת ימי החנוכה הקרבים התעוררתי לשאול האם מותר לי לשמוע ולתמלל את ההספדים הללו בימי החנוכה האסורים בהספד?

ת. מותר, כי אין הכוונה כלל לשמוע את ההספד, ואינו מתעצב על ידי זה²².

שימוש בחנוכייה מגנת בחנוכה

אני רוצה לייבא לקראת חנוכה 'חנוכייה מגנת' - זו חנוכייה לילדים או אנשים שמדליקים בנרות שעווה. החנוכייה תגיע עם נרות

מיוחדים שבתוכם עובר תיל נחושת דקיק, מיד אחרי שהלהבה אוזחת בפתיחה מתחיל התיל להתחמם ובטמפרטורה מסוימת הוא סוגר מעגל בתחתית הנר והחנוכייה 'מתחילה לזמר'. הנרות ידלקו כשעה, האם יש דברים בהלכה שצריך לקחת בחשבון לפני הייצור?

ת. יש להקדים כי נר העשוי משעווה הוא פחות מהודר, אך עדיין חנוכייה זו מיועדת ככל הנראה לילדים ולמי שמתקשה להסתדר עם שמן. הנושא שראוי לדון בו, האם מאחר שמה שמפעיל את המנגינה, הם הנרות עצמם, שמא זה נחשב הנאה מנרות החנוכה. או שהיות שההנאה של הניגון אינה מגיעה מהנרות, אין כאן אלא השתמשות בנר ולא 'הנאה מנר חנוכה' וכשהשתמשות אינה בדרך ביזיון והיא גם נעשית ממילא מכוח פעולה שנצרכת לעצם הדלקת הנרות. ולדינא נראה שאין חשש²³.

חנוכייה שמדליקים אותה בנקודה אחת ואז נפתחת ומתיישרת

מלבד החנוכייה המנגנת שברצוני לייבא, קיבל הצעה לייבא 'חנוכייה נפתחת' - זהו נר בצורת פרח שמדליקים אותו באמצעו ונפתח לשמונה 'עלים' שעל כל אחד פרח (מצורת תמונה). שללתי את הרעיון, מאחר שצריך להדליק דוקא בשורה אחת ישרה ולא בעשויה כגורן. אך היצרן הסיני טוען שזו בעיה הנדסית והוא חושב שעד

ההדלקה או על ראית הנרות, אלא תקנו את ברכת 'שהחיינו' על עצם היום של חנוכה, ואת ברכת 'שעשה ניסים' כדי להודות על הסגולה שהתחדש בכל יום, ורק לכתחילה הסמיכו אותם לזמן הדלקת הנרות. ואף שלהלכה אין ההכרעה כדברי המאירי, מכל מקום כיון שהמשנה ברורה (סי' תרע"ז סק"ג, ובסי' תרצ"ב סק"א) הביא את דבריו על דאם לגמרי, אפשר לצרף את שיטתו להדעתו הנ"ל סומא מדליק בברכה מעיקר הדין.

22 ימי החנוכה אסורים בהספד ותענית כמבואר בשו"ע (סי' תרע"א), וראה בחת"ס (ש"ת אורח סי' רח, ובחידושי הגהות על הש"ס מגילה ו) שכתב שיש חיוב מהתורה לעשות בכל שנה זכר לנס שאירע לעם ישראל, ולכל הפחות לאסור באותו הזמן הספד ותענית. אכן הקלטה של הספד אין לה דין הספד, אך מכל מקום מובא בשם הגר"ש אלישיב שאסור לשמוע הקלטות של הספדים בחנוכה ובשאר זמנים האסורים בהספד כיון שזה מביא את השומע לידי צער ויגון, שהרי מטעם זה נאסר ההספד בימים אלו. וראה בלבוש (סי' תרע"ב) שכתב וז"ל: 'אין מספידין בהן שלא להסיח דעתו מהכנת ועבודת השם יתברך, שאין השינה שורה אלא מתוך שמחת הלב'. אמנם כל זה רק כשמטעם מתעצב בשמיעתו, אבל באופן שעוסק במלאכתו ואין כוונתו כלל לשמוע דברים רעים אינו מתעצב על ידי זה ומותר. וראה בשו"ת 'עקב' (ח"ב סי' כה) שכתב להחריף אפילו הספד על תלמידי חכמים שאינו קרובו, שכיון שכל ההספד הוא רק לכבוד התורה אינו מצטער בזה כל כך, והרי שאין לאסור כשאנו מצטער על ידי ההספד.

23 יש לציין מה שהביא במשנ"ב (סי' תרע"ג סק"ה) שני טעמים שאסור להשתמש בנרות: כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס, ועוד כיון שעי"נ נס נעשה במנורה תקנוה עשאה

שיאנו חוזר ומברך כיון שדעתו על כל מה שיביא בעל הבית לפניו, וכמבואר בשו"ע (סי' קע"ט ס"ה) ובמשנה ברורה (שם ס"ק ז), וביותר שדעת היושבים במסיבות חנוכה הוא על כל סוגי הליבויות שיביאו לפניו, ועל דעת כן מברכים, ובאופן זה ודאי שנפטרו בברכתו הראשונה. כמבואר ברמ"א (סי' ר"ה) שהמברך על דעת שתחול ברכתו על כל מה שיאכל וישתה ממין ברכה זו פטר את כל המאכלים, אפילו אותם שלא היו במחשבתו כלל.

18 המג"א (סי' תרע"ה סק"ד) והאליה רבה (שם סק"ד) הביאו משו"ת מהרש"ל (סי' ע"ז) שסובר שסומא מחויב בהדלקת נרות חנוכה, ולפי שמפרסם את הנס בהדלקתו, ונרות חנוכה לא ניתנו להיות מהם שנאמר סומא שאינו נהנה אינו מחויב בהם. וכ"כ הפרי מגדים (סי' תרע"ז ס"ז סק"ה). והענין המפורסם קציעה (סי' תרע"ה ד"ה כתבו האחרונים) כתב שסומא לא יברך על הדלקתו ודייק לה ממה שאמרו בגמרא (שבת כג.) 'הרואה נר של חנוכה צריך לברך', והרי שזו מצוה תלויה בראיית העין וסומא שאינו רואה אינו יכול לברך, וכל שכן שאינו מוציא אחרים ידי חובתם. והביאו את דבריו המחזיק ברכה (שם סק"ה) והשערי תשובה (שם סק"ה) והערוך השולחן (שם ס"ה) והמשנה ברורה (שם סק"ט).

19 כן כתב גם המהרש"ל (שם) שלכתחילה עדיף שאחר הדר עמו או אשתו ידליקו והוא ישתתף עמם בפרוטה, ויצא בזה ידי חובתו.

20 כמסקנת המשנה ברורה (שם).

21 כ"כ בשבט הלוי (ש"ת ח"ד סי' סז), כיון שאפשר לצרף בזה את דעת המאירי (שבת כג.) שאף מי שאין לו נר להדליק, ואינו במקום שאפשר לו לראות נרות חנוכה ולברך עליהם, יכול לברך לעצמו את ברכת 'שעשה ניסים' בכל לילה לילה, ואת ברכת 'שהחיינו' בלילה הראשון. ולפי זאת תקנו ברכות אלו על מעשה

ידי נתנית הפרוטה קונה מבעל הבית חלק מהשמן. והוא הדין אם בעל הבית מקנה לו חלק מהשמן במתנה שיוצא בזה ידי חובתו, ולפי שהוא כמשתתף עמו בפרוטה.

14 כן כתב הב"ח (סוף סי' תרע"ז ד"ה כתב הר"ם) להדיא שיכול האורח להדליק בשליחותו של בעה"ב ולהוציאו ידי חובתו. אולם יש לציין שהב"ח (סי' תרע"ז ד"ה ומ"ש הרא"ש) והמג"א (שם סק"ד) כתבו שלכתחילה אין ראוי לאדם שימנה שליח להדליק עבורו אלא ידליק הוא בעצמו, ולפי שאמרו (קדושין מא.) 'מצוה בו יותר מבשלוח'. וכן הזהיר על זה בספר סדר היום (סדר חנוכה) וז"ל: 'ידליק הוא בעצמו ולא ע"י שלוחים וכן בכל מצוה, שלא יראה כמי שאינו מחשיב המצוה כראוי אחר שאינו עושה אותה בידיו ובגופו וכו', ולא יתירשל בשום מצוה להניח תעשה ע"י אחרים, אלא יאזור כגבר הלציו ויעשה המצוה בכבודו ובעצמו בזהירות ובזריזות'.

15 פרי מגדים (סי' תרע"א סק"ד), והביאו המשנה ברורה (שם סק"ט). והוסיף שם שבדיעבד אף אם לא שמע הברכות יצא.

16 כמו שהביא במשנ"ב (סי' תרע"ג סק"ד) שבזמנינו אם יש לאורח חדר מיוחד אין לו דין אכסנאי שנפטר בנתינת פרוטה, ועליו להדליק בחזרו בברכה.

17 הכף החיים (סי' קט"ז ס"ק יח) דן בכהאי גוונא ומסקנתו שצריך לחזור ולברך, כיון שהמאכל מחוסר בישול רחוק הוא האשלו עדיין לא בא לעולם ואינו יכול ליפטר בברכה הראשונה שעשה. ובאשל אברהם (בוטשאטש, סי' ר"ה אולי) נראה שדעתו לחלק שבתוך הסעודה אינו חוזר ומברך כיון שהוא נגרר לסעודה, ושלא בתוך הסעודה חוזר ומברך אפילו שהביאו לו מאותו המין ממש. אמנם נראה שבמעשה זה אינו צריך לברך, שזה כסומך על דעת בעל הבית שקיימא לן לדינא

9 כפשוטו לשון השו"ע (סי' תרע"ג ס"א) והרמ"א (שם), וכן הביא הביאור הלכה (ד"ה שאם מהמחצית השקל (סק"ה) האליה רבה (סק"ה) והשערי תשובה (סק"ה). אמנם הפרי מגדים (א"א אות ד) דייק מלשון אברהם (סק"ד) שגם לאור השמש אסור להשתמש לכתחילה.

10 כן כתב הבאר היטב (סק"ד). ואסור להשתמש בו תשמיש מגונה, וכל שכן שאסור לשחוק בקארטין (משחק קלפים) ח"ו אצלו.

11 הרמ"א (שם) תהיה לקרוא לאור נר חנוכה ונר חול שהתערבו, ולפי דבריו נראה שמותר לקרוא לאור השמש אף שנהנה גם מאור הנרות. וכן כתבו ה"ח (סק"ה) המג"א (סי' יא) והפרי חדש (א"א אות א). אמנם מלשון השו"ע שכתב 'והנהיגם להדליק נר נוסף שאם ישתמש יהיה לאור הנוסף' נראה שאסור להשתמש בנרות החנוכה אף שיש אצלם את נר השמש, וכן כתבו הגר"א (סי' רס"ד סק"ה) והמור וקציעה (סי' תרע"ג ס"א). יש שרצו לתלות מחלוקת זו בפלגות

הראשונים בטעם האיסור להשתמש לאור נרות החנוכה, שלדעת בעל המאור (שבת כא.) הוא כדי שלא יאמר הרואה שלצרכו הדליק, ולפי"א אם יש שם נר נוסף לא יאמר הרואה שלצרכו הדליק ומותר להנות גם מאור הנרות ממש. אך לדעת הרשב"א (שם) ועוד ראשונים שסיבת האיסור הוא משום שיש קדושה בגוף הנרות, א"כ אף שהניח שם את השמש אסור להשתמש באור הנרות. אך יש להוסיף שמדברי הפרי חדש (סי' תרע"ג אות א) נראה שהתיר רק באופן שאור נר השמש מספיק לו ורק כיון שאור נרות החנוכה מאיר שם הרי נהנה גם מהם, אבל באופן שאינו יכול לקרוא רק לאור נר השמש אין להקל בזה.

12 כן הכריע המשנ"ב (סי' ק"ד).

13 השו"ע (סי' תרע"ג ס"א) כתב שאכסנאי יתן פרוטה לבעל הבית וישתתף עמו בשמן של נר חנוכה. ובמשנה ברורה (שם סק"ג) ביאר שעל

שנה הבאה הוא יכול לייצר נר כזה שמדליקים בנקודה אחת ואז נפרדות כל הפתילות והנרות מתייצבים בשורה ישרה. האם באופן כזה הוא יהיה ראוי לשימוש בחנוכה. אם כן, יתכן שאפשר יהיה ליצור מנגנון דומה לחנוכיית שמן. אדם יוכל לקבוע את כמות הנרות המלאים באותו יום?

ת. נראה שכיוון שברגע ההדלקה זו אבוקה של כמה פתילות, והדין הוא ש'הדלקה עושה מצוה', אין יוצאים ידי חובה בהדלקה בחנוכייה כזו.²⁴

הדליק בטעות חנוכיית חברו

אצלנו בישיבה המנהג שכל הבחורים מדליקים נרות חנוכה בחדר האוכל, וארע שבחור אחד התבלבל ובשעת הדלקת הנרות הדליק בטעות חנוכייה של בחור אחר, האם הוא יצא ידי חובה בהדלקה זו, או שעליו לחזור ולהדליק שוב?

ת. יש כאן חסרון מצד מצוה הבאה בעבירה, שהרי על ידי ההדלקה הוא גזול [או מוק] את נרות חברו, והראשונים נחלקו האם יש פסול

כמנורה שאין משתמשין בה כלל. א"ח"כ (פ"ק) הביא טעם שאסור למנות לאורם כדי שלא יהיה מצות בזווית, שהוא טעם נוסף לאסור גם תשיש עראי. והנה בנדרן השאלה, נראה שלא כל שישו הוא קבוע, אלא גם אינו תשיש עראי. ובספר דרך שיחה בשם הגר"ח קנייבסקי הביא שמאחר שקול מראה ריח אין בהם משום מעילה (פסחים כו), וזוין שכל תכלית שימוש הוא לקול, אין זה נחשב הנאה. אך יש לדון שכאן עצם ההפעלה היא יותר מההנאה עצמה, ושמה הדבר נחשב הנאה. אכן, מכל מקום, מעיקר הדין אין הדבר אסור. ובספר כלי תערוג (תנחומי עמ' לא) הביא בשם בעל אילת השחר, ש"פ רש"י שכתב שהטעם שאסור להשתמש לאורה משום שלא יאמרו לצרכו הדליקה, אפשר לדון שלא אסור ח"ל אלא הנאה המאורש והמאורש ולא מחימום האור, וכן מדויק לשון הגמרא 'דאסור להשתמש לאורה'. לאורה דווקא.

24 בשולחן ערוך (סי' תרע"א) פסק שעיקר המצווה היא בשעת הדלקת הנרות, וכאשר בשעת ההדלקה הן כמה פתילות יחד, הרי זה דין מילא קערה שכן והקיפה פתילות שאם לא כפה עליה כלי הרי זה כמדורה ואינו יוצא (סי' תרע"א). אמנם, אם היה דבר זה כרת וכהלכה, היה כאן פתרון לשאלת ה'קדימה' וכיוון ההדלקה שנחלקו בה הפוסקים, אך כאמור נראה שמעיקר הדין אין יוצאים ידי חובה בהדלקה באופן זה. אכן ראוי לדעת כי בספרים הקדושים הכבירו מאד בגדולת ויקרת ההכנה למצוה, וכמו שמצאנו בבית המקדש על העבודה הקדושה של כהן גדול להיטיב את הנרות שהייתה חשובה יותר מההדלקה, שהרי הדלקה עצמה הייתה כשרה בזה, ומוזה רואים כמה חשובה ההכנה למצוה, עוד יותר מההמצוה עצמה (ספרי ויהלום

בשם הר"ח רבי יהודה הווי"ו מדויק בשם רבו הגאון רבי מאיר אריק). ובכלל זה יש להעיר על מה שכיום יש שקונים נרונים משמן זית מוכן, וכאשר אדם מנצה בביתו והיכולת בידו, בוודאי עדיף להכין לבד את פתילות ולעסוק בעצמו בהכנה למצוה הנשגבה. וכבר הובא בספרי האחרונים שמחביבות המצוה להתעסק בעצמו בהכנת הנרות חנוכה ולא לקנותם מן המוכן, וכפי שכתב 'חזונו יאיר' (מקור חיים קיצור הלכות סי' תע"ד): לקנות שעוה, הוא יעשה ממנו נר חנוכה מצוה מן המובחר, ולא לקנות נרות שעוה משוכים כבר. וכן היה מנהג חסידים ואנשי מעשה לטרוח ולהתעסק בעצמם בהכנת הפתילות להדלקת נרות חנוכה. גם בכתבי האריז"ל כתוב בזה סודות ויחודים כמובא בספר נהר שלום (עמ' ס"ח), והפתילות

של מצוה הבאה בעבירה במצוות דרבנן.²⁵ כמו כן כתבו כמה אחרונים שלדעת הר"ן (פסחים ז: ה"ה ומיהו) אין יוצאים בנר חנוכה בשמן שאינו של²⁶. ולכן ראוי שידליק שוב, אך בלא ברכה.²⁷

טענת מקח טעות על רוכש כמות גדולה של חנוכיית

רשת חיידרים גדולה החליטה רגע לפני חנוכה לרכוש 2,000 חנוכיית עם כוסיות זכוכית לכל ילדי הרשת. מאחר שלא התארגנו מראש לרכוש בסין וכדומה, נאלצו לקנות את החנוכיית בארץ במחיר שוק. מחיר חנוכייה בחנויות הטמבור הוא בסביבות 15 שקלים, וכדי להוזיל את העלות ביקש המנהל מ-10 מלמדים שירכשו כל אחד 200 חנוכיית במחיר מוזל לכמות ממשווק באזור מגוריהם וכך עשו. אירוע זה התרחש באמצע חודש כסלו בבוקר אחד. המשווקים שמכרו 200 חנוכיית פנו מיד אחרי המכירה ליבואן שסיפק להם את החנוכיית כדי להזמין ממנו כמות נוספת, והיבואן הבין מיד שישנה כאן בעיה, רכישת

ורמוות לנפש האדם וכו'.

25 הרחבנו בשאלה זו בספר מכתלי בית הדין (ח"א סי' ט). הראשונים נחלקו לגבי לצאת ידיו חובתו בארבעת המינים גזולים בשאר ימי חג הסוכות, דעת הר"ף (פסח כט) הראב"ד (ריש הלכות לולב להראב"ד) הרמב"ן (פסח כט) הרא"ש (פסח פ"ג סי' ג) והר"ן (פסח כט) שאינו יוצא בגזול אף בשאר הימים, מאידך דעת הגאונים (היר' במגדו משנה סוכה ולולב פ"ח ה"ט) והרמב"ם (פסח כט) וסוה ולולב פ"ח ה"ט) והר"ה (המאור הקטן סוכה כט) והאורחות חיים (הל' לולב סי' ט) שיוצא בגזול בשאר הימים. והשו"ע (סי' תרמ"ט) פסק כהרמב"ם וסייעתו, והרמ"ע פסק שם כהר"ף וסייעתו. וראה בשו"ת שואל ומשיב (תליתא חלק א' סימן שס"ט) שכתב שבנידון דין יצא ידי חובתו לכולי עלמא שהרי ברגע הדלקת הנרות וייחוד השמן למצוה נאסר השמן בהנאה, וממילא זהו שינוי מעשה שקונה את השמן למדליק, ושוב אין בזה חסרון של 'מצוה הבאה בעבירה', אך נשאר בזה בצ"ע. אמנם יש פוסקים (הר' צבי (שבת כג) נהר שלום סי' תרע"ג) וכן בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א' אורח סי' רכ"ד) שפקפקו בחידושו של השואל ומשיב מחמת כמה טעמים.

26 הר"ן שם ביאר מדוע בנר חנוכה מברכים 'להדליק נר חנוכה' ואין מברכים 'על הדלקת נר חנוכה' כמו בשאר מצוות שאפשר לעשותם ע"י אחרים, לפי שאף שאפשר לעשות את המצוה על ידי שליח, מכל מקום מאחר ובנר חנוכה אינו יוצא אלא בשל עצמו, שטעם זה אורח צריך להשתתף בפרוטה (שבת כג), לכן מברכים 'להדליק נר חנוכה'. מכא דבריו אלו יש שנקטו [בית שער] (שו"ת אורח סימן שס"א) זכר יהוסף (שבת כג) הר' צבי (שבת כג) שבט הלוי (שו"ת חלק א' סימן פ"ג) שלדעת הר"ן אין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקת נר חנוכה בשמן של חברו שעדיין לא זכה בו. אך אחרים (פני מבין (סימן רכ"ג) מחזה אברהם (אורח סימן קמ"ט) דבר יהושע (ח"ב סימן ק"ב) להורות נתן (שו"ת, חלק א' סימן ל') כתבו שיוצאים ידי חובת נר חנוכה גם בשמן שאינו בבעלות המדליק, והביאו ראיות לכך, וביארו דברי הר"ן באופנים אחרים.

27 כן כתב הביאור הלכה (סי' תנ"ד א"ק) לגבי מורו גזול, שאף אם נוטל מורו אחר לאכול שלא יברך עליו עוד. 28 אף שטעות של שווי המקח נידונית כאונאה ולא כמקח טעות, כתב בספר יהושע (בפרי סי' קכ"א), וכו"ל אמרי יוסף (ח"ב סי' קנ"ה) ומהרש"ם (ח"א סי' קפ"א) שאפשר הטעות נובעת מחוסר ידיעה של נתונים, הרי זה מקח טעות. לכן אף בקרקע יש מקום לטעות מקח טעות. אמנם בתשורת שי (מהדור סי' שצ"ב) הביא לדברי

כמות החנוכיית הגדולה יוצרת מחסור אמיתי בשוק. הוא לא יספיק לייבא עוד חנוכיית מסין לשנה זו ובמצב נורמלי שבו הייתה הרכישה הזו ידועה מראש לשוק, כללי ההיצע-ביקוש היו מחמירים את מחירי כלל החנוכיית בשוק ל-20 שקלים ליחידה לפחות. מאחר שהנהלת הרשת ידעה מראש על נתוני הביקוש האמיתיים (רצונה ברכישת 2,000 חנוכיית), התאגדו כל המוכרים בחסות ובהוראת היבואן לטעון בפני הנהלת החיידרים שזו אונאה ומקח טעות, לא רק שהבקשה להנחה (קנו כל חנוכייה ב-12 שקלים בגלל האשליה שקונים כמות, כלי ליצור מחסור) לא הייתה במקום (כי אמנם מוכר מעדיף למכור כמויות ומוכן להוזיל לשם כך, אבל לא כשהוא יודע שזה ייצור מחסור וימנע ממנו להרוויח ממצב אובייקטיבי של עלייה בביקוש), אלא שעצם הסתרת המידע על כוונת הרכישה, העלימה מהמוכרים ידע נחוץ על מצב השוק שכבר היה ידוע להנהלת הרשת. האמנם יש משמ בדבריהם ובטענתם לבטל את הרכישה?

ת. אין כאן עילה למקח טעות, ועל המוכרים לספק את החנוכיית לקונים.²⁸

ימצא לוקחים הרבה, אמנם לגבי הקונה כתב שיש לומר שבדאי אילו היה יודע מהדבר לא היה קונה, כי עדיין היה מוצא כמה מוכרים שימכרו לו במחיר הקודם. ונראה עוד, כי אפילו לפי מה שנסתפק בקרית מלך רב, הרי שם נשתנה השער בפועל, ואילו כאן נפל כל מום בהתנהלות הקונים אלא נהגו בצורה נכונה כפי שמתבקש כדי להשיג את המחיר הטוב ביותר, ולפיכך בזמן שהרשת ביצעה את הרכישה, לא נכון לקרוא לעלייה העתידית בביקוש 'עובדה קיימת', זאת מפני שהרשת גם הייתה יכולה באותו זמן לסגת ולהחליט שלא לקנות את החנוכיית בכלל בשנה זו ולהמתין עם העריון לשנה הבאה. רק לאחר הרכישה, שכבר ספרו (הורא) לילדים הנרגשים שעומדים לקבל חנוכיית חשה ההנהלה שמבחינה חינוכית אין לה ברירה אלא להמשיך במתווה הקיים. והטענה שאולי אם לא היו קונים, היו נמכרים כל החנוכיית במחיר יותר טוב לא נראית נכונה, (וכן גם במדיון שא"ל לטעון כי שהיו מוכרים ביותר), שהרי לא ניתן לצפות שאכן כך יהיו פני הדברים, ומי ערב להם שלא יבואו אחרים שימכרו, והיו יכולים לגלות שקם להם מתחרה והציץ את השוק בחנוכיית, לא יחלופין שיהיו אירועים שבגללם לא יהיה ניתן למכור, ולכן פשוט שכאשר יש קונה גדול שרוצה לקנות דרך העולם הוא למכור לו, כפי שאכן נעשה בפועל, וכאשר למעשה הרשת התנהלה מול המשווקים בצורה הוגנת לפי כללי השוק, ממילא אין שום משמעות לחיזוי עתידות לגבי מכירת החנוכיית, ואין כאן טענת מקח טעות.

ספר יהושע ודחה ראייתו מהדין המבואר בכתובות (צו. שריע ח"פ סי' ר"ו) במי שמכרו בתיים כדי לקנות חטים מפני הבצורות ולבסוף התברר שהחטים היו בדרך, שאפשר לבטל המכירה בטענת מקח טעות, ושם עיקר המכירה היא בטעות, כי אילו היו יודעים שהחטים בדרך כלל לא היו מוכרים, משא"כ במקום שרוצה למכור ומחמת הטעות מכר יותר בזול, דבר זה הוא בגדר אונאה ולא בגדר מקח טעות. וכעין השגתו כתב גם בהגהות מהרש"ם על ספר יהושע (נ"פ בקובץ זכור לאברהם). ובדומה לשאלה זו, היה לאחרונה מעשה ששכרו את כל הדירות במיוון והסתירו את העובדה שמדובר עבור קבוצה של חסידים סאטמאר כדי שלא יעלו להם את המחירים, ובאו אנשים שטענו שאילו היו יודעים התעריף היה שונה, כפי שבדרך כלל הם לוקחים מקבוצות גדולות של בעלי ממון שבאים מחו"ל, ובמיוחד שבסופו של דבר היה נוצר ביקוש רב לדירות ברגע האחרון, וטענו הללו למקח טעות. אמנם בשני המקרים אין מקום לטענת מקח טעות, והטעם לפי שאפילו אם היו יודעים את האמת, לא מוכרח שהיו נמנעים מלמכור את החנוכיית ומלהשכיר את הדירות, ומסתבר שהיו מוכרים גם כך ולא לוקחים סיכון להפסיד את המכירה הזו, שכן הוא דרך המסחר. ובקריית מלך רב (לכן המחז"א מכירה פ"ב ה"ג) הסתפק אם יש לחלק נידון הגמרא בכתובות הנ"ל, ממוכר שטעה ולא ידע שהשתנה השער על ידי הכרוז, שאפשר שאף אם היה המוכר יודע שהשער השתנה, מכל מקום היה מוכר כפי שמכר כעת, מאחר שהוא כבר מרוויח וכבר היה דעתו למכור כן, ולאחר הכרוז אולי לא

בסימן טוב ובמזל טוב

מהיכלי תורה והוראה מוסדות "באר ישראל" נשגרו כוס של ברכה עם ברכת מזל טוב לבבית, קדם מעלת ידידנו ומכובדנו היקרים והנעלים חכמי ורבינו כולל באר ישראל

הרה"ג דוב מנדלבוים שליט"א
להולדת הבן
הרה"ג ישראל שטרנפלד שליט"א
להולדת הבת

הרה"ג יצחק מאיר מורגנשטרן שליט"א
בהיכנסו בנו לעול תורה ומצוות

יזכו לראות נחת ושמחה לאורך ימים ושנים טובות מתוך אושר וכבוד, בריית גופא ונהורא מעליא

וכתב הר"ף ז"ל: א"נ לשיעורא וכו', היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה, הרשות בידו. עכ"ל. ומבואר בדבריו, שאף להסובר שאסור להשתמש לאורה, לאחר שכבר דלק הנר כשיעור שקבעו חכמים, מותר להשתמש לאורה.

קושיא להר"ף שיש לחשוש שמא יטה לאחר שדלקו כשיעור

בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קע) הביא מה שנשאל על שיטת הר"ף אי מותר להשתמש לאורה לאחר שדלק כשיעור, אם כן איך מדליקין נר חנוכה בשבת בפתיחות ושמנים שאסורים להדלקה בנר שבת לפי שאינם דולקים כראוי, הא איכא למיחש שמא יטה לאחר זמן מצוות הדלקתם. ותירץ הרשב"א, שאכן מה שהותר להדליק נר חנוכה בערב שבת בכל השמנים והפתיחות הוא דווקא למי שמדליק רק כשיעור ההדלקה, אבל מי שמוסיף שמן יותר מהשיעור חייב להשתמש רק בשמנים ופתיחות שאין בהם חשש שמא יטה. אמנם אינו צריך לצמצם בשיעור מדויק, אלא גם בשבת נותן באומדן גם כפי שיעורו ולא בצמצום, כמו שאי אפשר גם כן בשיעור איסור תשמישו שאינו נמנע מתשמישו שיעור זמן מצומצם.

החשש שמא יטה בנר חנוכה

קושיא אחרת מצינו בדברי האחרונים [עיין פני שלמה (שבת כה)], כיצד יליפין דאסור להשתמש לאורה ממה שמדליקין בהם בשבת ואין חוששין שמא יטה, הרי נר שבת קודם לנר חנוכה, ואם כן הדבר מוכרח דאיכא הכא נר שבת שהוא כשר, והלא כתבו התוספות (בתוס' ישינס כה. ד"ה מפני) דאי איכא נר כשר בבית אין לחשוש שמא יטה, שעל ידי שיש נר אחד כשר בבית, יזכור ולא יטה את שאר הנרות שבחדר [וכן פסק הרמ"א להלכה בשו"ע (סי' רסד ס"א) בדיעבד]. וא"כ מאי הוכחה איכא דאסור להשתמש לאורה, והא אפשר דמותר להשתמש לאורה ואין לחשוש שמא יטה מחמת הנר הכשר של שבת. [האמנם כי באמת יש לדון על שאלתו, כי מעיקר הדין נר חנוכה דלק בחוץ, ונר שבת בפנים, ומי אמר שמחמת שהדליקו נר כשר בתוך הבית מותר הדליק נר אחר מחוץ לבית שיש בו חשש שמא יטה. ואולי לפי שלא חילקו בגמרא בין מדליקים בחוץ למדליקים בפנים, וכגון בדר בעליה או בשעת הסכנה שגם בזמן הגמרא הדליקו בפנים]. ולפי קושיא זו, לכאורה מיושבת קושיית המקשה בשו"ת הרשב"א (שם), שהרי הדבר מוכרח שבשבת הדליק נר נוסף, וממילא ליכא למיחש שמא יטה אף אי מותר להשתמש בנרות לאחר הזמן. אמנם יתכן שהרשב"א בתירוצו, בא לחדש דמ"מ אין להוסיף הרבה שמן עד שידלק יותר זמן ממה שידלק נר שבת, שאז יש לחוש שמא יטה בנר חנוכה שדלק יותר מזמן שיעורו.

ישוב שיטת הר"ף

אמנם היה אפשר לומר דהר"ף פליג על התוספות ישינים (כא. שם) וס"ל דאפילו איכא נר כשר לא סגי בזה להיכר שיזכור שלא להטות. ולשיטת התוספות י"ל שדייקו שאסור להשתמש לאורה מהא דהתירו 'בין בחול בין בשבת', ועיין בפני שלמה שכתב כן בדעת רש"י.

והיה מקום לחלק לדברי הר"ף שאמנם נר נוסף אינו די היכר כדי שלא יטה, מה שאין כן באותו נר עצמו שבתחילה כשהיה דולק למצות נר חנוכה היה אסור להשתמש בו, אפילו שעתה אפשר להשתמש מכל מקום יש בזה היכר שלא יטה. אמנם שאין מסתבר לחלק כן, שהרי גם באותו נר, אם אחר שיעורו הותר להשתמש בו, הרי כשמשמש בו כהרגלו בימות החול הוא עלול לשכוח ולהטות.

ובאופן אחר יש ליישב, שבאמת מסכים הר"ף לדברי התוספות ישינים, ולפי שיש נר שבת כשר שוב אין לחשוש שמא יטה את הנר חנוכה ולכן מותר להשתמש בו לאחר זמנו, והא דאסור קודם זמנו וחישינן להטייה זהו משום שאנו חוששים שמתוך

שנר חנוכה חביב עליו ישהה על יד הנרות ומתוך שישהה שם זמן רב שמא ישכח וישתמש בהם, אמנם הך חששא לא היה אלא בזמן שיעור ההדלקה שבו יש מצוה לשהות ליד הנרות וחישינן שמא יטה, אכן לאחר זמנו שאין יותר מצוה לשהות ליד הנרות שוב אין חשש מיוחד שמא יטה, ודי במה שיש נר אחד כשר בביתו.

מקור למנהג לשהות על יד הנרות

ועל פי זה נראה ראייה למנהגינו לשהות ליד הנרות כל זמן השיעור שהנרות צריכים לדלוך, כי מזה הטעם יובנו דברי הר"ף וגם יעלו בקנה אחד עם דברי התוספות ישינים, כי נכון הוא שממילא יש כאן נר נוסף עבור נר שבת, אך היות שרגילים לשהות ליד נרות חנוכה, אם יהיה מותר להשתמש בנרות יש לחשוש שמא יבוא להטות, וממה שהתירו להדליק בפתיחות ושמנים שאין מדליקים בהם בשבת, מוכח שאסור להשתמש לאורה, אכן חשש זה הוא דוקא במשך הזמן ששיעור חכמים שעל זמן זה מקפידים להיות עם הנרות, אך לאחר זמן זה שוב אין חשש שמא יבוא להטות, ויכולים לסמוך על הנר הנוסף שדולק בבית עבור נר שבת, ולכן מותר להשתמש לאורה.

[ועיין בדברי רש"י ז"ל: 'אסור להשתמש לאורה שיהא ניכר שהוא נר מצוה וליכא למיחש להטייה'. ולכאורה י"ל שכתב הטעם שיהיה ניכר שהוא נר מצוה, ואח"כ כתב דאין חשש להטייה, והלא מטעם החשש שמא יטה לבד יש לאסור להשתמש לאורה, בלא הטעם שיהא ניכר שהוא נר מצוה. אמנם בפשוטו י"ל שהיה דא"כ היה אפשר לאסור רק בשבת. אך יתכן עוד לפי הנ"ל דבאמת ליכא למיחש להטייה, דהא איכא נר נוסף, ולכן כתב רש"י 'ולכא למיחש להטייה', ואין כוונתו להוכיח כן מהדין שאסור להשתמש לאורה אלא לומר דאין כאן חשש זה, והטעם שאסור להשתמש לאורה היינו משום חשש אחר של הטייה, שמפני שמוציא ליד הנרות יבואו להטות, וזהו שכתב שהוא ניכר שהוא נר מצוה. עוד יתכן לפרש בכונת רש"י, שבאמת לתשמיש מצוה מותר להשתמש לאורה ורק צריך שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וממילא מובן שלמ"ד מותר להשתמש לאורה, פירש רש"י שבשבת אסור להדליק בפתיחות ושמנים אלו שמא יטה 'לצורך תשמיש', וצ"ב למה הוסיף 'לצורך תשמיש', ולהנ"ל אתי שפיר שלמ"ד מותר להשתמש לאורה היינו אפילו בתשמיש דחול, ומאחר שנוהגים לשהות אצל הנרות שוב יש לחשוש שמא יטה, מה שאין כן אם לא הותר אלא לתשמיש מצוה, ששוב אין לחשוש, כי ניכר שהוא נר מצוה שאי אפשר לו להשתמש בנר רק לתשמיש מצוה. אמנם דחוק להעמיס חילוק זה בדברי רש"י. ובשו"ע (סימן תרע"ג סעיף א) הביא להלכה שנחלקו אם מותר בתשמיש של קדושה, ועיין במשנה ברורה (ק"פ) שהביא ב' טעמים שאסרו, כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס, ועוד כיון שיש"ע נשעשה במנורה תקנה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל, ואח"כ (סק"א) הוסיף עוד טעם אחר כדי שלא יהא מצות בזויות עליו, שהוא טעם לאסור גם בתשמיש עראי].

שיהיה אצל הנרות חצי שעה כדי לראותם ולשמוח בהם

ועתה נפן לברר מקור המנהג, ומצינו מקור קדום בספר מקור חיים (לבעל החוות יאיר קיצורי הלכות סי' תרע"ב) (ס"א) שנראה מדבריו שהחשיב את השהיה על יד הנרות והשתמחה בנס חלק מגוף המצווה, שכתב: 'נראה לי דעיקר מצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה כדי לראות אותם ולשמוח בהם, כי הם גם כן זכר לשמחה שהיו מדליקין אחר הנס, והכי משמע ממ"ש (מסכת סופרים פרק כ הלכה ד) 'אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם', ולכן הראה גם כן מברך ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר'.

כעין דברי החוות יאיר שראיית הנרות היא חלק מגוף קיום המצוה כתב בשו"ת שב יעקב (סימן כב) שם השיג על דברי המגן אברהם (סי' תרע"ב ס"ק ה) שכתב שאף אם הגיע זמן תפילת ערבית יקדים להדליק הנרות לפני תפילת ערבית, וכתב במגן אברהם הטעם מפני שאין צריך זמן כל כך להדלקת הנרות וליכא למיחש שמא ישכח להתפלל מעריב. אך בשב

יעקב האריך להוכיח שאף במקום שאין חשש שמא ישכח, מכל מקום תדיר ושאנו תדיר דליר קודם וצריך להתפלל קודם, ועל מה שכתב המגן אברהם שההדלקה היא זמן קצר כתב השב יעקב שאין הדבר כן: 'דאף דקיימא לן הדלקה עושה מצווה, היינו לאפוקי אם הדליק שלא לשם מצוה דצריך לכבותן ולהדליקן, אבל מכל מקום המצוה נמי לראותן כדי שיזכירו הנס כמו דאיתא בנוסח 'הנרות הללו אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד', משמע שכל זמן שאין לנו רשות להשתמש בהן מצוה לראותן והיינו שיעור זמן הדלקה'.

עוד כתב השב יעקב, שאין להוכיח ממה שנהגו בהדלקת הנרות בבית הכנסת להדליק קודם מעריב, שלכאורה היה להנהיג להדליק לאחר מעריב כמו קריאת המגילה, כי בבית הכנסת טעמא אחרינא איכא: 'כיון דמצווה לראותן אחר הדלקתן משום פרסום נס, אי הוי מדליקן אחר תפילת ערבית היו הולכין מיד מבית הכנסת ולא היו נראין הנרות זמן כראוי אחר הדלקתן, מה שאין כן השתא דמדליקן קודם תפילת ערבית אם כן סיים מזה הטעם אין נכון לנדליק בביתו ולילך מיד אחר הדלקה לבית הכנסת לתפילת ערבית'. אבל בבית לא ידליק את הנרות ואחר כך ילך מיד לבית הכנסת להתפלל ערבית, שאז לא יראה את הנרות אלא לזמן קצר.

ראיה מדין נר חנוכה שהזיק

הוכחה בעניין זה שגם בזמן הגמרא היו שוהים לאחר ההדלקה אצל הנרות, כתב האדר"ת, הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים (קובץ המועדים מוריה חנוכה ופורים עמ' מח), ממה ששינוי במשנה (ב"ק סב:) הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב, רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור. ולהלכה קיימא לן כתנא קמא כמו שפסק בשולחן ערוך (ח"ו סי' תי"ח ס"ב) ואם הניח החנוני נרו מבחוץ חייב לשלם, שאף שהדליק ברשות מצוה, מכל מקום היה לו לישב ולשמור שלא יזיק.

מדין זה שהמדליק חייב לשמור על הנרות שלא יזיקו, כתב האדר"ת, כי משמע קצת שלאחר ההדלקה צריך להישאר על יד הנרות, שאם לא כן, היה לנו לפוטרו משום דאיתא לאמנועי ממצווה. וכוונתו, שבגמרא (שבת כא:) דייקו מדברי רבי יהודה הסובר שבנר חנוכה פטור: 'זאת אומרת נר חנוכה מצווה להניחה בתוך עשרה, דאי סלקא דעתך למעלה מעשרה, לימא ליה היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו'. ודחו בגמרא, 'ודילמא אי מיטרחא ליה טובא אתי לאימוני ממצווה', ולכאורה יש לומר כן גם לדעת תנא קמא שחייב, שאם אין מצוה לשבת לאחר ההדלקה על יד הנרות, אם כן לתנא קמא אמאי חייב לשלם בנר חנוכה משום שהיה לו לישב ולשמור, הרי יש לחשוש שאם ידע שיצטרך להישאר לשמור אתי לאמוני ממצווה להדליק בחוץ. אלא ודאי שמעיקר מצוה נר חנוכה הוא לשבת אצל הנרות על מנת לראותם, ולכן שפיר שייך הטעם שהיה לו לישב ולשמור, ולכן חייב לשלם.

וראה עוד למה שהעיד האדר"ת על מנהגו בספרו נפש דוד (הנהגות ב' יד) זה לשונו: 'מצות הדלקת נרות חנוכה הייתה חביבה עלי עד מאוד, ולולא שיתח הברית הייתי מהדר שידלקו זמן רב כיכולתם והתענגתי לשבת בחדר שבו הנרות לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו החדר רק כשהייתי אנוס בעבודת הציבור, ובכל זאת ישבתי כנגד פתח אותו החדר כדי להסתכל בהם כפעם בפעם והייתי שש ושמח בהם הרבה'.

אך אם כי מדברי גאוני אשכנז בעל החוות יאיר ובעל השב יעקב שנחננו שניהם בסגנון אחד, ולדעתם ההשתתחות על יד הנרות כשיעור חצי שעה זהו חלק מגוף קיום המצווה מדינא, מדברי שאר הפוסקים שלא הביאו להלכה זו לא משמע שסברו כן, כי בפשטות שיעור חצי השעה הנאמר בגמרא הוא רק לענין דאי לא אדליק מדליק או לשיעור השמן כמבואר לעיל, אך לא לענין שצריך המדליק לשהות על יד

ברכת הסופגניות והאופן המהודר לאוכלן ללא ספקות בברכות

נהגו ישראל לאכול בחנוכה מאכלים שמנים, ויש זמר מהקדמונים במיוחד לכבוד שבת נהנה: "אכלו משמנים, וסולת רבוכה. תורים ובני יונה, שבת וחנוכה." [יש המייחסים זמר לרבי אברהם אבן עזרא]. במאמר זה נדון בברכת הסופגניות והאופן המהודר לאוכלן ללא ספקות בברכות:

תשובה: בשולחן ערוך (סימן קסח ס"ג) הביא המחבר מחלוקת לגבי עיסה שנטמן בשמן (או התבשל במים) מה ברכתה: לשיטת רבינו תם, ברכתה המוציא לחם מן הארץ, ולדעת רבינו שמשון ברכתה בורא מיני מזונות. הרמ"א פסק שם "ונהגו להקל" והיינו כשיטת רבנו שמשון. והמחבר כתב, שירא שמים יאכלם רק בתוך סעודת פת, וגם הרמ"א הסכים לחומרא זו (עיי' משנה ברורה סק"א). לפי זה, בנידון ברכת סופגניות, מדינא ברכתן בורא מיני מזונות, אבל ירא שמים יאכלם רק בתוך הסעודה.

והנה כתב (שם) שגם לפי רבינו תם זה עדיין פת הבא בכיסנין מדין גילוש (אחד מהסימנים של פת הבאה בכיסנין), מכיון שהשמן שנטמן בו נכנס לתוך העיסה במשך הטיגון ונתון בו טעם והופכו לפת הבאה בכיסנין (ומה שר"ת פסק המוציא זה רק כשקבע סעודה שאז גם פת הבאה בכיסנין זה המוציא) ועל אף שיש הרבה אחרונים שחולקים על ה"ט"ו בענין זה כמוכאב בביה"ל (ד"ה וכל זה) זה רק לגבי האם ר"ת אוהו כן אבל לענין דינא הסכימו כמה אחרונים ל"ט"ו שהעיסה נחשב לפת הבאה בכיסנין.

ומהבאור הלכה (שם) נראה שאפשר לסמוך עליו, לפי זה ברכת הסופגניות זה מזונות לכולי עלמא, וגם אין את דברי השולחן ערוך שכתב "ירא שמנים יחמיר", ורק אם אוכל כדי קביעות סעודה אז חוזרים למחלוקת הג"ל ולחומרת המחבר והרמ"א.

יש עוד אופן שזה יהיה מזונות באם באמת לשו העיסה עם שמן או מי פירות, כמו שהרמ"א הביא (שם), ואז אפילו לחולקים על ה"ט"ו, יודו באופן זה שברכתה מזונות (באם לא אכלו שיעור קביעות סעודה כדלעיל). אם כן בסופגניות שנילושי ברוב חלב או שמן לכולי עלמא הם מזונות.

גם בלי הדרכים דלעיל (למשל שלא לשו הסופגניות ברוב מי פירות וגם לא טיגנו אותם בשמן, כמו שיש כאלו שטעמי בריאות רק טובלים אותם בשמן ואח"כ אופים אותם), יש עוד אופן שזה מזונות, והוא שממלאים אותם בריבה ואז אפשר להחשיבו ממולא, שזהו גם אחד מהפירושים של פת הבא בכיסנין.

אולם, בדין זה יש מחלוקת האם למלאות לאחר האפייה נחשב ממולא, שבסדר ברכת הנהנין בשו"ע הרב כתב מפורש שממלאים אותם קודם אפייתם, גם במשנ"ב (ס"ק כז) משמע כן. ובספר 'זוהר הברכה' טוען בפשטות שאם מתכננים לשים בהם ריבה, זה נחשב ממולא ורק מתי שלא חשבו על זה מתחילה אי אפשר כבר לשנות ברכתו למזונות. אכן גם אם נסמוך על זה שנחשב ממולא, הרי לא בכל הסופגניות שמנים ריבה וכשמטגנים אותם במאפייה לא יודעים באותה שעה באיזה מהם ישימו ריבה ובאיזה לא, ואם כן לא ברור אם זה נחשב שהתכווין לשים בהם (ובאמת יש לדון האם אפשר להגיד בזה ברייה כי בדין דרבנן פוסקים יש ברייה ויש לעיין). וגם במקרה ששמנים ריבה בכלם ואין את החשש הנ"ל, עדיין יש צד לומר שאינו נחשב לממולא מספיק, זאת מפני שגדר ממולא הוא שהמילוי נותן טעם בכל העיסה, וזהו באמת הטעם של השו"ע הרב שצריכים לאפותו עם המילוי ואז הוא משפיע, ואצלינו הרבה מהסופגניות יש בהם ממש קצת ריבה עמוק בפנים וכלל לא משפיע על הטעם של כל העיסה, ולסמוך על האבכת סוכר שמלמעלה ג"כ קשה, כי זה ודאי לא משפיע על כל העיסה (אבל לדחותו מצד שזה מלמעלה ולא בפנים אינו נכון כי גם שכבה נחשבת ממולא כמו שמוכאב בפוסקים), לכן צריך בירור בכל הג"ל אם אפשר לסמוך על הריבה כדי לקרותו פת הבא בכיסנין מטעם זה.

העולה לדינא:

א. ברכת הסופגניות היא 'בורא מיני מזונות'. [ונתבאר, שמדינא פוסקים כרבינו שמשון, ועוד, שהטיגון מחשיבו כגילוש, ולהט"ו זהו אפילו לר"ת, ואף חולקים עליו עדיין מודים לזה הלכה. ועוד שעל פי רוב באמת גילוש ברוב מי פירות וכל זה בלי להחשיב את הריבה לממולא/פת הבאה בכיסנין].

ב. לכתחילה לא יאכל שיעור קביעות סעודה מהם, אם לא בתוך סעודת פת, וזאת כדי לחשוש לחומרת המחבר לירא שמנים. ושיעורו למשנ"ב ארבעה ביצים (סופגניה א' זה פחות מ'ד' ביצים), ולשולחן ערוך הרב, אם לא שבע מזה אפשר עד ששה ביצים (סדר ברכה' א').

ג. אם אוכל סופגניות בתוך סעודה, אם אוכלן לשובע ודאי שאינו מברך (ואפשר גם לכוון לשובע - ביה"ל שם) או שיכוון בברכת המוציא לפוסטרן, ואם לא כיוון ואינו יכול לכוון לשובע כי זה באמת רק לקינוח עדיין אינו עושה ברכה באמצע סעודה, ואם יכול לצאת ממשיהו אחר מה טוב.

בשבת אחר הצהריים קיבל שרוליק חבילת ציפס לכבוד שבת. לאחר שגמר את הציפס המשיך שרוליק לשחק עם האריזה הריקה, אך אביו העיר לו שהאריזה מוקצה, כעת חשב שרוליק שאסור לו לקחת את האריזה לפח, אלא עליו להשליכה מידיו תיכף ומיד, השאלה היא האם האבא צודק שהאריזה מוקצה, וכן האם שרוליק צודק שעליו להשליך את האריזה?

תשובה: שאלה זו מחולקת לשני חלקים: א. האם אריזה ריקה נחשבת למוקצה. ב. אם תרצה לומר שזה מוקצה האם יש לזרוקה מידיו מיד. נתחיל בשאלה א', לכאורה יש להביא ראיה מדברי הרשב"א המובאים בסימן שח (סעיף יא) שמחט שנשברה אפילו ראיה ליטול בה את הקוץ הוי מוקצה כיון שדעתו לזרוקה בין הגרוטאות, ולפי זה גם אריזה אף על פי שראויה לשימוש כגון למלאות בה דבר מה או למשל בקבוק ריק שאפשר למלאות בו שוב פעם, אם דעתו לזרוקה הוי מוקצה. אמנם יש לדחות דלעיל בסעיף ז' בדין שבירי כלים, כתוב שכלי שנשבר ועדיין ראוי למלאכה אחרת אינו מוקצה מלבד אם זרקו לאשפה, וזה נכון דוקא אם זרקו מבעוד יום אבל אם זרקו בשבת מותר לטלטלו, והסיבה כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליו, והזמן הזה הוא שקובע כמוכאב במג"א (ס"ק יז). ואם כן לענינו איך נאמר שאריזה הוי מוקצה כיון שבין השמשות היה עליה תורת כלי שהרי עומדת לשימוש לאכול בה, ואיך תיעשה מוקצה באמצע שבת, וכמו הכלל דאין מוקצה לחצי שבת. והאמת שלפי זה יקשה ממוחט שנשברה בשבת שגם שם אמר להיות הדין שמותר מכיון שהיתה ראויה בבין השמשות שאז היה עליה תורת כלי.

ואפשר לחלק ששם יש תרתי לריעותא, שגם עומד לזרוקה וגם נשברה, אבל בשבר כלי שעומד לשימוש (כמו בסעיף ו') או אריזה שאינה עומדת לשימוש חוזר אבל לא נשברה שאין תרתי לריעותא, לא יהיה מוקצה. ואף על פי שעדיין אפשר להביא ראיה שאריזה היא מוקצה מעץ שתולין בו דגים, שאפילו שלא נשבר הוי מוקצה, מכיון ששם העץ מלכתחילה אין לו שימוש והוא מוקצה כיון ידחשו אותו רק לשימוש זה ואחר כך זורקים אותו, מה שאין כן באריזה שהיא ממש כלי אין פוקע באמצע השבת מזה תואר כלי.

אבל יש לתרץ בכל זאת כלל ויסוד גדול במוקצה, שאפילו שראוי לשימוש צריך שיהא עומד לשימוש. והסיבה ששבר כלי שראוי למלאכה וזורקו בשבת לא נחשב מוקצה כתב בשולחן ערוך הרב להדיא (סעיף כט) דשבר זהו גם עומד לשימוש, שאם הוא רק ראוי ולא עומד לשימוש דינו כמחט. ואף על פי שמחט יש בה תרתי לריעותא שגם זורקה וגם נשברה בפועל ואילו האריזה לא נשברה, אפילו הכי כיון שכל השימוש של אריזה זו הוא בשביל החטיפה המצוי בה, ואחר כך כשכלה שימושה היא נחשבת כגוף בלא נשמה וגם רוצה לזרוקה יש עליה שם מוקצה.

ויסוד זה שצריך גם עומד ולא רק ראוי עובר כחוט השני בכל סימן שח, ודוגמאות ספורות נציג כאן. בסעיף כח חבילי עצים וקש שראויים לבהמה כיון שהם רכים, ובכל זאת במקום שהרגילות להסיק בו בסתמא כבר אסור, וצריך יחוד מערב שבת שיהיה מותר. וכן בסעיף שלפניו לגבי פירורים שאין בהם כזית שהם מוקצים אפילו שראויים לבהמה, כיון שאין עומד ולא רגילים להביאם לבהמה. וכן בסעיף י"ג לגבי שיירי מטלניות של עניים פחות מג' על ג' אצבעות נחשב מוקצה, ולעשירים פחות משלושה טפחים מוקצה ואפילו שראוי לעניים, מכל מקום כיון דעשירים לא רגילים להשתמש בזה לא עוזר שראוי לעניים.

ויש להעיר על יסוד הג"ל קושיא חזקה מאוד מסוף סימן שלח בביאור הלכה שמי נטילת ידיים של שחיית לא הוי מוקצה ואפילו שאין אף אחד שעומד להשתמש בהם, וביאר שם שאין איסור במים רק שרוח רעה שורה עליהם. ובכל אופן לפי מה שחילקנו אף אחד לא עומד להשתמש בזה, ויש לתרץ דשם אינו נזרק מחמת פחיתות המוצר, אלא רק בגלל סיבה צדדית של רוח רעה (כן תירץ במאור השבת במכתבים עמוד תקסח). היוצא מזה שאריזה וכל כלי חד פעמי משומש הוה מוקצה מחמת גופו ואין לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו, וכן כתב הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך במאור השבת (ח"ב מכתבים כד). אולם יש לציין שדעת הרב אלישיב והגאון ר"נ קרליץ בספרו חוט שני (ס' שלא סוף סעיף קא) שאריזה אינה מוקצה.

ובענין שאלה ב' הג"ל, לדעת ר' שלמה זלמן שאריזה היא מוקצה האם יש לזרוקה מיד, הנה בסימן תקו (ס"ד ס"ק כט) מבואר שהמפריש חלה ביום טוב ועודה בידו רשאי לטלטלה לכל מקום שירצה, ואפילו שחלת הפרשה זו מוקצה שהרי אינה נאכלת לכהן כיון שהיא חלה טמאה וטעונה שריפה ודינה מוקצה מחמת גופו. ואף שבסימן שח (ס"ק יג) לגבי מוקצה מחמת גופו לא התירו ששם שכתב ונטלו שיוכל להוליכו אלא צריך לזרוקה, התם שאני כיון ששם בא לידו באיסור, מה שאין כן כאן אצלנו באה לידו בהיתר לגבי חלה והוא הדין לאריזה, כן חילק ר' שלמה זלמן. וראיה לזה מגמרא (שבת קמג.) שגרעיני תמרים לאחר שגמר לאכול יש לזרוקם מפיו ולא להוציאם בידו, ואף שרק כעת נעשו מוקצה. אבל תירץ בזה הארחות שבת (ח"ב עמ' קא) דשם הכוונה שלא יטלטלם אחר שכבר הניחם על השולחן, אבל כשהם בפיו יכול לקחתם לכל מקום שרוצה.

ולפי היסוד שר' שלמה זלמן חילק בטוב טעם ודעת בין מוקצה שבא לידו בהיתר שמותר לאחר מכן בטלטול כל זמן שלא הניחו לבין מוקצה שבא לידו באיסור שיש לזרוקו מיד. אפשר לבאר מה שכתב הגר"א (י"ד סי' רסו ס"ק) לגבי סכין מילה שאסור לטלטלו לאחר השימוש כדי להצניע אותו, ולכאורה יש להביא שהרי בהפרשת חלה ראוי שמותר, ורק החילוק כמו שאמרנו שאם בא לידו לפני שזה מוקצה כגון הפרשת חלה וכן אריזות אז מותר לטלטלו, אבל סכין מילה שמלכתחילה הוא כבר מוקצה רק שיש היתר למול אסור לטלטלו לאחר המילה.

העולה לדינא:

א. אריזות משומשות וכן כלי חד פעמי שהשתמשו בו, אם דעתו לזרוקם לפח, להגרש"ז אויערבאך הרי הם מוקצה מיד, ולדעת הרב אלישיב והגר"ז קרליץ אינם מוקצה. ב. אף לדעת הגרש"ז אויערבאך כשסיים להשתמש באריזה אינו צריך להשליכה מידיו על הרצפה, אלא כל זמן שהיא בידו יכול לקחתה לאשפה.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

כ"ח כסלו ת"ח

הגאון רבי יחזקיהו די סילוא צ"ל בעל 'פרי חדש'

פטירות לחתולים

ונהירנא בהיותי בעיר ליגורני כד הוינא טליא, שהיו מחזיקין לפטירות במסוכנים, ולפיכך היו מאכילים מעט מהם לחתולים שבבית שאם הפטירות היו ארסיים מיד מהם היו משתגעים ומהם מתים, ועם כל זה שומר נפשו ירחק מהם.

(פרי חדש יורה דעה סימן פד ס"ק יט)

בקשיית הבית יוסף

אנו נמצאים כעת בעיצומם של ימי החנוכה המקודשים, ונזכיר איזה דבר הלכה מהפרי"ח מעניינא דיומא. כתב הרמב"ם (פ"ג מחנוכה ה"ב) "כשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחודש כסלו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים וכו', ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחילתם כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל, עכ"ד.

הקשה ה"פרי חדש" (או"ח סי' תרע"א סק"א) דלפי דברי הרמב"ם שכתב שנצחו ביום כ"ה, א"כ קשה מדוע אנו מדליקים כבר בליל כ"ה, הלא היה לנו להתחיל להדליק רק בליל כ"ו, ותרץ הפרי"ח דהדלקת הנר בלילה הראשון בליל כ"ה הוא זכר לנס הנצחון שהיה בכ"ה.

והנה בפשטות יש ליישב, שהרמב"ם אזיל לשיתנו (פ"ג מתמידין ומוספין ה"א) שלא היה די במה שהדליקו את המנורה בלילה אלא היו מדליקים גם בבוקר, נמצא שתיכף שנכנסו הכהנים לבית המקדש ביום כ"ה, מיד הדליקו כדי לקיים מצות הדלקה של היום, אך כבר כתב הרמב"ם שם, דאין מחנכים את המנורה אלא בהדלקת שבעת נרותיה בין הערבים, נמצא שלא יכלו להדליק ביום כ"ה את הנרות של יום, שהרי הוצרכו קודם לחנך את המנורה, וזה יתכן רק בהדלקתה בין הערבים. ובחידושי המאירי (שבת כא:) כתב, שתגבורת בני חשמונאי על היונים היה ביום כ"ד כסלו, והדליקו המנורה כבר באור לכה"ה.

ונראה להוסיף עוד כי לכאורה יש לעיין בדברי הגמ' (מנחות פט.) מערב עד בוקר תן לה מדתה שתהא דולקת מערב ועד בוקר. והנה לפי הרמב"ם שבני חשמונאי נכנסו לבית המקדש ביום כ"ה כסלו, ולפי מה שאמרנו ניגשו תיכף לקיים מצות הדלקה של היום, יש לחקור, כמה שמן הכניסו לתוך בזיכי המנורה, האם רק כאשר מדליקים כרגיל מערב ועד בוקר, אז מכניסים שיעור כדי שתהא דולקת מערב ועד בוקר, וכיון שהדליקו באמצע היום לא הכניסו שמן כשיעור הזה. אי נמי נימא שזוהי גזירת הכתוב שבכל פעם תן לה מדתה שתהא דולקת מערב ועד בוקר, ולפי זה גם באותה שעה שנכנסו בני חשמונאי להיכל באמצע היום והדליקו את המנורה, גם אז יצקו שמן כשיעור ערב ועד בוקר, ובזה נוכל לתרץ את קושיית המפורסמת של מרן ה"בית יוסף" זי"ע (או"ח סי' עת"ר) שהגס היה רק שבעה ימים כי הרי יום אחד היה בו כדי להדליק, וא"כ למה מדליקים שמונה ימים. ולדרכינו יתורץ כמין חומר, שהרי בני חשמונאי מצאו פך שמן שלא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, היינו שהיתה כמות שמן שהספיקה

רק להדלקה מאמצע היום ועד ערב, ואעפ"כ נעשה נס שהמנורה נתמלאה כאילו הכניסו בה שיעור שמן מערב ועד בוקר כגזירת הכתוב, נמצא שכבר ביום הראשון היה הנס, ושפיר מדליקים שמונה ימים.

(הגה"צ רבי נתן גשטטנר צ"ל שיחות מלוה מלכה מוצש"ק מברכין סבת שנת תש"ע)

♦ ♦ ♦

כ"ח כסלו תרנ"ב

הגאון רבי יהושע אהרן צבי ממארגרטען צ"ל בעל 'שו"ת מהרי"א צ'

לפעול עם תוספות אחד

"מעשה שהיה, והוא שמע את המעשה כשלמד במארגרטען אצל רבו הגאון מהרי"א צ"ל, כי שם לפני הרבה שנים היה רב אחד אשר אחיו היה סוחר גדול, ירא שמיים ותלמיד חכם, והיה נוסע גם מחוץ למדינה לעסוק בסחורה. ופעם אחת כאשר הלך אותו הסוחר דרך יער גדול חוץ למדינותינו, נפלו עליו לסטים והוליכו אותו לתוך היער והיו אוסרים אותו בחבלים גדולים אל עץ אחד ורצו להורגו, מאחר שלקחו ממנו את כל המעות ודברים יקרים שהיה אצלו. ובאותו רגע היה יושב אחיו הרה"צ בביתו אצל גמרא פתוח ולמד לעצמו והיה נראה כאילו הוא מתנמנם אצל הגמרא, ופתאום הכה באגרופו בכוח על הגמרא וגער בקול גדול: הניחו אותו מיד! וכל אשר היו בבית היו משתוממים על דבר זה.

ובאותו רגע נפל פחד גדול על הלסטים והשליכו מידם את המעות אשר לקחו מאת אחיו הסוחר ונסעו לקולם, ונסו ואין רודף. והסוחר התחיל לצעוק עד ששמעו סוחרים עוברים והצילו אותו.

וכאשר בא הסוחר בחזרה ובא לבית אחיו הצדיק, אמר הסוחר: אחי היקר, באתי רק בשביל זה שאומר לך 'ישר כח' כי ראיתי שאתה הצלת אותי, ולא דברו מזה מאומה.

והוסיף על זה הגאון מהרי"א צ"ל, שהיה מופת דורו כיידוע, כי באמת לפעמים יכולים לפעול עם תוספות אחד יותר ממה שיכולים לפעול עם כל תפילות שבעולם."

(ספר 'תבואות יקב', מישקולץ תש"ב, עמוד לו; הובא בספר ברוך ה' יום ים להגר"מ פומרנץ שליט"א)

♦ ♦ ♦

ב' טבת תר"ז

הרה"ק רבי יעקב כולי סלאנים מחברו זי"ע

[חתן האדמו"ר האמצעי מחב"ד ובעלה
של הרבנית המפורסמת מנוחה רחל]
מראשי קהילות חברון

הרה"ק ר' יעקב כולי סלאנים בעלה של הרבנית מנוחה רחל, היה מראשי הקהילה היהודית בחברון גאון בתורה ובחסידות ועובד ה', אלא שלמרבית הצער לא האריך ימים ונפטר כשתים עשרה שנים לאחר עלייתם לארץ הקודש, ביום ב' טבת תר"ז ומנוחתו כבוד בהר הזיתים בירושלים.

הרבנית מנוחה רחל האריכה ימים למעלה משלושים שנה אחריו, ושמה קשור בחידוש הישוב האשכנזי בעיר האבות וביסוד הקהילה החב"דית שם, היא תפשה עמדה מכובדת מאד

בקרב קהילת חברון, ועמדה במרכז החיים היהודים, הרבנית היתה מספרת תמיד לנכדיה וניניה על רבינו הזקן, אותו הכירה פנים אל פנים, בהסתלקותו של סבה הגדול היא היתה בת ארבע עשרה שנה, וכן סיפרה על אביה האדמו"ר האמצעי, שמה נשאר חרוט אצל בני חברון וירושלים מ'באבע מנוחה רחל' - סבתא מנוחה רחל, ארבעים ושלוש שנים גרה הרבנית מנוחה רחל בעיר הקודש חברון, והטביעה חותם מיוחד, על חיי היהודים בעיר, האשכנזים והספרדים כאחד, הקהילה אף הקימה בית מדרש מיוחד לכבודה בביתו של בנה ר' יהודה לייב, והיא היתה מתפללת בבית כנסת זה.

♦ ♦ ♦

ג' טבת תשל"ט

הגאון רבי חיים שמואלביץ צ"ל ראש ישיבת מיר

נר מצוה ותורה אור

העיד הג"ר שמחה עלברג צ"ל על מרן רה"י שה"ת הגר"ח שמואלביץ צ"ל: "כוח ההתמדה שלו היה מיוחד במינו, הוא היה לא רק היה גאון הדור, הוא היה גם המתמיד של הדור, הוא היה גאון הגאונים בהתמדה, הוא היה מתמיד שלא ידע רגיעה והרפיה מהלימוד. ביום ובלילה, בשבת וביו"ט, כעלות השחר כמו באישון ליל - תמיד, תמיד היה קשור לגמרא, הוא הרגיש שכל רגע הוא רציחה וגזילה אם הוא מבזבז על לא כלום.

ממשיך הגר"ש וכותב: "אני זוכר בגלות שנחא, השמים המטירו פצצות תבערה, להבות אדומות פרצו מדי פעם בפינה אחרת של העיר, המהומה גדולה, המוות ריחף בחלל האויר, הכל חיפשו מקום להסתתר בו. ומה עשה אז הגר"ח? - הגר"ח רצה להחריש את קול רעם המטוסים המתעופפים בניגון הגמרא שלו. "הבה לא נאבד זמן. כל רגע של חיים הוא מתנה מהקב"ה, נמחר איפוא ונחטוף מעט לימוד". כך היה אומר באותם רגעים טראגיים כאשר צללי המוות ריחפו לנגד העיניים. האויר בחוץ - בימות הקיץ - לח ומעיק. בבית שורר מחנק ממש. אין במה לנשום. אבל הגר"ח לא הרגיש בחוס, הזיעה לא אכלה בו, הצמא יבש את לשונו, אך הוא החיה את נפשו בתורה, הוא שאב לקרבו דליים מלאים של תורה והיא שהרוותה את צמאונו.

"שנים ארוכות וקשות, ימים אפורים ולילות שחורים. השמים לא זרחו ביום עם שמש ולא האירו בלילות בירח כסוף. על הלב העיק כאב איום. בשורות איוב הגיעו בצינורות חשאיים. ידיעות מחירידות הטרופו ממש את הדעת. שוכבים לישון בפחד ומקיצים בפחד. "היתה דמעת לחם יומם ולילה", בלעו דמעות. הצער התעמק מפעם לפעם יותר ויותר שכן חסרות היו אפילו דמעות כדי לבכות את האסון שכל אחד היה שותף לו. היו אלה ימים של חול נורא! מחלות דזיזנטריה וטיפוס השתולו, מי היה מסוגל בזמן שכזה להתרכז, איך אפשר היה אז לחשוב ולהרהר ברמב"ם קשה, אך הגר"ח התגלה אז כגיבור פסי ורוחני כאחד. הוא התייצב לנהל לבדו מאבק בכל כוחות החושך, מאבק בלילה המפחיד, ובהישענו על ה"סטענדער" הוא עמד לפעמים כל הלילה ולמד בעיון מעמיק. כה גדולה היתה התמדתו שלא נחלשה גם בהימצאו בין סכנה אחת לבאה אחריה.

(מתוך מאמר ליכור)

ספרי החסידות המבוארים

לדלהיב את הלבבות

דברי רבותינו הקדושים מבוארים תלמידי הבעש"ט הק' מאירים ומלהיבים הלבבות ללימוד, להתבוננות, ולהתעלות אמיתית. בביאור בהיר ונעים, במהדורה מנוקדת ומפוארת, עם אלפי הערות ומזבאות.

אור המאיר אור לשמים באר מים חיים בת עין דגל מחנה אפרים זרע קודש זכרון זאת מאור ושמש

דברי יחזקאל ויחל משה חיים וחסד חסד לאברהם ראדומסק חסד לאברהם ר"א סקאליסק יסוד האמונה יסוד העבודה עמוד העבודה

מאור עיניים מגן אברהם מעורת הזהב מנחם ציון נועם אלימלך סדרו של שבת ערבי נחל יושר דברי אמת

פרי הארץ עבודת ישראל תניא תולדות יעקב יוסף צדקת הצדיק בעל שם טוב פרי צדיק

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 ☎ ובחנויות הספרים המובחרות

